

VI

TEOLOGICKÝ  
ČASOPIS

1  
2008

TEOLOGICKÁ FAKULTA  
TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE

BRATISLAVA

## Teologický časopis

Ročník VI, 2008, číslo 1

Vydáva Dobrá kniha, Štefánikova 44, P. O. Box 26, 917 01 Trnava  
pre Teologickú fakultu Trnavskej univerzity

### Redakčná rada:

doc. PhDr. ThLic. Juraj Dolinský SJ, PhD., predseda

prof. RNDr. Ladislav Csontos SJ, PhD.

doc. ThDr. MUDr. Ján Ďačok SJ, PhD.

doc. Dr. theol. Alžbeta Dufferová OSU, PhD.

ThDr. Ján Ďurica SJ, PhD.

doc. ThDr. Andrej Filipek SJ

prof. Dr. hab. Józef Kulisz SJ

prof. ThDr. Ivan Kútny, Dr.

doc. ThDr. Jozef Kyselica SJ, PhD.

Helena Panczová, PhD.

Mgr. Terézia Sukopová

doc. MUDr. Aurel Štefko SJ, PhD.

prof. ICDr. Cyril Vasil' SJ

prof. Dr. hab. Stanisław Ziemiański SJ

Šéfredaktor: doc. PhDr. ThLic. Juraj Dolinský SJ, PhD.

Výkonná redaktorka: Mgr. Mária Fúriková

Grafická úprava: Martin Mihaľov

Technická spolupráca: Valentín Mihaľov, Martin Mihaľov

Vychádza dvakrát ročne

Registrácia MK SR č. 3029/2003

ISSN 1336-3395

## Obsah

<b>Ladislav Csontos SJ</b> Predhovor .....	5
---	---

### ČLÁNKY, ŠTÚDIE

<b>Przemysław Artemiuk</b> Europa – nadzieje i niebezpieczeństwa w myśli kard. Josepha Ratzingera .....	7
<b>Gloria Braunsteiner</b> Môže teológia krásna utvárať ducha novej Európy? .....	13
<b>Andrej Filipek SJ</b> Aké kresťanstvo potrebuje zjednotená Európa? .....	19
<b>Petr Jelen</b> Kam směřuje církev v České republice? .....	27
<b>Igor Král SVD</b> Budeme schopní s teológiou, ktorú študujeme dnes, odpovedať na výzvy, čo nám kladie nová Európa? .....	33
<b>Zbigniew Kubacki SJ</b> Czy jednocząca Europa staje się miejscem jednoczącego dialogu między religiami? .....	41
<b>Józef Kulisz SJ</b> Jednocząca się Europa wyzwaniem dla chrześcijaństwa .....	49
<b>Stanisław Rabej</b> Czy Unia Europejska jest społecznością ścierających się egoizmów? ....	57
<b>Maciej Sarbinowski SDB</b> Czy Europie zagraża zmierzch chrześcijaństwa? .....	65

### RECENZIE

<b>Marcin Piwnicki SVD</b> Joseph Kardynał Ratzinger: <i>Czas przemian w Europie : Miejsce Kościoła i świata</i> . Kraków : Wydawnictwo M, 2005 <sup>2</sup> . 164 s. ....	73
<b>Ewelina Prochniewicz</b> Joseph Ratzinger, Benedykt XVI: <i>O sensie bycia chrześcijaninem</i> . Kraków : Wydawnictwo Salvator, 2006. 88 s. ....	76

## Contents

<b>Przemysław Artemiuk</b> Europe – Hopes and Dangers in Thinking of Cardinal Joseph Ratzinger .....	7
<b>Gloria Braunsteiner</b> Can the Theology of Beauty Help to Influence the Spirit of Europe? .....	13
<b>Andrej Filipek SJ</b> What Kind of Christianity is Needed in a Unified Europe? .....	19
<b>Petr Jelen</b> Where is the Church in Czech Republic Tending? .....	27
<b>Igor Král SVD</b> Will We Be Able, with Our Theological Studies Today, Give Answers to the Questions Which the Modern Europe Places before Us? .....	33
<b>Zbigniew Kubacki SJ</b> Is the Unifying Europe a Place for the Unifying Inter-Religious Dialogue? .....	41
<b>Józef Kulisz SJ</b> Unifying Europe – Challenge for Christianity .....	49
<b>Stanisław Rabiej</b> Is the European Union the Place of National Egoisms Confrontation? .....	57
<b>Maciej Sarbinowski SDB</b> Is Europe Threatened with the Fall of Christianity? .....	65
 REVIEWS – MATERIALS .....	 73

## TEOLOGICKÝ ČASOPIS

ROČNÍK VI, 2008, ČÍSLO 1

---

### Predhovor

Stalo sa už dobrou tradíciou, že Teologická fakulta Trnavskej univerzity sa zapája do medzinárodnej spolupráce s teologickými fakultami v okolitých krajinách organizovaním či spoluorganizovaním medzinárodných konferencií za účasti študentov zúčastnených fakúlt.

V rámci projektu medzinárodnej spolupráce „Kresťanské korene zjednotenej Európy“ usporiadala Teologická fakulta TU v spolupráci s Teologickou fakultou Opolskej univerzity v Opole v dňoch 27. – 28. apríla 2004 konferenciu „Človek je cestou Európy“. Počas prvého dňa odzneli základné referáty na dva okruhy tém: Antropológia kresťanského Východu a Západu, Človek ako paradigma rozvoja Európy. V ten deň sa uskutočnila aj práca v skupinách, ktorá sa zaoberala otázkou, či Európa potrebuje dušu; podieľali sa na nej tak profesori, ako aj študenti zúčastnení na konferencii. Závety práce v skupinách boli na druhý deň stručne prezentované v pléne. V stredu 28. apríla pozdravil rokovanie konferencie arcibiskup Alfons Nosol a rektor univerzity v Opole prof. Józef Musielok, nato bola slávnostne podpísaná dohoda o spolupráci medzi Teologickou fakultou Trnavskej univerzity a Teologickou fakultou Opolskej univerzity. Konferencia potom pokračovala tretím okruhom referátov, zameraných na právno-kultúrny kontext, a po ňom študenti prezentovali svoje pohľady na tému Duša Európy. Na konferencii sa zúčastnili dvaja profesori a 31 študentov našej fakulty. Pre účastníkov konferencie z našej fakulty bol pripravený aj duchovný a kultúrny program.

Druhá konferencia sa uskutočnila na našej fakulte v Bratislave v dňoch 25. – 29. apríla 2005 na tému „Šance a riziká zjednotenej Európy“ za účasti našich študentov i študentov Teologickej fakulty Opolskej univerzity. Táto konferencia bola ďalšou z cyklu medzinárodných konferencií projektu „Kresťanské korene zjednotenej Európy“. Učiteľia oboch fakúlt predniesli referáty, ktoré boli prehĺbené v zmiešaných pracovných skupinách študentov a ich závery prezentované na záverečnom plenárnom zasadnutí. Na konferencii sa zúčastnili aj odborníci z Olomouca a zo Slovenskej akadémie vied. Z konferencie bol vydaný zborník. Na konferencii sa zúčastnilo 60 študentov a 16 učiteľov. Účastníci konferencie navštívili pútnické miesta Marianku a Šaštín a starobylé mestá Trnavu a Nitru.

Tretia konferencia projektu „Kresťanské korene zjednotenej Európy“ sa uskutočnila v Maďarsku, v Ostrihome v dňoch 7. – 10. mája 2007. Organizovali ju Teologická fakulta Katolíckej univerzity Petra Pázmaňa v Budapešti v spolupráci s Teologickou fakultou Trnavskej univerzity v Bratislave a Teologickou fakultou Opolskej univerzity v Opole pre učiteľov a študentov. Téma konferencie bola „Prorocké osobnosti strednej a východnej Európy“. Išlo o osobnosti z obdobia komunizmu, ktoré sa ako biskupi osvedčili svojou vernosťou Cirkvi, ako teológovia sa vyznačili teologickou reflexiou svojej doby a ako svedko-

via viery vydali priam mučenícke svedectvo. Zúčastnili sa na nej učitelia z Maďarska, Poľska, Slovenska, Česka a Ukrajiny. Projekt splnil očakávania a napomohol rozšírenie medzinárodnej spolupráce našej Teologickej fakulty TU.

Na túto tradíciu nadviazala v roku 2008 medzinárodná konferencia pod titulom „Ježiš Kristus – nádej či hrozba pre Európu“, ktorá sa uskutočnila v Bratislave v dňoch 5. – 6. mája 2008 v spolupráci s Teologickou fakultou Univerzity kardinála Stefana Wyszyńského vo Varšave a Pápežskou teologickou fakultou, sekcia Bobolanum, vo Varšave. Na konferencii odznali veľmi hodnotné referáty, ktoré prináša v plnom znení toto číslo nášho časopisu. Veríme, že aj takýmto spôsobom sa nám podarí zintenzívniť a skvalitniť medzinárodnú spoluprácu našej fakulty.

LADISLAV CSONTOS SJ

## Europa – nadzieje i niebezpieczeństwa w myśli kard. Josepha Ratzingera

PRZEMYSŁAW ARTEMIUK

ARTEMIUK, M.: Europe – Hopes and Dangers in Thinking of Cardinal Joseph Ratzinger. *Teologický časopis*, VI, 2008, 1, s. 7 – 11.

Reading Cardinal Ratzinger, one can get the impression that the future of Europe is rather pessimistic. Nevertheless, the diagnosis made by him allows us to have some hope. Europe has to learn how to separate its dangers from its real greatness. It is the factor which will show whether the old continent becomes the synonym of blessing or curse. Cardinal Ratzinger puts forward three arguments whose realization will secure Europe's future. Firstly, it should refuse the faith in progress which is becoming post Christian religion denying the belief in God. Secondly, it is important to put ethics above politics in order to prevent political actions from being pseudoprogressive. Finally, Cardinal Ratzinger proposes not to employ anti-Christian ethics as there is no place for "indispensable thoughts about God". According to Cardinal Ratzinger, Europe fulfilling these conditions has a chance to become a hope for the world, not only a geographical entry.

Kardynał Joseph Ratzinger charakteryzując fenomen Europy, stwierdza, że porusza się ona między dwoma biegunami: „po pierwsze, jako idea i siła pojednania, wyprowadzająca z epoki nacjonalistycznej i otwierająca nowy model wspólnoty ludów, z drugiej strony ukazuje się jako roszczenie do władzy i przemoc gospodarcza, inkasująca, to co inne, to znaczy umniejszająca lub wręcz niszcząca własne prawa i własną formę życia innych. Między tymi biegunami porusza się Europa. Musi się nauczyć odróżniać swoje zagrożenie od swojej prawdziwej wielkości: od tego zależy, czy Europa stanie się synonimem błogosławieństwa czy przekleństwa”<sup>1</sup>. Dlatego kardynał pyta, co musi uczynić Europa, by sprostać swemu pozytywnemu posłaniu. Co powinna odrzucić, by nie pójść w kierunku przemocy i zbrodni. Proponuje rachunek sumienia, w którym musi pojawić się pytanie o najistotniejsze błędy, z powodu których, Europa „siedzi dziś na ławie oskarżonych”. To jest pierwszy etap. Drugi krok to poszukiwanie drogi, która wypływa z rachunku sumienia, aby odpowiedzieć, jak powinna wyglądać Europa i co powinna uczynić.

Grzechów Europy i Europejczyków z pewnością jest wiele, ale kardynał Ratzinger zwraca uwagę na dwa: pierwszy to nacjonalizm, drugi zaś, to wiara w postęp, która wyraża się w absolutyzacji naukowo-technicznej, prowadzącej do realizacji nowej ludzkości, nowego królestwa mesjańskiego. Mówiąc o nacjonalizmie Ratzinger widzi jego źródło w trybalizmie, zwanym odwiecznym nałogiem ludzkości. Trybalizm to tendencja do utrzymywania się podziałów i odrębności

<sup>1</sup> RATZINGER, J.: *Czas przemian w Europie : Miejsce Kościoła i świata*. Kraków, 2001, s. 108.

plemiennych w społeczeństwach tradycyjnych lub nowych strukturach etnicznych.<sup>2</sup> Trybalizm jako fatum jest obecny od czasów archaicznych, ale dopiero w XX wieku zyskuje nowy wymiar. Od rewolucji francuskiej, gdzie jedność oparta na monarchii zostaje zastąpiona przez jedność opartą na narodzie, poprzez dziewiętnastowieczne przemiany w Niemczech i we Włoszech, aż po inne kraje (Polskę, Rosję), dokonuje się nadanie Europie nowej struktury, opartej na idei narodowej. Kardynał Ratzinger charakteryzuje ten proces jako „pełen wewnętrznych sprzeczności, którego pełnym grozy finałem był paroksyzm narodowo-socjalistycznego obłędu”<sup>3</sup>. Nowością tej przemiany było mityczne wywyższenie własnego narodu, które prowadziło do specyficznego uniwersalizmu: „jedność świata miała powstać pod znakiem własnego państwa; opierała się na uprzywilejowaniu własnego, a nie na zrównaniu całości”<sup>4</sup>. Mityczne marzenia narodu odnalazły swoją realizację w postępie, który okazał się niszczącą siłą dla chorych idei. Ta cywilizacja gospodarczo-techniczna poprzez swoją pseudoracjonalność, „z archaicznego trybalistycznego afektu uczyniła zagrożenie ludzkości”<sup>5</sup>. I chociaż „herezja nacjonalistyczna” została poskromiona, to przewyciężyć jej się nie udało. Dzisiaj, jak wskazuje kardynał Ratzinger, nie jest istotną pokusa naszych czasów. O wiele mocniejsza w swoim działaniu i destrukcyjna w skutkach jest wiara w postęp. Ujawniła się w relacji z nacjonalizmem. Charakteryzuje się absolutyzacją cywilizacji naukowo-technicznej. Daje obietnicę nowej ludzkości, nowego królestwa. Zastępuje wiarę dynamiką nadziei, która staje się pochrześcijańską religią. Zatem połączenie wiary w postęp, zabsolutyzowanej cywilizacji naukowo-technicznej i mesjanizmu politycznego „zastępuje pojęcie Boga i wyklucza Go w sposób konieczny, w chodząc w Jego miejsce”<sup>6</sup>. To właśnie uczynił marksizm, stając się radykalną realizacją tej triady, ale podobna kombinacja istnieje w świecie zachodnim poza myśleniem marksistowskim. Połączenie postępu technicznego i wiara w to, że można stworzyć lepszy świat, zdaniem kardynała Ratzingera, „w całości logiczny sposób pociąga za sobą mniemanie, że należy usunąć Boga z działania historycznego, a wyobrażenie o tym, czy On istnieje i kim jest, odsunąć w obręb prywatności, a przez to dowolności”<sup>7</sup>. Dla Europy oznacza to utratę etosu, tradycji moralnej, filarów, na których opierały się dawne społeczeństwa. Co zyskuje w zamian? Rozwój czarów, magii? „[...] Duch posiadania, działania, ucieczki w jutro,” powie Kardynał Ratzinger, „ze swymi pustymi obietnicami rozszerza się na cały świat.”<sup>8</sup> Europa zyskuje pozorną jedność, traci zaś wspólne przekonania moralne. Choć człowiek jest bliżej człowieka, to „dramat naszych czasów”, zdaniem kardynała Ratzingera, „polega właśnie na niezdolności patrzenia na siebie w ten sposób, dlatego spojrzenie drugiego staje się zagrożeniem, przed którym musimy się bronić. W rzeczywistości moralność żyje zawsze wpisana w bardziej rozległy horyzont religijny, który jest jej oddechem i życiowym środowiskiem. Poza tym środowiskiem moralność staje się zduszona

<sup>2</sup> Definicję przytaczam za internetowym Słownikiem Języka Polskiego: [www.spj.pl](http://www.spj.pl)

<sup>3</sup> RATZINGER, J.: *Czas przemian w Europie : Miejsce Kościoła i świata*, s. 110.

<sup>4</sup> RATZINGER, J.: *Czas przemian w Europie : Miejsce Kościoła i świata*, s. 111.

<sup>5</sup> RATZINGER, J.: *Czas przemian w Europie : Miejsce Kościoła i świata*, s. 112.

<sup>6</sup> RATZINGER, J.: *Czas przemian w Europie : Miejsce Kościoła i świata*, s. 114.

<sup>7</sup> RATZINGER, J.: *Czas przemian w Europie : Miejsce Kościoła i świata*, s. 115.

<sup>8</sup> RATZINGER, J.: *Czas przemian w Europie : Miejsce Kościoła i świata*, s. 116.



i formalna, słabnie i potem umiera”<sup>9</sup>. Zniszczenie podstaw etyki, moralności widoczne jest w epidemicznym szerzeniu się cywilizacji śmierci. Dokonuje się to wtedy, kiedy państwo dostanie się, mówiąc językiem Kardynała, pod władzę „szajek zbójceckich”. „Państwa, które wpadły w ręce takich szajek – szczególnie rzuca się to w oczy w hitlerowskiej Rzeszy, ale bezspornie również i tam, gdzie Archipelag Gułag stał się wyrazem państwowej siły ucisku”<sup>10</sup>, zniszczyły lub zniszczą same siebie. Kardynał Ratzinger wskazuje na różnicę pomiędzy pojęciem państwa prawa a szajki zbójceckiej. Zasadą porządkującą jest sprawiedliwość, która nie mierzy według interesów grupy (szajki), lecz według miary sprawiedliwości. To właśnie sprawiedliwość konstytuuje państwo i uwzględnia jako swoje punkty orientacyjne stworzenie i Stwórcę. „Agnostyczne w stosunku do Boga państwo,” powie Kardynał Ratzinger, „budujące prawo jedynie na opiniach większości, od wewnątrz staje się grupą zbójców.”<sup>11</sup> Potwierdzają to słowa św. Augustyna: „Tam, gdzie wyklucza się Boga, dana jest zasada bandy zbójców, w rozmaicie mocnych lub złagodzonych formach. Zaczyna się to uwidaczniać tam, gdzie pozorem prawa okrywany jest systematyczny mord niewinnych ludzi – nienarodzonych, ponieważ osłaniają go interesy większości.”<sup>12</sup>

Wobec takiej sytuacji pyta kardynał, czym powinna być i co dawać Europa? Po pierwsze powinna wyrzec się wiary w postęp. Ponieważ żadna polityczna konstrukcja nie może rościć sobie prawa do wieczności. Św. Augustyn stwierdził, że „żadnemu politycznemu tworowi nie została obiecana wieczność”<sup>13</sup>. Przecież nikt nie może skonstruować ostatecznego, doskonałego kształtu ludzkości. „Przeszłość ma zawsze charakter otwarty, bo wspólne życie ludzi stoi zawsze pod znakiem wolności, a zatem zawsze istnieje możliwość zawodu. To jednak oznacza, że polem działań politycznych nie jest przyszłość, lecz terażniejszość.”<sup>14</sup> Polityk jest odpowiedzialny za to, by świat był dzisiaj dobry, by mógł być dobrym także jutro. „Rzekomo lepszy świat jutro,” powie Kardynał, „to fatamorgana, która odbiera siłę i godność temu, co jest dzisiaj, przy czym to jutro wcale mu nie służy.”<sup>15</sup> Zatem *dzisiaj* jest sformułowaniem kluczowym, które uczy rozstawiać się z wewnątrzświatowymi eschatologiami. „Najlepiej służymy jutru wtedy, gdy jesteśmy dobrzy w dniu dzisiejszym i gdy kształtujemy go w odpowiedzialności wobec tego, co dziś i jutro jest dobre.”<sup>16</sup>

Drugim postulatem proponowanym przez kardynała Ratzingera jest wyniesienie etyki nad politykę. „Polityka jest sferą działania rozumu, a dokładniej – nie rozumu uformowanego przez technikę i maszyny matematyczne, lecz rozumu moralnego, ponieważ cel państwa i cel ostateczny wszelkiej polityki jest natury moralnej, a chodzi o pokój i sprawiedliwość.”<sup>17</sup> Moralność nie może zostać zastąpiona mechaniką, a działanie polityczne nie może mieć znamion mitu postępu. Uniwersalne normy moralne mają kształtować porządek prawny, nie

<sup>9</sup> RATZINGER, J.: *Europa Benedykta w kryzysie kultur*. Częstochowa, 2005, s. 91.

<sup>10</sup> RATZINGER, J.: *Czas przemian w Europie : Miejsce Kościoła i świata*, s. 117.

<sup>11</sup> RATZINGER, J.: *Czas przemian w Europie : Miejsce Kościoła i świata*, s. 120.

<sup>12</sup> ŚW. AUGUSTYN: *De civitate Dei*, IV 4.

<sup>13</sup> RATZINGER, J.: *Czas przemian w Europie : Miejsce Kościoła i świata*, s. 123.

<sup>14</sup> RATZINGER, J.: *Czas przemian w Europie : Miejsce Kościoła i świata*, s. 124.

<sup>15</sup> RATZINGER, J.: *Czas przemian w Europie : Miejsce Kościoła i świata*, s. 124.

<sup>16</sup> RATZINGER, J.: *Czas przemian w Europie : Miejsce Kościoła i świata*, s. 125.

<sup>17</sup> RATZINGER, J.: *Europa : Jej podwaliny dzisiaj i jutro*. Kielce, 2005, s. 58.

prawa grupy. „Rozum moralny albo lepiej – racjonalny osąd tego, co służy sprawiedliwości i pokojowi, a więc i moralności, musi być nieustannie dokonywany i chroniony przed zaciemnieniem, które obniża zdolność rozumowego osądu. Stronniczość towarzysząca władzy będzie nieustannie tworzyć różnego rodzaju mity, które uchodzą za realizację moralności w polityce, ale tak naprawdę są maskami i kostiumami władzy.”<sup>18</sup> Dlatego państwo w żaden sposób nie może tworzyć moralności, bo nie jest królestwem Bożym. Musi zachować granicę i zdać sobie sprawę z tego, że jego podstawy spoczywają w siłach nie będących jego wytworem.<sup>19</sup> Zdaniem kardynała Ratzingera państwo musi pozostać w sferze *profanum*, to znaczy nie może robić z siebie samego religii. Winno walczyć o przetrwanie przekonań moralnych, „bo tylko przez przekonania etos może być siłą i w ten sposób przygotować państwu drogę”<sup>20</sup>. W etyce, która ma dominować nad polityką, pojawia się jeszcze jeden wątek. Każde państwo musi podporządkować swoje wspólne dobro dobru ludzkości. Nie może chcieć sprawiedliwości tylko dla siebie. „Słuszny europejski uniwersalizm musi polegać na takim przekroczeniu i przewyciężeniu samych siebie przez poszczególne państwa.”<sup>21</sup>

Ostatnim postulatem, proponowanym przez kardynała Ratzingera, jest „niezbędność myśli o Bogu dla etyki”. Wynika on z ukonkretnienia pojęcia dobra. Uniwersalne dobro nie wystarcza, wymaga konkretnej miary. Dla Kanta istniało dobro jako takie. Dla innych dobrem jest tylko to, co jest „lepsze od...”. Wydaje się, jak podkreśla Kardynał, że „dobro i zło zależą od kalkulacji następstw”<sup>22</sup>. Takie rozumienie przyjęły ideologie totalitarne, instrumentalnie traktując pojęcia dobra i zła. A przecież dobro ma swoje źródło, nie rodzi się samo z siebie. „Dobro poza i ponad wszelkimi dobrami zostało w europejskiej tradycji sformułowane na takiej podstawie, której Europa nie dała sobie sama, lecz otrzymała jako wyższy przekaz: w dziesięciu przykazaniach, w których zresztą Izrael i chrześcijaństwo spotykają się z najczystszyimi tradycjami całej ludzkości.”<sup>23</sup> W ten sposób dochodzimy do pytania o Boga, który jest źródłem dobra w człowieku. Kardynał Ratzinger ukazując związek między wiarą w Boga a byciem w Europie za Robertem Spaemannem stwierdza: „Jeśli Europa nie eksportuje swojej wiary, wiary w to, że – by powiedzieć wraz z Nietzschem – »Bóg jest prawdą, że prawda jest boska«, to w sposób nieunikniony eksportuje swoją niewiarę, to znaczy przekonanie, że nie ma prawdy, nie ma prawa, nie ma dobra... Bez idei tego, co nieuwarunkowana, Europa jest tylko pojęciem geograficznym. Nawiasem mówiąc, nazwą miejsca, w którym rozpoczęła się likwidacja człowieka.”<sup>24</sup>

Jakie są zadania chrześcijan w Europie, gdzie jest ich miejsce, czy głosząc wiarę nie występują przeciw rozumowi? „Zadaniem nas, chrześcijan,” stwierdza Kardynał, „jest dbać o to, aby nasza koncepcja Boga nie była oderwana od

<sup>18</sup> RATZINGER, J.: *Europa : Jej podwaliny dzisiaj i jutro*, s. 59.

<sup>19</sup> Por. RATZINGER, J.: *Czas przemian w Europie : Miejsce Kościoła i świata*, s. 124.

<sup>20</sup> RATZINGER, J.: *Czas przemian w Europie : Miejsce Kościoła i świata*, s. 126; por. RATZINGER, J.: *Europa : Jej podwaliny dzisiaj i jutro*, s. 54.

<sup>21</sup> RATZINGER, J.: *Czas przemian w Europie : Miejsce Kościoła i świata*, s. 127.

<sup>22</sup> RATZINGER, J.: *Europa : Jej podwaliny dzisiaj i jutro*, s. 93.

<sup>23</sup> RATZINGER, J.: *Czas przemian w Europie : Miejsce Kościoła i świata*, s. 128.

<sup>24</sup> SPAEMANN, R.: *Universalismus oder Eurozentrismus?* In: MICHALSKI, K.: *Europa und die Folgen*. Stuttgart, 1988, s. 322.

debaty nad człowiekiem. Musi to być koncepcja Boga oparta na dwóch prawdach: sam Bóg jest Logosem – rozumnym początkiem całej rzeczywistości, rozumem stwórczym, z którego świat się narodził i który w świecie się odbija. Bóg jest Logosem: sensem, racją, słowem, i dlatego człowiek jednoczy się z Nim, otwierając ku niemu swój intelekt, który nie może pozostać ślepy wobec moralnych wymiarów istnienia. Bo Logos oznacza rozum, który nie jest jedynie funkcją matematyczną, lecz fundamentem i gwarancją dobra. Wiara w Boga-Logosa jest także wiarą w twórczą moc rozumu; jest wiarą w Boga Stwórcę, a więc przekonaniem, że człowiek został stworzony na Jego obraz i uczestniczy w „Jego nietykalnej godności. Tu właśnie prawa człowieka mają swoją najgłębszą rację, mimo że historyczny rozwój tej prawdy i jej formułowanie przebiegały różnymi drogami.”<sup>25</sup> Zatem chrześcijańskie pojęcie Boga nie jest sprzeczne z rozumem. Kardynał Ratzinger zwraca uwagę, że ta koncepcja ma jeszcze jedną charakterystyczną cechę. Jest nią Miłość. „Osią całej moralności, sercem samego istnienia i jego najgłębszą zasadą jest Miłość.”<sup>26</sup> W książce *Wiara i przyszłość*, która jest diagnozą przeszłości, nie tylko Kościoła, ale także przyszłości Europy, w sposób wyraźny Kardynał wyznacza zadania chrześcijan. „Przyszłość Kościoła również dzisiaj zależy od tych, którzy mają głębokie korzenie i żyją pełnią własnej wiary, a nie od tych, którzy jedynie dają recepty. Nie zależy od tych, którzy przystosowują się jedynie do danej chwili, ani tych, którzy jedynie krytykują innych, a siebie samych uważają za nieomylnych. Nie zależy też od tych, którzy wybierają wygodniejszą drogę, od tych, którzy unikają pasji wiary i za fałszywe i przestarzałe uważają wszystko to, co jest wymagające, co sprawia ból człowiekowi, co wymaga od niego poświęcenia. Powiedzmy to z nadzieją: jak zawsze, przyszłość Kościoła zależy od świętych, czyli od ludzi widzących więcej niż tylko hasła, które w danej chwili są nowoczesne; od ludzi, którzy widzą więcej niż inni, gdyż ich życie obejmuje więcej wymiarów.”<sup>27</sup>

Mgr. PRZEMYSŁAW ARTEMIUK  
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego  
Wydział Teologiczny  
ul. Dewajtis 5  
01-815 Warszawa

<sup>25</sup> RATZINGER, J.: *Europa : Jej podwaliny dzisiaj i jutro*, s. 95.

<sup>26</sup> RATZINGER, J.: *Europa : Jej podwaliny dzisiaj i jutro*, s. 96.

<sup>27</sup> RATZINGER, J.: *Wiara i przyszłość*. Kraków, 2007, s. 72.



## TEOLOGICKÝ ČASOPIS

ROČNÍK VI, 2008, ČÍSLO 1

---

### Môže teológia krásna utvárať ducha novej Európy?

GLORIA BRAUNSTEINER

BRAUNSTEINER, G.: Can the Theology of Beauty Help to Influence the Spirit of Europe? *Teologický časopis*, VI, 2008, 1, s. 13 -18.

The spirit of Europe is to a great extent oriented towards achieving results. One could speak here of a civilization of striving. Europeans suffer from a lack of free time, of space to explore their creativity, due at least in part to the fact that the habit of celebrating feasts has been lost. The meaning of Sunday has been submerged under a welter of secular activities and goals. But the search for meaning continues, the search for something to live for – in fact for beauty, the sacred, values worth self-transcendence. The transcendentals of truth, goodness and beauty can exist only in very close relationship to each other and therefore theology too has to integrate them. H. U.von Balthasar did so in the 20<sup>th</sup> century when he founded his theology of beauty within a line of lost tradition. In the first part of his trilogy, „Herrlichkeit“, he states that not only theology but life itself is in danger of lacking „existence“ if the beauty of creation, in which God is revealed in the world, is neglected. Culture and art are prerequisites for the opening up of the human person. The theology of aesthetics – to be differentiated from an „aesthetic theology“ *per se* – has a similar role.

Nová Európa? Žiada sa mi hovoriť skôr o Európe so starobylými koreňmi a utváraní jej dejín v kontinuite, ktorá neznesie zlom. Popri mnohých výskumoch o dnešnej bezútešnej situácii tohto kontinentu na poli ekonomiky, politiky, morálky či kultúry, dezorientácii všeludských hodnôt je potrebné vystierať ruky po tom, čo ponúka nádej. V čase, keď sa hodnoty podriaďujú cieľom zvyšovania výkonu, len pod iným rúškom než v ideológii komunizmu, s neustálym zvyšovaním efektivity podľa nanútených plánov najmä v materiálnej oblasti, s potláčaním tých stránok ľudského života, ktoré neboli stvorené pre vynášanie hmatateľného zisku, žiada sa mi hovoriť o duchovno-duševnej oblasti života, ktorá je v postkomunistickom období dodnes poznačená touto pečatou. V nerozoznávanej podobe duch výkonu nerušene terorizuje nemateriálnu dimenziu človeka a svojím zhomom, nepokojom, nepretržite stresujúcimi termínmi, „nestíhateľnými“ úlohami a chorobným „nedostatkom času“ v ňom uháša osobnú slobodu, aby sa otvoril Božiemu Duchu a dovolil mu rozvíjať ľudskú kreativitu. Keďže tvorivosť sa môže rodiť jedine v tichu – vnútornom, ale aj vonkajšom, v pokojnom načúvaní –, dnešný človek má mimoriadne ťažké podmienky na to, aby unikol novodobému, zväzujúcemu otroctvu a povrchnosti. Napokon, nie je k tomu ani vychovávaný a podnecovaný. Dôsledky týchto javov sa prejavujú vo vyprázdňovaní vnútornej energie, v strate motívácie k dobrému, viery v život, v strate nádeje voči zmyslu vlastnej existencie

(noogénna kríza)<sup>1</sup> aj existencie sveta, ktorý neponúka to, po čom človek hlboko túži.

Či to skutočne neponúka, alebo len človek sa stal neschopným hľadať a rozpoznať pramene svojho osvieženia, posily, šťastia?

Diktatúra pracovnej preťaženia v dnešnej spoločnosti sugeruje človeku, aby ignoroval Boží príkaz svätenia nedele, čo plodí nudu a zároveň spôsobuje zovšednenie každodenných udalostí i vlastného prežívania. Osobitosť, ktorú predstavuje, pripomína a sprostredkúva aj každé slávenie, presúva svoje obsahové ťažisko na sebazničujúce spôsoby rôzneho druhu, kde je v predstavách človeka všetko možné a dovolené. Tým sa otupuje jeho zmysel pre potrebu posvätna, ku ktorému vedie aj cesta slávenia. Novodobé autonómne ľudstvo, ktoré si, nevšímavé voči darom Stvoriteľa, odvyklo dôsledne žiť vo vďačnosti, stráca zároveň schopnosť objavovať okolo seba a v človeku žiaru *krásky*.

Aj medzi kresťanmi – kňazmi, laikmi alebo rehoľníkmi – neraz možno pozorovať, že sa nevedia nadchnúť pre Božie veci natoľko, aby prinášali plnosť ovocia a šírili okolo seba vôňu Božej lásky.

Avšak človek je stvorený so štruktúrou, ktorá sa prejavuje v potrebe seba-transcendencie. Preto hľadá okolo seba objekty, ktoré by ho očarili svojim zjavom, aby ich tak uznal za hodné svojej oddanosti a obdivu. Vo svojej neschopnosti rozlišovať však často prilne k falošným idolom, aby nadobudol pocit zmysluplnosti svojho života.

Duch relativizmu v Európe, ktorý pranieruje pápež Benedikt XVI., sťažuje rozlišovanie. Pomocnú orientáciu poskytuje sv. Augustín konštatovaním princípu, že človek je schopný milovať len to, čo pozná.<sup>2</sup> Pre poznávanie je potrebný vnímateľný zjav, podoba, postava. Aby bola skutočná, musí byť *pravdivá*. Aby človeka oslovila, musí byť *dobrotivá*. A aby na seba upozornila, musí byť *krásna*.

Európa dnes pokladá pravdu a dobro za diskutabilné skutočnosti, krásu za subjektívnu. Samozrejme, aj pojem svetskej krásy podlieha dobovému vkusu (iný bol napr. barokový ideál), ktorý prešiel veľkými zmenami: ako novodobá krása je vnímané skôr to, čo je provokujúce, ironické, zaujímavé, groteskné, komické, zábavné. Platón ešte rozumel pod krásou účasť na ideách – tak mohli byť pekné konečné predmety až po cnostné činy. Aj v kresťanskej patristike a scholastike sa vnímali transcendentálne ako ontologické vlastnosti a ešte sa spájali s predstavou spojenia s prameňom – ako Božia žiara. Teda zmyslami vnímateľné veci boli pekné, pretože reprezentovali Božiu krásu. Úsudok o kráse sa v novoveku stále viac presúval na subjekt a jeho estetické cítenie. Kant ju definoval ako to, čo sa páči bez predsudku a zaujatosti. Napokon, v súčasnosti sa krása úplne vymanila z morálnych súvislostí. Pokiaľ ide o zaobchádzanie s pravdou a dobrom, krása sa dostala úplne do úzadia.

<sup>1</sup> Dielo Viktora E. Frankla sa zameriava na noogénnu krízu človeka, skúma mnohoraké príčiny straty zmyslu a orientuje ho na transcendentný zmysel jeho života.

<sup>2</sup> Porov. BRAUNSTEINER, G.: Aurelius Augustinus: De trinitate X: Podstata ľudského ducha v X. knihe de Trinitate. In: *Antológia – patristika a scholastika*. Trnava: Dobrá kniha, 2009.

Aj v kresťanskom kontexte sa dostala krása do zabudnutia. Ako konkrétny príklad môže poslúžiť encyklika Jána Pavla II. *Veritatis splendor* (Jas pravdy)<sup>3</sup>, ktorá v kapitole o svedomí s podtitulom „Hľadanie *pravdy* a *dobra*“, bod 62 až 64, vo svojej analýze nespomína pojem *krásy*. To tiež len dokumentuje, že ani v dnešnej teológii nie je v tejto súvislosti bežné poukazovať na krásu, hoci človek ju nevyhnutne potrebuje, aby si mohol zamilovať pravdu a dobro.

Nezastupiteľné miesto teológie krásy nanovo objavil a pestoval H. U. von Balthasar najmä vo svojej trilógii, v ktorej sa obširne venuje práve transcendentáliám – pravde, dobru a kráse. Pri vlastných štúdiách sa presvedčil o slabej pôsobiacej sile takej teológie, ktorá nesprostredkúva Boha zaodetého do krásy. Jeho pojem „Herrlichkeit“ obsahuje v sebe aj nádheru, velebu, svetlo a slávu, ale takisto moc, panovanie – čo mu dáva omnoho pregnantnejší zmysel. V postkomunistickej slovenčine môžu slová česť a sláva evokovať dokonca prázdnotu hesiel z predošlého režimu, čo sťažuje chápanie plnosti Balthasarovho pojmu.

Balthasar hľadá spôsob a cestu zjavenia k človeku. V duši sa Boh vnútorne zjavuje tvorom prostredníctvom skúseností, intuícií, osvietení, ale tie nie sú totožné s Bohom, ktorý sa im zjavuje. Medzi Bohom a človekom neexistuje čisto vnútorná komunikácia, pretože Boha sa dotýkajú vždy cestou materiálneho stvorenia.<sup>4</sup>

Božia pravda je však dosť veľká a slobodná, aby sa prejavila nekonečne mnohorako, ako pravda sebadarujúceho sa Boha. Nie je to zvláštna oblasť skutočnosti, ale pravda celku – transcendentálna vlastnosť bytia; nijaké abstraktum, ale živý vzťah medzi Bohom a svetom. Náboženstvo sa vymanilo z tohto slova, hoci *nádhera* má byť našim prvým slovom. Stalo sa však tým posledným, na čo sa odvažuje rozum myslieť, pretože *krása* je neuchopiteľným žiarením pravdy a dobra v nerozlučnom spojitve. *Krása*, ktorá existuje sama osebe, sa rozlúčila s novým svetom, aby ho prenechala jeho lakomosti a smútku. Už ani náboženstvo nemiluje a nepeštuje *nádheru*, ktorá odhaľuje črty, aké sa stávajú pre ľudí neidentifikovateľné. Už sa neodvažujeme veriť v *krásu*, pretože sme z nej urobili zdanie, aby sme sa jej mohli ľahšie zbaviť. *Krása* si dnes nárokuje presne toľko odvahy a sily k rozhodnutiu ako pravda a dobro. Im dvom – dobru a pravde – *krása* nedovolí, aby ju vyhнали, iba ak by ich strhla so sebou a spolu by zmizli. Kto má k nej neveriacky, ambivalentný vzťah, vlastne sa už nevie modliť a onedlho nebude vedieť ani milovať. Potom pretrvá už len holá matéria a strach. Avšak to, čoho sa človek stal neschopným, nevydrží ako niečo nezvládnuté – musí to buď zaprieť, alebo zamlčať. Slovo *krása* však ľuďom chýba, aj keď ho neustále zneužívajú. Možno svet ani nie je bez *krásy*, ale ľudia ju už nevidia, nevedia s ňou rátať, preto aj dobro stratilo príťažlivosť a evidentnosť, že ho treba konať. Človek si kladie otázku, prečo by nemal konať radšej zlo, keďže ho vníma ako alternatívu. Svet už nemá odvahu chrániť *krásu*, a tak už ani pravda nie je pochopiteľná. No ak je to tak s transcendentáliami, čo

<sup>3</sup> JÁN PAVOL II.: *Encyklika Veritatis splendor*. Trnava : SSV, 1994. Názov encykliky pripomína, že „jas pravdy sa skvie vo všetkých dielach Stvoriteľa“. V úvodnej prosbe používa slová žalmistu: „Pane, ukáž nám svetlo svojej tváre“ (Ž 4,7), čo evokuje vlastnosti nevyslovenej krásy.

<sup>4</sup> Porov. BALTHASAR, H. Urs von: *Herrlichkeit : Eine theologische Ästhetik*. Bd. I. Schau der Gestalt. Einsiedeln, 1988. 414 s.

potom so samotným bytím (Sein)? Svetlo bytia bude musieť zhasnúť tam, kde je zabudnutý sám jazyk svetla a kde tajomstvo bytia nemožno vypovedať. Ostáva už len tmavá a nezrozumiteľná dávka existencie. Svedectvo bytia stráca na dôveryhodnosti pre toho, kto už nie je schopný čítať *nádheru*.<sup>5</sup>

Kde sa teda krása, nádhera a sláva prestanú vnímať, pestovať a klásť za krehký cieľ, nastáva vážny úpadok bytia. Spomínané javy, charakteristické pre ducha Európy, sú útokom na krásu, pretože ona predstavuje prafenomén: kto ju nechce prijať, upadá do prázdnoty, do opaku pravdy a dobra – ako telo bez ducha.

Slová, ktoré sa snažia vypovedať krásu, krúžia najprv okolo tajomstva podoby (forma). Balthasar upozorňuje, že „*formosus*“ (od: forma) a *speciosus* (od: species) znamenajú krásnu podobu, pretože krásu je vlastnosťou bytia skrze žiarenie zvnútra (*splendor*). V podobe (*Gestalt*) je zároveň vyžarovanie, ktoré ho robí vzácnym a láskyhodným. Človek je teda vnútro a zároveň jeho komunikácia, duša a telo, jedine telesne vytvára celistvosť a jeho telo zasahuje nielen do jeho všeobecného stavu, ale jeho činy nevyzmatateľne zapisuje do dejín. Nie je pánom svojho ja, pretože vo svojej telesnosti je sám sebe darovaný. Je teda zároveň obraz, a nie praobraz bytia a ducha; nie praslovo, ale odpoveď, nárokovaná krásou. Má za úlohu v celistvosti tela a ducha dať sa k dispozícii ako Božie zrkadlo a usilovať sa dosahovať tú transcendentiu a žiarenie, ktoré spočívajú v imanentnom bytí – ak má byť skutočne Božím obrazom. Preto je *bytie* človeka už od počiatku *formou*, ktorá neobmedzuje ducha a slobodu, ale je s nimi identická. Naopak, ak sa krásu stane formou, ktorá sa už nechápe v identite s bytím, s duchom a so slobodou, tak znovu nastáva doba esteticizmu. Človek potrebuje zrak, ktorý v *bázní* je schopný vnímať formy bytia. Avšak analytický zrak novodobého človeka už necvičí pohľad pre *celok* a *nedôveruje* ľudskej podobe. Vlastná obraznosť človeka sa zapiera, keďže *obraz* je pre svet na prvý pohľad neviditeľný, a preto je potrebné podobu znovu pozdvihnúť do svetla a znovu získať zrak pre ľudskú podobu v bytí (*Dasein*).<sup>6</sup>

Pri pohľade cez starozákonné biblické zjavenie na „Božieho Služobníka“, predstaveného u Izaiáša, sa stretáme s nárokom, ktorý akoby popieral spomínané skutočnosti: „Nemá podoby ani krásy, aby sme hľadeli na neho, a nemá výzoru, aby sme po ňom túžili. Opoprhnutý a posledný z ľudí, muž bolestí, ktorý poznal utrpenie, pred akým si zakrývajú tvár, opoprhnutý, a preto sme si ho nevážili.“ Obťažný bôľmi, pokladaný za zbitého, strestaný Bohom, pokorený, vedený za zabitie (Iz 53,2-7). Odmietnutiahodná hrozba pre Európu, ktorá *svojím* spôsobom hľadá slávu a nádheru?

Avšak species a forma nosia v sebe žiarenie zvnútra (*splendor*). Podoba (*Gestalt*) má zároveň vyžarovanie, ktoré ho robí jedinečne vzácnym, láskyhodným – kto ju spozná?

Čo možno na Bohu poznať, im bolo zjavené: jeho moc a božstvo (Rim 1,19-20); a: Sláva je podľa Pavla to, čo je v Bohu nepominuteľné (Rim 1,23).

Zjavenie trojjediného Boha v Kristovi nie je len predĺžením alebo intenzifikáciou zjavenia vo stvorení. Podľa Božieho plánu sa zjavenie stalo skrze stvorenie *kvôli zjaveniu v Kristovi*. V ňom bolo pripravené a umožnené. Tak sa stá-

<sup>5</sup> Porov. BALTHASAR, H. Urs von: *Herrlichkeit I*, s. 15–31.

<sup>6</sup> Porov. BALTHASAR, H. Urs von: *Herrlichkeit I*, s. 23.



va podoba sveta – ktorá už sama osebe bola zjavením Božej slávy – v Kristovi a v Duchu chrámom, ktorý podobne ako Šalamúnova stavba skrýva v sebe a nad sebou Božiu káwo.

Zjav Krista je ešte nepriamy, ako završenie podoby sveta. Priamym sa stáva až vtedy, keď sa poznáva ako zjavenie trojjediného Boha: až v Božstve Krista, teda vo vzťahu dvoch prirodzeností v ňom, a teda v jeho vzťahu k Otcovi v Duchu Svätom sa zviditeľňuje vlastná podoba kresťanského zjavenia.<sup>7</sup> Voči starozákonnej tradícii viery v Božiu slávu prinieslo evanjelium v podobe trpiaceho Krista potrebu nanovo definovať slávu a krásu (kenosis) – medzi škaredosťou odsúdenia Ježiša a jeho žiariacim povýšením nasledoval v teológii vývin s rôznymi akcentmi prvkov teologickej estetiky.

Položme si teda ešte raz *explicitne* otázku, či môže teológia estetiky spolahlivo sprostredkovať poznanie Božej nádhery, a ak áno, ako?

Forma umožňuje, aby sa krása mohla prejavíť, aby sa dala obdivovať, milovať. V kresťanskom prostredí je krásou Božia sláva, ktorá sa nám zjavila v Ježišovi Kristovi. Balthasar vo svojej teologickej estetike rozoznáva dvojaký dôkaz pri jej vyjadrení: subjektívny (nazeranie podoby, viera); a objektívny: Ježiš Kristus (jas, žiara Božej slávy, zjavenie slávy vo vtenení). Pre Balthasara je *objektívny* dôkaz dôležitejší, pretože žiari, dojíma, a práve preto rodí *subjektívny* dôkaz.

Subjektívna evidencia je viera, vnímanie Božej slávy človekom, ktorý sa od nej neodvracia so strachom, ale postupne sa jej svetlom dá úplne preniknúť a opanovať, odzbrojiť. Subjektívna evidencia obsahuje v sebe moment osvietenia a skúsenosti. Z hľadiska osvietenia je aktom viery celkové prežívanie, ako človek silou milosti odpovedá na oslovenie Božieho zjavenia.

Fenomén krásy však podlieha dvojakému nebezpečenstvu. Je to subjektivita úsudku, pretože človek je zvyknutý nazvať krásnym to, čo sa mu tak javí.<sup>8</sup> Takže snaha o teologickú estetiku je v nebezpečenstve, že ako estetická teológia si nechá určovať teologický obsah podľa svetského chápania krásy.<sup>9</sup>

Druhé nebezpečenstvo spočíva v samej kráse, vo zvädzajúcej moci jej vyžarovania, ktorá núti subjekt, aby ostal pri jej bezprostrednom svedectve, a tak prepadol estetizmu.<sup>10</sup> Môže byť teda krása konečného bytia vyžarovaním Božej krásy, ak nijaké transcendentale nie je démonickéjšie ako krása?<sup>11</sup>

Jedinečným prejavom ľudského ducha, ktorý môže pomôcť k tomuto rozlíšeniu, je umenie. Právě umenie zároveň prekonáva sklon k samosláve. Z bohatého, nevycerpateľného fondu umeleckých prejavov som vybrala dva príklady z výtvarného umenia a jeden príklad z hudobného sveta. Fra Angelico zobrazil biblickú scénu zvestovania o vtenení Božieho Syna Márii anjelom Gabrielom. Ich postavy sú neobyčajne krásne tak vonkajškom, ako aj vnútorným vyžarovaním vo vyváženej estetickej rovnováhe a približujú človeku nepochopiteľné tajomstvo. Donatello si vybral Máriu Magdalénu a stvárnil ju v podobe sochy na prvý, povrchný pohľad odpudivo škaredú. Avšak pri bližšom po-

<sup>7</sup> Porov. BALTHASAR, H. Urs von: *Herrlichkeit I*, s. 415–417.

<sup>8</sup> Porov. BALTHASAR, H. Urs von: *Herrlichkeit I*, s. 35.

<sup>9</sup> Porov. BALTHASAR, H. Urs von: *Herrlichkeit I*, s. 35, 74–110.

<sup>10</sup> Porov. BALTHASAR, H. Urs von: *Herrlichkeit I*, s. 32; BALTHASAR, H. Urs von: *Verbum caro*: *Skizzen zur Theologie I*. Einsiedeln, 1990, s. 101.

<sup>11</sup> Porov. BALTHASAR, H. Urs von: *Herrlichkeit III*, I, Teil 1, s. 39.

hľade človek vnútorným okom svojho srdca objavuje v nej žiariacu krásu človeka, ktorý pochopil – podobne ako Mária pri zvestovaní – veľkosť Božieho diela v jeho živote. Je tým úplne zasiahnutá, ľútosťou nad svojím životom priam až po šialenstvo. Obidva obrazy spájajú v sebe pravdu dobrotivého Boha v kráse človeka a stvorenstva (anjel).

Z hudobného umenia by bolo možné použiť nespočetné príklady, no pre krátkosť času nech odznie príklad umeleckého prejavu gregoriánskeho chorálu. V ňom sa koncentruje neopakovateľná perichoréza transcendentálií, keďže v ňom odznieva pravda a dobro Božieho slova. O tom, ako intenzívne chápali skladatelia Božiu krásu, svedčí aj fakt, že pochopenú pravdu a dobro celebrovali výnimočným spôsobom – mnohými tónmi nad dôležitými slabikami, v tomto prípade nad akcentom slova *immolatus*. Slovo je súčasťou verša vo veľkonočnom aleluja: *immolatus est Christus, pascha nostrum*. V tejto výpovedi skladateľ cítil vyjadrenú podstatu svojej viery, preto vyznačil spomínaný akcent 49-mi tónmi, aby bolo možné dostatočne meditovať veľkosť a „krásu“ tejto jedinečnej spásnodejiny udalosti.<sup>12</sup>

Dr. theol. GLORIA BRAUNSTEINER, PhD.  
Teologická fakulta Trnavskej univerzity  
Kostolná 1, P. O. Box 173  
814 99 Bratislava



Fra Angelico: Zvestovanie



Donatello: Mária Magdaléna

<sup>12</sup> Hudobnú podobu gregoriánskeho chorálu *Alleluja. Pascha nostrum immolatus est Christus* nájdete na webovej stránke [www.tftu.sk](http://www.tftu.sk). Notový materiál: *Graduale Triplex*. Solesmes 1979, 152.

## TEOLOGICKÝ ČASOPIS

ROČNÍK VI, 2008, ČÍSLO 1

### Aké kresťanstvo potrebuje zjednotená Európa?

ANDREJ FILIPEK SJ

FILIPEK, A.: What Kind of Christianity is Needed in a Unified Europe? *Teologický časopis*, VI, 2008, 1, s. 19 -25.

Referring to the fact that the Church is *communio fidelium* subordinated to the God's word, a community in society, and that only due to the basis of the challenge to new thinking (metanoia) finds itself as a community, which in its following the Christ is not to be adapted to the world. It means that it must be visible in its life, in its learning, in mutual co-living, as well as issuing evidence on the fact that the Christ lives and leads people to their salvation. If we want to search for the question: What kind of Christianity is needed by a unified Europe? we must explicitly take into account a single believer, because each individual influences, how the present world is perceived by the Church and Christianity. Salvation might be experienced and delivered mainly by the life of belief, therefore only believers through Christ's Spirit wake belief up in the others. If Christianity is to help people of the present and future find the way to their fullness, which means to their salvation, then it is suitable to recommend the blissful memory of the pope Paul VI., who wrote these words: "A man of today prefers listening to the witnesses rather than to the teachers, and if he/she listens to the teachers, then, only because they at the same time are witnesses."

In adherence to the doctrine of the Council, which focuses on the necessity of "searching for the signs of the times and explain them in the light of the Gospel", it is necessary to deepen the knowledge and consequences of the theology of community (*communio*) in an open discussion. Co-operation between priests and laymen is relevant to the current situation. Attention should be driven also on the relation between freedom and evangelization, because in present Europe freedom is mentioned too much and its interpretation is often derived from liberal, individualistic and utilitarian opinions. The presence and testimony of the saints is crucial. Sanctity is the main prerequisite for authentic evangelization, which tries to give the human being of today the thing which he/she misses the most - hope. Therefore authentically personal and common testimony of a new life in Christ is required from present Christianity.

Azda pod vplyvom knihy *Jesus through the Centuries*, v ktorej autor Jaroslav Pelikán (17. 12. 1923 - 16. 5. 2006), po otcovi Slovák, protestantský teológ, veľmi výstižným spôsobom naznačil, čo si veriaci ľudia počas minulých dvadsiatich storočí (v každom jednotlivo, lebo každé to storočie bolo niečím jedinečné, charakteristické) všímali na Vtelenom Bohu, na Ježišovi Kristovi, zvolil som podobnú metódu. Vychádzajúc zo skutočnosti, že Cirkev je *communio fidelium* podriadené Božiemu slovu, a ako taká je spoločenstvom v spoločnosti, len preto, že na základe výzvy k novému, zmenenému zmýšľaniu (metanoia), chápe seba samu ako spoločenstvo, ktoré sa vo svojom nasledovaní Krista nemá pripodobňovať svetu. To však značí, že sa musí stať viditeľnou vo svojich životných procesoch, vo svojom poznávaní, vo vzájomnom spolunažívaní, ale aj vo vydávaní svedectva o tom, že Kristus žije a vedie ľudí ku spásu. Sila pre-

svedčenia Cirkvi je v tom, či a nakoľko sa jej podarí stať sa spoločenstvom spasených a prejaviť to v súčasnom svete, ktorý prežíva neslobodu, útlak a násilie a usiluje sa získať slobodu.

Myslím, že je vhodné pripomenúť veľmi dôležitú výpoveď Druhého vatikánskeho koncilu, ktorý chápe Cirkev ako Boží ľud: Celý „svätý ľud Boží má účasť aj na prorockom poslaní Kristovom tým, že o ňom vydáva živé svedectvo najmä životom podľa viery a lásky, ako aj tým, že prináša obeť chvály Bohu, totiž ovocie úst vyznávajúcich jeho meno (porov. Hebr 13,15)<sup>1</sup>. Základná autorita Cirkvi nie je autoritou vyučovania, ale autoritou života. Môžeme tiež povedať, že sa prejavuje v spôsobe, akým sa celý Boží ľud podobera prežívať svoj ľudský život a ako sa správa vôbec. Požiadavky na správanie Božieho ľudu totiž nie sú malé, ako to naznačuje konštitúcia o Cirkvi v súčasnom svete: „Radosti a nádeje, žalosti a úzkosti ľudí dnešnej doby, najmä chudobných a všetkých, čo trpia, sú zároveň radostami a nádejami, žalosťami a úzkosťami Kristových učeníkov a niet nič naozaj ľudského, čo by nenašlo ozvenu v ich srdci.“<sup>2</sup>

Keby sme premenili našu otázku *Aké kresťanstvo potrebuje zjednotená Európa?* na *Akú Cirkev potrebuje zjednotená Európa?*, mohli by sme ľahko začať hovoriť veľmi všeobecne. Ak však chceme naozaj hľadať odpoveď na otázku, aké kresťanstvo potrebuje zjednotená Európa, musíme si veľmi konkrétne všimnúť jednotlivých veriacich, lebo od každého jednotlivca závisí, ako dnešný svet vníma Cirkev a kresťanstvo. Keďže spásu možno prežívať a odovzdávať najmä životom viery, preto iba veriaci mocou Kristovho Ducha prebúdzajú vieru v iných a iba oni môžu budovať spoločenstvo viery.

Vo vnútri veriaceho spoločenstva všetci veriaci, tak tí, ktorí prežívajú svoju vieru v mlčaní, ako aj tí, ktorí ju hlásajú ústami, teológovia aj pastieri, sa majú dať viesť tým istým svetlom evanjelia a seba vidieť v službe slova zmiernenia (porov. 2 Kor 5,19) a v službe Chleba za život sveta (porov. Jn 6,51).

Už z iných súvislostí je nám známe, že konkrétny človek a jeho svet tvoria *conditio sine qua non* Božieho zjavenia. Preto to, čo je nevyhnutným predpokladom zjavenia a jeho ohlasovania, musí poznať a uvedomovať si aj každý člen Cirkvi, ktorý ako svedok Ježiša Krista má prežívať svoj život v tomto svete s vedomím, že je poslaný byť hlásateľom evanjelia. Kým ľudský život prebiehal a rozvíjal sa v rovnakých ročných cykloch prírody, od narodenia až po smrť, a človek i svet sa v podstate zdali byť pochopiteľnými, len zriedka sa hovorilo o podmienkach ohlasovania. No tvárou v tvár „veľmi rýchlych zmien a krajne sa odlišujúcich názorov“<sup>3</sup> ten mimochasový a mimopriestorový záujem o človeka a o svet už nestačí na pochopenie konkrétneho človeka v jeho konkrétnom svete. Dejinnej konkrétnosti nestačí venovať pozornosť len všeobecne, príležitostne.

Zmena v myslení vedie od spoločenských, ekonomických a politických premien, cez ich kultúrne dosahy, k novému pohľadu na náboženstvo ako jav. Táto tendencia má svoje vyjadrenie aj v konštitúcii *Gaudium et spes*: „skúmať

<sup>1</sup> LG 12.

<sup>2</sup> GS 1.

<sup>3</sup> GS 44.

<sup>4</sup> GS 4.

znaky časov a vysvetľovať ich vo svetle evanjelia<sup>4</sup>. Všade tam, kde je spoločenská situácia uznaná za chorobnú, treba povedať, že aj samotné kresťanstvo je nezriedka spoluzodpovedné za tento stav, preto sa musí podrobiť diagnostickému preverovaniu. Kresťanstvo sa musí znova ukázať ako prostredník cesty, pravdy a života, to znamená, že okrem slovne vyslovovanej doktríny sa musí dostať ku slovu aj sila presvedčenia neverbálnych elementov, prakticky prežívaného nasledovania Krista aj liturgicko-kultových prvkov.<sup>5</sup>

Dôkladné skúmanie integrálnej tradície kresťanského ohlasovania spásy si vyžaduje primeranú metódu (vo svetle evanjelia) a nové vyjadrovanie, v ktorom sa popri jazyku dogmatiky a definície začne znova uplatňovať aj kerymatická, výpravno-naratívna a vysvetľujúca reč.

Konštitúcia *Gaudium et spes* hovorí dosť obširne aj o tom, kde má Cirkev hľadať pomoc v tom „skúmaní znamení časov a v ich vysvetľovaní vo svetle evanjelia“: „Všetok ľud Boží, obzvlášť duchovní pastieri a bohoslovci majú s pomocou Ducha Svätého pozorne počúvať, rozoznávať a vysvetľovať rozličné spôsoby vyjadrovania našej doby a vedieť ich posúdiť vo svetle slova Božieho, aby sa tak zjavená pravda mohla čoraz dôkladnejšie poznávať, lepšie rozumieť a vhodnejšie predkladať.“<sup>6</sup>

O tom, aká aktuálna a naliehavá je táto požiadavka, svedčí aj fakt, že v poslednom desaťročí 20. storočia sa uskutočnili až dve biskupské synody pre Európu. Prvá sa konala v roku 1991, teda v čase procesu znovuzjednocovania Európy, a druhá tesne pred vstupom do tretieho tisícročia, v októbri 1999. Prečo? Lebo zmeny, ku ktorým došlo v posledných desaťročiach v Európe, nové možnosti a dôvody nádeje ako dôsledok týchto zmien, ale aj nebezpečenstvá, obavy a sklamaná sú spojené s týmito zmenami. To všetko sa stalo prameňom mnohých problémov, s ktorými sa človek stretáva vo svojom každodennom živote, a často sa v tom všetkom nevie nájsť. To dáva tušiť, aké nesmierne dôležité a rozhodujúce je správne chápanie antropológie, aj viery samotnej.

Pokúsme sa aspoň v náznakoch si pripomenúť niektoré nové javy v krajinách strednej Európy, ktoré boli desaťtky rokov izolované od ostatného sveta. Ide predovšetkým o šírenie typických západoeurópskych negatívnych javov, ako je praktický materializmus, konzumné správanie, hedonizmus a kultúrny i náboženský relativizmus. Skúsenosť mnohých je poznačená relativizmom, z ktorého sa rodí neistota a krehkosť súčasnej situácie, lebo v každej oblasti života je badateľný silný vplyv tendenčne skeptického až nihilistického pluralizmu, čo vedie k deformovanej antropológii.

Jav globalizácie môže byť v sociálnej oblasti predzvesťou rastu nerovnosti, nespravodlivosti a odstrkovania, lebo za všetkým cítiť komerčné zmýšľanie, zamerané na ďalšie výhody pre mocných tohto sveta. Aj zavedenie spoločnej európskej meny v istom zmysle podporuje vládu financií a prevahu hospodárskych a komerčných aspektov.

V kultúrnej oblasti sa šíri mentalita uspokojovania vlastných spontánnych potrieb a hospodárskych záujmov, ktoré absolutizujú slobodu jednotlivca a obmedzujú človeku možnosť stretnúť sa s pravdou a s hodnotami, ktoré prekračujú hranice osobného horizontu. Všetkých nás denne ovplyvňuje prak-

<sup>5</sup> Porov. DV 8: v náuke, v živote i v kulte.

<sup>6</sup> GS 44.

tický ateizmus a materializmus, ktoré vedú človeka k takému zmýšľaniu a k takému životnému štýlu, akoby Boh nejstvoval.<sup>7</sup>

Je teda logicky odôvodnené myslenie mnohých kresťanov, ktorí skoro všetko spochybňujú a správajú sa vo svojom živote tak, akoby aj vo viere a v morálke platil, alebo mal platiť demokraticky princíp väčšiny. Výsledkom toho je takmer absolutizovanie niektorých hodnôt a zásad, na úkor ktorých sa spochybňuje celá doterajšia európska civilizácia. Napríklad sloboda ako absolútna hodnota môže viesť k úplnému rozbitiu spoločnosti.

V oblasti náboženskej a cirkevnej jestvuje túžba len po náboženskom zážitku v akejkoľvek podobe, dokonca aj keď to veriaceho odvádza od pravej viery, čo má za následok, že mladí sa neraz prikláňajú k rozličným sektám.<sup>8</sup> Ľudia už často nepoznajú ani základy kresťanstva, v niektorých oblastiach skoro úplne zanikla katechéza. Európa stojí pred nebezpečenstvom pokračujúceho odkresťančenia a návratu k pohanstvu.

Teda práve naša, dnes už skoro úplne zjednotená Európa sa stáva miestom, ktoré potrebuje novú evanjelizáciu a nový misionársky zápal.<sup>9</sup> Lenže dnes si mnohí myslia, že v spoločnosti, pre ktorú je tolerancia neodmysliteľnou hodnotou, je dokonca aj kresťanský monoteizmus podhubím netolerancie. Preto je veľmi aktuálnou otázkou: Ako má Cirkev zvládnuť svoju evanjelizáciu, ak nemá byť netolerantnou, teda ak má uznávať a prijímať všetkých inovercov, a pritom sa vyhnúť tomu, aby sa jej tolerancia nepremenila na relativizmus a ľahostajnosť?

Tak znie už konkrétnejšie, v trocha zmenenej podobe, otázka: Aké kresťanstvo potrebuje zjednotená Európa? Aká má byť dnešná Cirkev? Cirkev, a teda aj každý kresťan má aj dnes poslanie hlásať Krista, Zmŕtvychvstalého, presne tak, ako to vyjadril apoštol Peter vo svojej prvej kázni na Turíce: „Počujte tieto slová: Boh u vás potvrdil muža, Ježiša Nazaretského, mocnými činmi, divmi a znameniami, ktoré, ako sami viete, Boh skrze neho medzi vami urobil. A vy ste ho, vydaného podľa presného Božieho zámeru a predvídania, rukami bezbožníkov pribili na kríž a zavraždili. Ale Boh ho vzkriesil a zbavil múk smrti, lebo ho nemohla držať vo svojej moci. (...) Nech teda s istotou vie celý dom Izraela, že toho Ježiša, ktorého ste vy ukrižovali, Boh urobil aj Pánom aj Mesiasom.“ (Sk 2,22-24.36)

Ježiš Kristus je nádejou pre každého človeka, pre všetkých Európanov aj pre ľudí celého sveta. On je jedinou cestou k Otcovi: „Ja som cesta, pravda a život. Nik nepríde k Otcovi, iba cezo mňa. Ak poznáte mňa, budete poznať aj môjho Otca. Už teraz ho poznáte a videli ste ho.“ (Jn 14,6-7) Ako kedysi viedol Boh Izraelitov z Egypta cez púšť, tak isto je Pán prítomný a vedie svoj ľud cez všetky udalosti dejín. V tejto viere v zmŕtvychvstalého Pána, v stretávaní sa s ním, živým a prítomným, môžeme a máme hľadiť novým zrakom na dejiny ľudí i sveta, na minulé i terajšie udalosti v Európe. „Treba jasne a presvedčivo

<sup>7</sup> Porov. Biskupská synoda. Prvé mimoriadne zhromaždenie pre Európu: Záverečné vyhlásenie, 1.

<sup>8</sup> Porov.: Biskupská synoda. Prvé mimoriadne zhromaždenie pre Európu: Záverečné vyhlásenie, 1.

<sup>9</sup> Biskupská synoda. Druhé mimoriadne zhromaždenie pre Európu: Ježiš Kristus, ktorý žije vo svojej Cirkvi, prameň nádeje pre Európu: *Instrumentum laboris* (pracovné tézy), 15.

hovorí, že Kristus je pre nás nevyhnutnosťou, je potrebný pre našu spásu aj pre plné uskutočnenie ľudských hodnôt.<sup>10</sup>

Ján Pavol II. vo svojom príhovore k účastníkom predsynodálneho sympózia o Európe povedal, že kresťan „musí hlásať Krista ako toho, kto hlása človeka človeku v jeho plnosti Božieho dieťaťa, v jeho neodmysliteľnej osobnej dôstojnosti, v jeho rozumovej schopnosti poznávať pravdu a v jeho silnej vôli konať dobro“<sup>11</sup>. To znamená, že pre dnešnú Európu je potrebné také kresťanstvo, ktoré bude zvestovať jedinečnosť a univerzalitu Krista Vykupiteľa, a s tým spojenú aj absolútnu neporovnatelnosť kresťanstva s ostatnými náboženstvami. Preto treba vysvetľovať a prehlbovať pravdu o Kristovi ako jedinom Prostredníkovi medzi Bohom a ľuďmi a ako o jedinom Vykupiteľovi celého sveta.<sup>12</sup>

Ak má kresťanstvo ľuďom dneška aj zajtrajška pomáhať nachádzať cestu k ich plnosti, teda ku spásu, potom v každom z nás musí stále zaznievať odporúčanie blahej pamäti pápeža Pavla VI., ktorý napísal tieto slová: „Dnešný človek radšej počúva svedkov než učiteľov, a keď počúva učiteľov, tak len preto, že zároveň sú svedkami.“<sup>13</sup> Z toho pre každého kresťana vyplýva nutnosť stať sa čo najhodnovernejším svedkom Zmŕtvychvstalého, lebo „jednotliví kresťania i celá Cirkev privedú svet k evanjeliu predovšetkým svojím správaním a živým svedectvom viery a slobodným postojom voči mocným tohto sveta“<sup>14</sup>.

Aby kresťanstvo nebolo len akousi ideológiou, ale aby každý kresťan bol jasným obrazom Krista, musí hľadať na Krista a skúmať tvár Cirkvi, ktorú vytvára v tomto svete, a robiť ju stále podobnejšou Kristovej tvári.

Aj napriek tomu, že sekularizácia Európy pokračuje, veľmi intenzívne sa predovšetkým medzi mladými prejavuje túžba a hľadanie spirituality, ktorá je dosť všeobecná a neraz aj spontánna, preto je nevyhnutné porozumieť toto hľadanie a riadiť ho tým, že poukážeme na základný rozmer skutočnej kresťanskej spirituality, ktorej podstatou je osobné obrátenie, skúsenosť Cirkvi, nasledovanie Pána v službe bratom. Aby sa Cirkev javila naozaj ako živé Kristovo telo, ako hodnoverný znak Otcovej prítomnosti skrze Ježiša, učeníci Krista sa musia vyznačovať jednotou v láske. K tomu patrí ovzdušie priateľských vzťahov, komunikácie, spoluzodpovednosti a spoluúčasti, pozornosti k rozličným formám chudoby, vzájomná úcta, schopnosť znášať sa, povzbudzovať navzájom, vzájomná služba a opora, rozličné charizmy, ktoré treba využívať tak, aby boli na prospech jednoty a spoločenstvu.<sup>15</sup> Tak nám Písmo predstavuje živé spoločenstvo kresťanov, schopné aj v dnešných podmienkach prebúdať vieru a privádzať k nej.

<sup>10</sup> Biskupská synoda. Druhé mimoriadne zhromaždenie pre Európu: Ježiš Kristus, ktorý žije vo svojej Cirkvi, prameň nádeje pre Európu: *Instrumentum laboris* (pracovné tézy), 29.

<sup>11</sup> JÁN PAVOL II.: Príhovor k účastníkom predsynodálneho sympózia o Európe (14. 1. 1999). In: *L'Osservatore Romano*, 15. 1. 1999, s. 5.

<sup>12</sup> Porov. TMA 38.

<sup>13</sup> PAVOL VI.: EN 41.

<sup>14</sup> PAVOL VI.: EN 31.

<sup>15</sup> Porov. Rim 12,10; 15,7.14; Gal 5,13; 6,2; Kol 3,13; 1 Sol 5,11; 1 Kor 12.

## ÚLOHY CIRKVI

V duchu vernosti učeni Koncilu, ktorý hovorí o potrebe „skúmať znaky časov a vysvetľovať ich vo svetle evanjelia“, je nevyhnutné v otvorenej diskusii prehliť poznatky a dôsledky teológie spoločenstva (*communio*).

Osobitne aktuálna je spolupráca medzi kňazmi a laikmi. Hoci sa služobné kňazstvo a všeobecné kňazstvo od seba odlišujú stupňom a podstatou, predsa patria k sebe a vzájomne sa dopĺňujú a zdokonaľujú.<sup>16</sup> Predovšetkým Cirkev, teda kresťania našej časti Európy sa musia učiť zriekať svojho príliš dominantného a autoritatívneho zmýšľania, uznať vyspelosť laikov a ich stav ako dospelých a zodpovedných vo viacerých oblastiach rodinného a spoločenského života.

To znamená, že kresťania majú veľmi aktívne zosilniť evanjelizáciu „dovnútra“ aj „navonok“, že už naozaj nestačí s určitou dávkou nostalgie poukazovať na bohaté kresťanské dedičstvo Európy, keďže v Európe je dosť ľudí, ktoré pochybujú, či Európa má ešte svoju „kresťanskú dušu“.<sup>17</sup> Už aspoň dve desaťročia sa hovorí o potrebe „novej evanjelizácie“, ktorá je prvoradou povinnosťou v živote a účinkovaní Cirkvi, no zdá sa, že zatiaľ ostáva len v rozličných slovných podobách, lebo keď pozrieme na realitu života kresťanov, musíme konštatovať, že treba prekonať ešte veľmi dlhú cestu. Možno by nebolo na škodu premyslieť a preskúmať, či pojem „nová evanjelizácia“ je vhodný, či by sme nemali viac myslieť o „evanjelizácii po novom“, aby bolo pre každého jasné, že chceme ponúknuť každému jednotlivcovi aj každej generácii trvalo platné evanjelium Ježiša Krista, ktorý vo svojej Cirkvi žije aj dnes v novom kontexte, ako žil kedysi z vyvoleným národom nielen v zaslúbenej zemi, ale aj na jeho ceste ku slobode, ba aj v časoch, keď bol národ v otroctve. Vedieť novými metódami a v novom kontexte života človeka ohlasovať Ježiša Krista ako jediný prameň spásy všetkých. Ako svetlo na svietniku, alebo ako mesto na kopci máme my, kresťania, vyžarovať lásku, radosť a nádej, aby sa ľudia zapalovali a aby sa dali podmaniť, keď budeme ako kvas, ktorý premieňa, oživuje a znútra podnecuje každý kultúrny prejav.<sup>18</sup> To je veľmi naliehavé predovšetkým preto, že mnohí kresťania cítia ako veľmi dôležitý svoj vzťah ku Kristovi, ale vzťah k Cirkvi je im dosť vzdialený. To je vlastne výzva pre Cirkev, teda pre kresťanov ako spoločenstvo – *communio* obnoviť si tvár vo vernosti Pánovi, stať sa skutočným spoločenstvom viery a lásky.

Osobitne pozornosť si zaslúži vzťah medzi slobodou a evanjelizáciou, lebo v dnešnej Európe sa o slobode hovorí až príliš mnoho a jej chápanie sa často odvodzuje od liberálnych, individualistických a utilitaristických názorov. Preto mnohí pokladajú nielen Cirkev a kresťanstvo vôbec za prekážku a nepriateľa slobody. To je výzvou pre dnešných kresťanov predstaviť taký obraz Boha Ježiša Krista, ktorý je garantom pravej slobody, a Cirkev sa musí predstaviť ako tá, ktorá je schopná a pripravená osvojiť si otázky a problémy ľudí a vie im ponúknuť evanjeliiovú odpoveď v pravde a v láske k blížnemu.

<sup>16</sup> Porov. LG 10.

<sup>17</sup> Porov. Biskupská synoda. Druhé mimoriadne zhromaždenie pre Európu: Ježiš Kristus, ktorý žije vo svojej Cirkvi, prameň nádeje pre Európu: *Instrumentum laboris* (pracovné tézy), 51.

<sup>18</sup> Porov. Biskupská synoda. Druhé mimoriadne zhromaždenie pre Európu: Ježiš Kristus, ktorý žije vo svojej Cirkvi, prameň nádeje pre Európu: *Instrumentum laboris* (pracovné tézy), 52–53.



Skoro na každom kroku sa stretávame s mnohorakými formami náboženskej ľahostajnosti, agnostického pluralizmu, etického relativizmu a bezuzdného liberalizmu, s praktickým materializmom, individualistickým hedonizmom, s ľahostajnosťou voči druhému človeku. A to všetko je naliehavou výzvou v láske uskutočňovať učenie, ktoré naznačujú už prvé slová konštitúcie *Gaudium et spes*: „Radosti a nádeje, žalosti a úzkosti ľudí dnešnej doby, najmä chudobných a všetkých, čo trpia, sú zároveň radosťami a nádejami, žalosťami a úzkosťami Kristových učeníkov, a niet nič naozaj ľudského, čo by nenašlo ozvenu v ich srdci. Veď ich spoločenstvo utvárajú ľudia združení v Kristovi, ktorých vedie Duch Svätý na ich púti do kráľovstva Otcovho a ktorí prijali poslanstvo spásy, aby ho zvestovali všetkým. Preto sa ono cíti úzko spätým s ľudským pokolením a jeho dejinami.“<sup>19</sup>

O čo ide? Rozhodujúca je prítomnosť a svedectvo svätých. Svätosť je základným predpokladom pre autentickú evanjelizáciu, ktorá sa usiluje dať dnešnému človeku to, čo mu najviac chýba – nádej. Preto sa od dnešného kresťanstva vyžaduje hodnoverné osobné i spoločné svedectvo nového života v Kristovi. Pravdu a milosť nestačí ponúkať iba ohlasovaním slova a slávením Eucharistie a sviatostí. Musia sa prijímať, žiť a dokazovať vo všetkých vzťahoch a činnostiach v konkrétnom živote tak, aby sme boli Kristom, cirkevným spoločenstvom, jedným Telom, ktorého Hlavou je Kristus.<sup>20</sup>

doc. ThDr. ANDREJ FILIPEK SJ, PhD.  
Teologická fakulta Trnavskej univerzity  
Kostolná 1, P. O. Box 173  
814 99 Bratislava

---

<sup>19</sup> GS 1.

<sup>20</sup> Porov. Biskupská synoda. Druhé mimoriadne zhromaždenie pre Európu: Ježiš Kristus, ktorý žije vo svojej Cirkvi, prameň nádeje pre Európu: *Instrumentum laboris* (pracovné tézy), 56–58.



## TEOLOGICKÝ ČASOPIS

ROČNÍK VI, 2008, ČÍSLO 1

---

### Kam směřuje církev v České republice?

PETR JELEN

JELEN, P.: Where is the Church in Czech Republic Tending? *Teologický časopis*, VI, 2008, 1, s. 27 – 31.

My study was based on the analysis of situation of Czech Church after the so called Velvet revolution. I used it to show the defects, which caused the weakening of the position of Catholic Church in the Czech society and by this weakening the ability to give a witness about the gospel. I have also analysed contemporary options of new evangelization and showed that perspective is in patient personal pastoration with particular persons interested in meeting with the Church. This can happen on many levels of work of priests, monks, nuns and of course laymans. Not nearly all „atheistic“ are closed to the Church's witness. Finally I have written that in a kind of way Czech Church is a model for future European Churches, which are going to work among new generations of „atheistic“ population. With its minority part in society the life of Czech Church shows that the strenght of faith and enthusiasm for the gospel enables to give a witness about faith in atheistic background.

Doba nadšení, vzpomínek a oslav už je dávno pryč. Církev v Čechách měla po sametové revoluci dobrou startovní pozici. Jako síla, která se projevovala rezistentně proti režimu, reprezentovaná osobností kardinála Tomáška a několika disidentů, nemohla nepřijmout uznání jinak ateistické české společnosti. Tento kapitál však byl rychle pryč a nedá se říci, že by jej reprezentanti církve dostatečně využili. Ta iluze byla sladká – nebudeme-li ve veřejné soutěži prezentovat hodnoty katolického náboženství, nebudeme-li požadovat spravedlivé majetkové vyrovnání, společnost nás přijme. A když k tomu ještě přidáme charitativní službu a poukazy na naše selhávání, uvidí naši upřímnost a lásku a nebudou moci odolat.

Tím byly ztraceny dva důležité zdroje úcty, ze kterých mohla církev vybudovat lepší pozici pro současnost – nikdo nepoukázal na velké svědky víry, kteří trpělivostí v pronásledováních a vězněních nutně budili otázku po zdroji své síly. Podruhé, mlčení církve při současných nespravedlnostech veřejného života jistě nezbudilo dojem, že by tady v té společnosti žil někdo s nárokem na vyšší mravní standard. Tak představitelé státu střídali zdvořilostní úsměvy při jednáních s vedením církve za triumfální úsměvy ve chvílích, kdy vyšlo najevo, že všechny sliby úspěšného vypořádání státu a církve a zdravé nastavení budoucích vztahů byly plané. Společnost pak neviděla, že by uvnitř žil někdo ukazující a nabízející kvalitnější životní styl.

Co se dělo uvnitř církve samotné? Velkým předělem byla proměna pražské teologické fakulty a kněžského semináře. Jestliže „staré“ vedení usilovalo vychovat kandidáty, kteří si osvojí potřebné ctnosti a budou vybavení zázemím tradiční teologie, ukáže až budoucnost, zda koncept vedení „nového“ přinese oživení a prohloubení víry věřících a společnosti, které sliboval. Jistě to nebylo

pouze porevoluční nadšení, které v roce 96 přivedlo do semináře 100 kandidátů, a těžko může pouze krize materialistické společnosti za to, že jich tam v současnosti pobývá kolem dvaceti. Bude to jeden z obtížných úkolů budoucího vedení, přesvědčit a ukázat, že povolání ke kněžství je důstojnou a dokonce fascinující volbou pro mladého člověka.

Mnohem větší životnost je vidět v řeholních společenstvích, mužských i ženských. Neplatí to generálně a nejedná se jistě o idylický život, ale v mnoha komunitách se projevuje schopnost uchovat a předávat radost z víry, svědčit o tom, že život má svůj metafyzický horizont. Podle charizmatů pak řeholníci ukazují, že existují hodnoty, které světská společnost nenabízí a přece naplní srdce – nezištná láska, vzdělanost nebo krása liturgie. Přítomnost řeholních komunit je stálou výzvou jak věřícím, tak i další společnosti.

Vedle toho lze sledovat život a zápas diecézních kněží. Není pro ně jistě lehké uchovat si přesvědčivost a hloubku víry při starostech o svých 5 až 10 farnostech. Je těžké vytrvat až do konce, když se jim dostává spíše kritického zkoumání vlastní činnosti, ať už shora nebo zdola. Vedle toho je však třeba říci, že existují mnohé a nezištné aktivity laiků, kteří dovedou obohatit život farnosti a v mnohém knězi jeho službu ulehčit. Věřící v Čechách dovedou svou víru žít radostně a opravdově, snad právě tím víc, že není oficiálním životním stylem většinové společnosti, že není jedním z kulturních prvků, který by zůstával dědictvím po předcích, už jen tak anachronně udržovaným.

Přichází nová doba, pomalu končí vzpomínání na komunismus nebo opojení revolucí. V dnešní atmosféře z toho všeho zůstávají jen prázdné pojmy. Trebaže dědictví minulosti nese společnost stále v sobě, otázka směřuje směrem dopředu. Nikdo nemá výhody zásluh nebo držbu nějakých jistějších pravd. Každý může o své pravdě přesvědčit, ukázat, že je hodna následování. Scéna českého veřejného života je plná konkurenčního boje. Nejrůznější společnosti, nabízející své zboží, neváhají ani na okamžik tvrdit, že bez právě tohoto produktu se nedá žít, že toto politické vyznání zajistí lepší život, že tento medicínský prostředek život prodlouží. Před člověka jsou stavěny stále nové a lákavé cíle. K jejich dosažení vedou často tvrdé nároky zaměstnavatelů, kteří mohou za požadovaný výkon zprostředkovat jejich dosažení. Kam v této společnosti směřuje česká katolická církev?

Poukazuje se na návrat k cyrilometodějské tradici, přesněji řečeno k jejímu oživení, hlubšímu zakotvení v ní.<sup>1</sup> Co konkrétně tento poukaz znamená? Sepětí s vlastními počátky, vědomí, že právě z těchto kořenů vyrostla nejen církev v Čechách, ale i celá společnost jako národ a stejně i jeho kultura. Církev sama si potřebuje více uvědomit, že je nositelkou hodnot, které činí život člověka skutečně svobodným a naplněným. Toto vědomí pak má pěstovat ve vyučování náboženství dětí, při výchově mládeže na církevních středních školách, stejně jako při výchově kněží a řeholních osob na akademické úrovni. Ukazovat, že toto zacílení nutně vede k pěstování duchovního života, ke Kristu a k jeho následování.

<sup>1</sup> AMBROS, Pavel: *Kam směřuje česká katolická církev? : Teologie obnovy místní církve v Čechách a na Moravě, její základní pastorační postoje a orientace pro třetí tisíciletí*. Velehrad; Roma : Refugium, 1999, s. 60–70.

Ve své pastorační práci<sup>2</sup> se setkávám s nepraktikujícími lidmi, kteří přicházejí kvůli křtům svých dětí nebo vlastním svatbám. Je to malý vzorek, ale mohu říci, že tito lidé nejsou víře uzavřeni. Přicházejí do světa, který jim nikdo podrobněji neodkryl, o jehož existenci při svém rychlém životním stylu mimoděk vědí. Je to náročná a piplová práce, vyžadující čas, dobrou vůli a trpělivost z obou stran. Nejedná se však o to, skrýt v takových katechezích to vše skandální, božské a všední život přesahující a chtít ukázat tvář, která se nijak zvlášť neliší od všedního života. Tito lidé nepřicházejí s vědomím, že ve svátostech, liturgii a osobní otevřenosti katolíků se odhaluje možnost setkání s Bohem. Ale rozhodně tento objev neodmítají. Už jen proto ne, že jim tato perspektiva nabízí něco nového. Jiného než profánní svět, ve kterém se pohybují. Že jim nabízí něco, co přirozeně poznávají ve svém srdci, jenže jako neprobuzené a nepěstované.

Nedělám si iluze, že se tito noví lidé potom vždy naplno oddají duchovnímu světu a zapojí se do života církve. Ale nepochybuji o tom, že je třeba vydávat o něm svědectví. To je prostor pro mnoho dobrých katolíků, ať už laiků nebo duchovních. Však oni nás lidé znají, dobře vědí, co jsme zač. A když pak v nevyhnutných setkáních přichází ta otázka po důvodech naší víry, nemůžeme je cudně skrývat, jak se v poslední době stalo častým zvykem. Je-li pro nás příběh Ježíše Krista pravda a žijeme s Bohem v modlitbě, co zbývá jiného než se skromností ale přece s odvahou tyto důvody odhalit a ukázat, že méně uvěřitelný je ten svět bez Boha. Jistě se tak nemůže dít se sektářským nárokem, že se k nám ti lidé musí připojit, a tak potvrdit naši jinak slabou víru. Přece je však marná každá nová evangelizace bez odvahy ke svědectví.

Jsem přesvědčen, že tento model svědectví se nabízí a může odehrát na nejrůznějších úrovních – podle postavení a povolání různých katolických křesťanů. Tak se otevírá prostor pro svědectví světa vztahů jednotlivců ve všedním životě. Stejně v životě kněží při jejich pastorační práci ve farnostech, kde mohou a mají ve věřících odhodlání ke svědectví víry pěstovat. Stejně tak jsou to řeholníci a řeholnice při svých různých dílech. Církevní školy a instituce. Všude existuje prostor a výzva poukázat na zdroj našeho života, na realitu víry, na vykoupení v Kristu.<sup>3</sup> Jistě i ti, kdo vedou a učí, mají velký prostor, možnosti a tím i závazky ke svědectví ve veřejném životě. Ke svědectví, že církev je přirozenou součástí společnosti; že dokonce utváří její kulturu, ukazuje na hodnoty, bez kterých je další život společnosti těžko představitelný.

Směřuje česká katolická církev k takovému způsobu života? Těžko mohu říci, že ano. Ale stejně tak by bylo nesprávné nad ní lámat hůl. Jak jsem poukázal, církev se potýká se zásadním nedostatkem kněžského dorostu. Před nějakými patnácti lety bylo rozhodnutí pro kněžství považováno za něco důstojného, snad i úctyhodného. Dnešní postoj věřících bych charakterizoval výrokem – to není naše věc. Na letním setkání mládeže řekla věřící dívka o klaunském konferenciérovi – to je buď blázen nebo bohoslovec. V tomto smyslu jistě nemíří česká církev k ničemu dobrému a co na tom, že je to v Evropě rozšířenější jev. Logika typu „méně kněží pro méně věřících stačí“ je sebevražedná

<sup>2</sup> KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI: *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii : Směrnice a zásady*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 58–71.

<sup>3</sup> ŠPIDLÍK, Tomáš: *Cesta Duchů*. Velehrad; Roma : Refugium, 1995, s. 120–124.

a jak jsem ukázal, právě nikoho není více třeba než mnoha misionářů, kteří udrží a ožíví farnosti. Jenže – v nejrůznějších kázáních, pastýřských listech, knihách, pastoračních pokynech vidím nedostatek důrazu na potřebu duchovních povolání, diecézních i řeholních. Tento nedostatek jsou však řeholní společenství schopna vykryt sama.

Kam tedy směřuje česká katolická církev a je schopna odpovídat na výzvy současné společnosti? Obecně míří do budoucnosti, kde bude stále méně přijímána jako tradiční struktura společnosti se svými právy. Zato však míří do budoucnosti, kde bude velmi pravděpodobně hlad po vyšších hodnotách a potom ještě jedna velmi důležitá poptávka: totiž po společenství, po komunitě a zázemí. To se může vytvářet i jinými způsoby, nikde však jistě tak kvalitně jako ze zdroje víry, z následování Krista, života s Bohem.

Jsmo připraveni? Myslím, že je skoro nemožné odpovédět na tuto otázku kladně v jakékoli době, ale že v té současné je procento kladnosti spíše nižší. Scházejí osobnosti, schází pravé nadšení a odvaha. Přece však jistě existuje mnoho výborných katolíků, kteří o tom vědí a kterým zápal ani nasazení nechybí. V takovém případě jistě může církev v Čechách spoléhat na Boží pomoc, na sílu Kristova příkladu a posilu Ducha svatého v tomto víru sjednocující se Evropy.

V této souvislosti bych ještě krátce pojednal o otázce, nakolik je česká církev připravena odpovídat na výzvy sjednocené Evropy. Jakkoli se tento nárok na první pohled může zdát velice iluzorní, skýtá přece jednu zajímavou inspiraci. Podle studie M. Steyna nazvané *Taková je demografie, hlupáci : Pravý důvod, proč Západu hrozí zánik*, která s prominutím jistě nebyla mířena do tohoto úctyhodného auditoria, bude za padesát let na území Evropy žít už jen pár starých etnických Němců, Italů nebo Francouzů: „V polovině tohoto století bude na světě jen pár, a to velmi starých, etnických Němců, Francouzů a Italů. Co za sebou zanechají? Území, která náhodou ponесou jejich jméno a budou na nich stát nějaké staré budovy? Nebo umírající Evropané pochopí, že jediné dědictví, na němž záleží ... jediná otázka, na které záleží, zní: »Co za sebou zanecháváte?«<sup>4</sup> Končí idylka staré dobré Evropy. Je však otázkou, zdali neskončí také realita stále ještě katolické Evropy. Jaké bude její budoucí obyvatelstvo? To si můžeme představovat v nejrůznějších barvách. Ale – jestliže nebude evropské obyvatelstvo zcela zákonitě schopné předat budoucnosti své etnické bohatství, je zde jedna zásadní výzva. Předat své bohatství duchovní. Jestliže je křesťanství něčím, co přineslo tak obdivuhodnou kulturu, jako je evropská, jestliže vydalo tolik světců, kteří mnoha generacím ukazovali cestu k Bohu a k osobní spáse, pak je něčím přesahujícím obzor jedné civilizační epochy. Budoucí generace, vyrostlé z vln přistěhovalců a následného promísení s Evropany a sebou navzájem, si jistě neponесou křesťanské dědictví s sebou tak přirozeně, jako tomu bylo u předcházejících generací. Chci tím říci, že se budoucí křesťané, kteří přece jen ještě mají naději na přežití, octnou v novém, jim dosud neznámém světě. Bude to svět, kde budou kapkou v moři. Být křesťanem již nebude pouze tradiční záležitostí, která se právě pro vymřelé stala přežitkem.

<sup>4</sup> STEYN, Mark: *Taková je demografie, hlupáci : Pravý důvod, proč Západu hrozí zánik*. In: *Bulletin Občanského Institutu*, květen 2006, č. 177, s. 13.

Ale právě tato situace je velmi dobře známa českým katolíkům, české církvi. Je to cyrilometodějská tradice, tolik bohatá na zkušenosti s odmítáním, nepochopením a přece stálým misionářským úsilím. Je to charakter cyrilometodějské misie – předat víru v souladu s cítěním a charakterem právě tohoto národa. Pochopit duši a způsob uvažování jeho lidí, ke kterým je misionář poslán, aby je oslovil jejich vlastním jazykem, způsobem, kterému rozumějí. Nejde o misii shora, ale o misii zdola. Ta dále předpokládá velkou houževnatost a vnitřní sílu mezi jinak smýšlejícím obyvatelstvem. Předpokládá niterné spojení s Bohem, v jehož síle je pak možné vydávat věrohodné svědectví.

Druhým rysem je zkušenost současné české církve, nucené žít takřkajíc na okraji zájmu a přece nijak nezoufat. Vytrvat ve své víře, obstát ve společnosti, která má jiné zájmy, priority. Jestliže toho bylo tolik řečeno o úkolech laiků, dnešek v české církvi ukazuje, že se ani jejich působení neobejde bez zázemí svátostného života, duchovního vedení, svědectví řeholních komunit.<sup>5</sup> Česká církev tedy může být pro budoucí evropské katolíky svědectvím, že to jde. Že je možné takto žít, že je možné stále reformovat potřebné struktury. Jistě se to neobejde bez zápalu pro posvátno a bez osobní odvahy mnoha jednotlivců, kteří se rozhodnou zasvětit svůj život výhradně Boží službě.<sup>6</sup> Ačkoli by se mohlo v západní Evropě zdát, že i tohle byla jedna z etap, pohlčená stálým vývojem, právě církev v Čechách je svědectvím, že Bůh se projeví tam, kde se mu dáme k dispozici. Z přirozeného pohledu by totiž církev v Čechách už dávno neměla existovat.

#### SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZŮ

##### Primární literatura

AMBROS, Pavel: *Kam směřuje česká katolická církev? : Teologie obnovy místní církve v Čechách a na Moravě, její základní pastorační postoje a orientace pro třetí tisíciletí*. Velehrad; Roma : Refugium, 1999.

##### Sekundární literatura

STEYN, Mark: Taková je demografie, hlupáci : Pravý důvod, proč Západu hrozí zánik. In: *Bulletin Občanského Institutu*, květen 2006, č. 177.

KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI: *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii : Směrnice a zásady*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007.

ŠPIDLÍK, Tomáš: *Cesta Ducha*. Velehrad; Roma : Refugium, 1995.

ThLic PETR JELEN  
Vrútecká 1  
141 00 Praha 4  
Česká republika

<sup>5</sup> AMBROS, P.: *Kam směřuje česká katolická církev? : Teologie obnovy místní církve v Čechách a na Moravě, její základní pastorační postoje a orientace pro třetí tisíciletí*, s. 325.

<sup>6</sup> KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI: *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii : Směrnice a zásady*, s. 138.





## Budeme schopní s teológiou, ktorú študujeme dnes, odpovedať na výzvy, čo nám kladie nová Európa?

IGOR KRÁL SVD

KRÁL, I.: Will We Be Able, with Our Theological Studies Today, Give Answers to the Questions Which the Modern Europe Places before Us? *Teologický časopis*, VI, 2008, 1, s. 33 – 39.

Dialog between the Catholic Church and Christian denominations, other members of human society and problems of modern Europe are challenges and at the same time also opportunities for us. It is necessary, during our theological studies, to learn not only to answer a concrete problem, but also to make a contextualized theology, based on God's will and teachings of the Church.

We were finding out in the questionnaire, the problems and challenges seen by the students that till what extend are they prepared for, by their teachers, and also about their opinion on theological studies. The participants were students of 4<sup>th</sup>, 5<sup>th</sup> and 6<sup>th</sup> year of theological studies at Slovak theological faculties. Most of the students, on one hand, are well experienced in different fields of life (work, having done another university), but on the other hand do not have systematized approach towards the theological studies. Students with a sense of criticism have a more responsible approach towards the studies. Students are more informed not by literature but by mass communications.

Half of the students are satisfied that they're being sufficiently prepared, but the other half feels that the preparation is insufficient. In the fields of moral theology (development of hedonism, culture of death, moral freedom), they feel well prepared, also in the areas of dialog with atheism and social injustice. Preparations for dialog in the context of philosophical theology (agnosticism, cultural pluralism, inter religious dialog) and in social fields (failures in marriages, immigration) aren't rated high. There is a heavily made emphasis on active and traditional Catholics.

A good amount of participants responded to the form of teaching (so important for good attitude in contents of subjects) as monolog, aimed at memorizing and lacking in dialog, seminars, systematized creativity that leads to a meaningful end.

*Keywords:* challenges of modern Europe, preparation at Slovak theological faculties, form of education, contextualized theology.

Musím úprimne povedať, že pri ponuke pripraviť na konferenciu pár slov o pripravenosti nás študentov na život v zjednotenej Európe som bol zaskočený hneď viacerými skutočnosťami. Prvou z nich bolo narušenie mojej školskej pohody, ktorá sa zakladala na podveddom prístupe: daj len toľko, čo pýtajú. Práve v tejto ponuke sa mi dostalo výzvy napraviť si svoj postoj k štúdiu. Druhý problém sa vynoril po prijatí tejto ponuky, keď som začal premýšľať

nad zadanou témou prednášky. Uvedomujem si, že je to chúlостivá téma, jej záver môže byť citlivý, možno neprijemný, alebo naopak obohacujúci a konštruktívny, tak pre študentov, ako aj pre pedagógov. To záleží od individuálneho postoja každého z nás.

Začnem príkladom zo života: „Podľa mňa každý jeden z vás by mal počas štúdií pochodiť svet a dať sa obohatiť posolstvom starších náboženstiev a kultúr, ako je tá vaša, kresťanská,“ odporúčal mi jeden priateľ, svetobežník a milovník orientálnych kultúr, ako budúcemu misionárovi na stretnutí po desiatich rokoch odvtedy, ako sme sa rozišli každý svojím smerom za prácou či štúdiami. „Nikam nemusí chodiť,“ zaplietol sa do múdrej rady ďalší neveriaci kamarát, „veď už tých náboženstiev a kultúr máš dosť aj na Slovensku. A to si nevieme poradiť ani s vlastnými Rómami, a okrem toho si sem pustíme kadekoho.“

V takomto duchu filozofovania sa nieslo celé naše stretnutie. Za tých desať rokov sa mnoho vecí zmenilo a mnoho ostalo takých istých. Spomínam si, že v našej „partii“ bol jeden katolík, jedna evanjelička a zvyšok boli neveriaci, prípadne nepraktizujúci veriaci. Dnes, po desiatich rokoch, priateľ, ktorý chodieval do kostola, už do kostola nechodí, žije so svojou priateľkou, je špičkovým manažérom a na stretnutí odporúčal druhým, „aké je v dnešnej dobe plnej rozvodov dôležité vyskúšať si spoločný život ešte pred uzavretím manželstva“. Druhý kamarát zastával mienku, že manželstvo nie je dôležité vôbec, že sa dá žiť aj bez papierov a po rozchode ťa aspoň nezahrnú do nejakej „trápnej štatistiky“. Kamarátka evanjelického vyznania je praktizujúcou evanjeličkou, ja som prijal krst v Katolíckej cirkvi a ostatní sa buď o problematiku Boha nezaujímajú vôbec, alebo sú zásadne proti nej, niektorí sú pohoršení minulosťou, prípadne prítomnosťou veriacich, a jedinú, čo sú ochotní akceptovať, je kúsok dobra, o ktoré sa niektorí z Cirkvi usilujú.

Z celého stretnutia sa dala vycítiť neistota doby, nepokoj zo smerovania našej spoločnosti a ľudstva vôbec, neistota, či je správne a zodpovedné priviesť deti do takéhoto sveta, o ktorom ani nevieme, aké má trvanie a akým smerom sa bude uberať.

Pre nás veriacich sú práve takéto stretnutia veľmi dôležité, pretože nám kladú nové otázky, ktoré nám môžu pomôcť uvedomiť si doteraz nereflektované, očistiť naše názory, posvätiť životy, plnšie spoznať pravdu, a na druhej strane nám umožňujú vstúpiť do dialógu s ľuďmi dnešnej doby.

#### POTREBA DIALÓGU SO SVETOM – PROBLÉMY AKO VÝZVA A ŠANCA ZÁROVEŇ

Na Druhom vatikánskom koncile odznela výzva: „Z našej strany si želáme, aby nik nebol vylúčený z tohto dialógu, vedeného jedine z lásky k pravde, rozumie sa, s patričnou rozvážnosťou; ani tí, čo majú v úcte vynikajúce hodnoty ľudského ducha, hoci ešte nepoznajú ich Pôvodcu, ani tí, čo sa stavajú proti Cirkvi a rozličným spôsobom ju prenasledujú.“<sup>1</sup>

V mojom príspevku ide o zamyslenie nad tým, či sme my, študenti, schopní zapojiť sa do takéhoto dialógu. Ján Pavol II. v posynodálnej apoštolskej

<sup>1</sup> DRUHÝ Vatikánsky koncil: Pastoralná konštitúcia o Cirkvi v dnešnom svete *Gaudium et spes*, 92.

exhortácii *Cirkev v Európe* upriamuje pozornosť na to, že sa nemôžeme spoliehať iba na svojej predchádzajúce kresťanské dedičstvo. Vidí nalievajúcu úlohu pre kresťanov novým spôsobom ohlasovať ľuďom v Európe oslobodzujúce poslanstvo evanjelia.<sup>2</sup>

Kresťanská viera, na ktorej sa formoval náš kontinent, má mimoriadny duchovný, kultúrny a mravný potenciál, schopný okrem iného objasňovať viaceré veľké otázky, ktoré dnes znepokojujú Európu. Práve preto zdôrazňuje pápež potrebu nového teologického, duchovného a pastoračného prehĺbenia trojičného tajomstva.<sup>3</sup>

Nech sa už kresťanstvo v Európe nachádza v akomkoľvek stave, nech sú problémy doby akokoľvek komplikované a pozícia dnešného človeka akokoľvek neistá, „Kristovo víťazstvo už prišlo a je definitívne. Z toho vyplýva zásadný postoj prijímať životné udalosti s hlbokou dôverou, ktorá pramení z viery v Zmŕtvychvstalého, prítomného a účinkujúceho v dejinách“<sup>4</sup>.

Z tohto uhla pohľadu sa dá na každú životnú situáciu, problém či okolnosť pozrieť ako na výzvu pre teológov. Otázky a problémy doby sú výzvou pre reflexiu, sebaformulovanie viery. Sú výzvou neustrnúť.

V dialógu s inými sa púšťame do hľadania pravdy, popierajúc subjektivismus, či relativizmus poznania. „Veriť v možnosť poznania všeobecne platnej pravdy nie je ani najmenej prameňom netolerancie. Naopak, je nutnou podmienkou pre úprimný a skutočný dialóg medzi osobami. Len touto podmienkou je možné prekonávať rozdelenia...“<sup>5</sup>

Preto je dôležité pre budúcich kňazov naučiť sa počas teologických štúdií hľadať odpovede na otázky bežného života, keďže väčšina z nás pôjde do pastoraácie a našou úlohou bude v každodennom kontakte tvoriť kontextuálnu teológiu. Štúdiom sa preto má stať príležitosťou naučiť sa nielen konkrétne odpovede a riešenia problémov, ale aj samostatne hľadať, študovať, reflektovať a formulovať postoj, ktorý je v súlade s Božou vôľou a učením Cirkvi.

Ide o to, aby sa každý z nás zakorenil v zjavených pravdách viery, v autorite, ktorá bola daná Cirkvi, aby mal každý vlastný názor a neohýbal sa podľa nálad doby, ktoré sa tak často menia. Len tak totiž budeme schopní obstáť vo svete subjektivismu a relativizmu.

## DOTAZNÍKOVÝ VÝSKUM

Necítil som sa kompetentný v mene všetkých študentov odpovedať na otázku, či sme my, študenti, schopní a pripravení zapojiť sa do takejto diskusie. Preto som sa rozhodol požiadať o názor študentov 4., 5. a 6. ročníka teológie na všetkých teologických fakultách na Slovensku. Použil som na to dotazníkový výskum, ktorým som sa usiloval zistiť, aké problémy a výzvy Európy vnímame my ako študenti; na ktoré témy sme pripravovaní; aký máme postoj k tomuto ponúkanému štúdiu; ale aj zodpovednosť za našu intelektuálnu formáciu v ďalšom vzdelávaní – pri samoštúdiu. Nikto nepopiera nevyhnutnosť formá-

<sup>2</sup> JÁN PAVOL II.: *Cirkev v Európe*. Trnava : SSV, 2004, 2, s. 6.

<sup>3</sup> JÁN PAVOL II.: *Cirkev v Európe*, 19, s. 24.

<sup>4</sup> JÁN PAVOL II.: *Cirkev v Európe*, 5, s. 10.

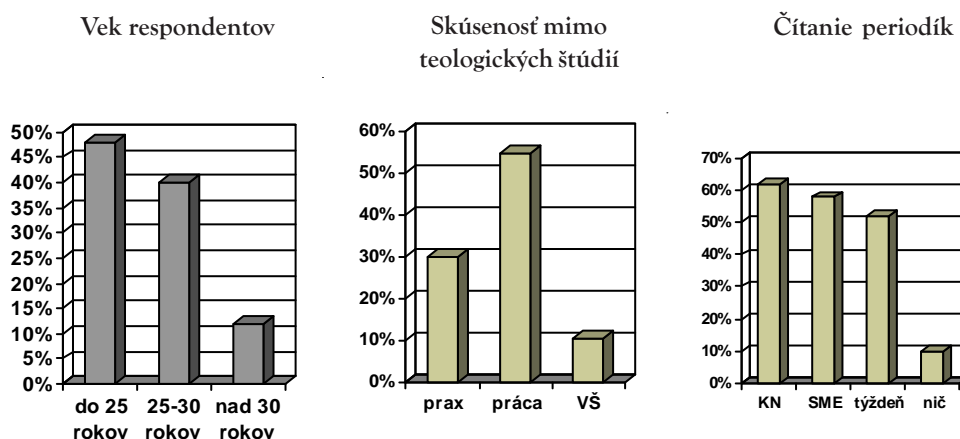
<sup>5</sup> JÁN PAVOL II.: *Fides et ratio*. Trnava : SSV, 1995, 92, s. 122–123.

cie aj na úrovni duchovného života, či ľudskej formácie. Tieto oblasti, ako aj názory na kvalitu výučby však neboli v cieľom tohto výskumu.

## I. PREDSTAVENIE RESPONDENTOV

Na dotazník odpovedalo 97 študentov zo 110 oslovených študentov.

Pre čitateľa týchto riadkov je dôležité poznať aj samotných študentov, nielen ich názory. Z toho dôvodu by som chcel predstaviť tých, ktorým som dotazník predložil.



48 % z nás má do 25 rokov, 40 % medzi 26 a 30 rokov a 12 % má viac ako 30 rokov. Zo všetkých študentov približne 30 % absolvovalo pastoračnú prax. 55 % z nás má za sebou niekoľkoročnú pracovnú skúsenosť, prípadne absolvované štúdium už na jednej vysokej škole, čo vytvára dostatočný predpoklad pre kontakt so životom.

Pri vzájomnom porovnávaní študentov podľa pracovnej skúsenosti, pastoračného ročníka a dosiahnutého vysokoškolského vzdelania sa nepreukázali medzi rôznymi skupinami študentov nijaké významné štatistické súvislosti.

Študenti najčastejšie čítajú *Katolícke noviny* (62,4 %), dennú tlač (57,6 %), *Týždeň* (52 %). Až 10 % z opýtaných študentov nečíta nijaké časopisy. Študenti najčastejšie siahajú po literatúre o duchovnom živote, skriptách a učebniciach.

Tempo dnešnej doby, rôzne aktivity a možnosti, ktoré sú ponúkané, sa odzrkadľujú aj na prístupe ku samoštúdiu: až 43 % študentov sa venuje samoštúdiu iba nepravidelne, pretože im naň nezvyšuje veľa času, 32 % sa mu venuje denne a 18 % raz týždenne.

Dobre som si vedomí, aké nezáživné a neprehľadné môže byť prezentovanie výsledkov dotazníkového výskumu. Preto som sa rozhodol z takejto pomerne veľkej vzorky študentov vytvoriť študenta, ktorý, príťahovaný láskou k Bohu, sa rozhodol vzdelávať sa v teológii – nazvime ho preto Teofil. Nebude priemerný, ale priemerový a bude nám komunikovať názory, postoje i zmýšľanie študentov.

Čo sme sa teda o Teofilovi dozvedeli v úvodnej časti dotazníka? Študent Teofil za posledného polroka prečítal priemerne 6 kníh, videl 17 filmov a denne trávi na internete pri písaní mailov, hľadanií informácií a chatovaní približne 1,5 hodiny.

Vo všeobecnosti možno povedať, že trávi pomerne veľa času na internete, má skúsenosť so životom a svetom, záujem o duchovný život, vyznačuje sa veľkou zaneprázdnenosťou, rôznymi povinnosťami a záľubami, teda aj nesystematickým prístupom k samoštúdiu, na druhej strane je zorientovaný v tlači, priťahovaný skôr filmom ako písaným slovom.

## II. POSTOJ ŠTUDENTOV K OBSAHU ŠTÚDIA

Položil som študentom priamu otázku, ktorá je zároveň aj názvom tohto príspevku: *Budeme schopní s teológiou, ktorú študujeme dnes, odpovedať na výzvy, čo nám kladie nová Európa?*

- 43 % študentov si myslí, že ÁNO
  - 60 % z nich má menej ako 25 rokov
  - 16 % neprečítalo za posledného polroka ani jednu knihu (64 % menej ako 5)
  - 34 % nepozná učenie ani jedného súčasného teológa
  - 52 % sa venuje samoštúdiu nepravidelne
- 24 % študentov si myslí, že iba v niektorých oblastiach (najmä v morálnych otázkach)
  - 43 % z nich má do 25 rokov
  - 55 % prečítalo viac ako 5 kníh
  - 83 % z nich pozná učenie niektorých teológov (najčastejšie Ján Pavol II., Benedikt XVI.)
  - 40 % sa venuje samoštúdiu nepravidelne, 15 % týždenne, 45 % denne
- 25 % študentov si myslí, že NIE
  - 40 % z nich má menej ako 25 rokov
  - 55 % z nich prečítalo za posledného polroka viac ako 5 kníh
  - 80 % z nich pozná učenie niektorých teológov (uviedli aj väčšiu škálu teológov)
  - 30 % sa venuje samoštúdiu príležitostne, 40 % denne a 30 % aspoň raz týždenne

Podľa štatistickej analýzy možno povedať, že s narastajúcim skepticizmom voči štúdiu rastie záujem a zodpovednosť študentov voči samoštúdiu, ďalej počet prečítaných kníh a prehľad v súčasných teologických prúdoch. Pozrime sa, čo sa skrýva za uvedenými odpoveďami.

Študenti sa cítia byť pripravovaní na prácu najmä s aktívnymi (88 %) a zvykovými (78 %) katolíckmi. V menšom počte s ateistami a agnostikmi (38 %), na dialóg s inými kresťanskými cirkvami či nekresťanskými spoločnosťami (26 %).

Teofila sme sa spýtali aj na konkrétne výzvy, ktoré on vníma v súčasnej Európe, a na výzvy, na ktoré ho pripravuje škola. Viac v nasledujúcej tabuľke:

Aké výzvy vidí Teofil v dnešnej Európe:	Na ktoré výzvy sa cíti byť pripravovaný:
Morálna sféra: <ul style="list-style-type: none"> <li>• 70 % hedonistická kultúra</li> <li>• 89 % kultúra smrti</li> <li>• 88 % mravná neviazanosť</li> </ul> Sociálna sféra: <ul style="list-style-type: none"> <li>• 69 % prisťahovalectvo</li> <li>• 65 % sociálna nespravodlivosť</li> <li>• 83 % rozpad inštitúcie manželstva</li> </ul> Filozoficko-teologický kontext: <ul style="list-style-type: none"> <li>• 79 % ateizmus</li> <li>• 54 % agnosticizmus</li> <li>• 56 % kultúrny pluralizmus</li> <li>• 47 % medzináboženský dialóg</li> </ul>	Morálna sféra: <ul style="list-style-type: none"> <li>• hedonistická kultúra (55 %)</li> <li>• kultúra smrti (94 %)</li> <li>• mravná neviazanosť (80 %)</li> </ul> Sociálna sféra: <ul style="list-style-type: none"> <li>• prisťahovalectvo (0 %)</li> <li>• sociálna nespravodlivosť (64 %)</li> <li>• rozpad inštitúcie manželstva (17 %)</li> </ul> Filozoficko-teologický kontext: <ul style="list-style-type: none"> <li>• ateizmus (72 %)</li> <li>• agnosticizmus (20 %)</li> <li>• kultúrny pluralizmus (0 %)</li> <li>• medzináboženský dialóg (0 %)</li> </ul>

Teofil nás upozornil, že pri štúdiu sa kladie dôraz najmä na morálku. Je vďačný za prípravu v tejto oblasti, ako aj za formáciu v oblasti sociálnej nespravodlivosti a ateizmu. Vo svojej príprave vidí potrebu, aby bol schopný viesť dialóg s agnosticizmom, s inými náboženstvami (kresťanskými i nekresťanskými) či kultúrami. Ako veľkú výzvu vstúpiť do dialógu vníma rozpad inštitúcie manželstva a jav prisťahovalectva.

### III. FORMA VÝUČBY

Ako bývalý učiteľ viem, že medzi žiakmi a učiteľom existuje istý druh napätia. Pozitívny vzťah k učiteľovi je často aj predpokladom pozitívneho vzťahu k ponúkanému obsahu daného predmetu. Charizmatičký učiteľ má veľkú výhodu pri eliminácii tohto napätia, pretože by pravdepodobne vedel prezentovať aj telefónny zoznam s ohromným úspechom. My ostatní sme odkázaní voliť a využívať takú formu a štýl výučby, aby pozitívne ovplyvňovala vzťah žiaka k predmetu. Som presvedčený, že mnoho odpovedí dotýkajúcich sa obsahu a prístupu k predmetu pramenilo práve zo vzťahu k učiteľovi a forme jeho sprostredkovania témy. Preto niekoľko otázok z dotazníka smerovalo aj k forme výučby. Z nich môžeme urobiť nasledujúce uzávery:

Teofil sa stretáva prevažne s monologickými prednáškami (58 % študentov, z nich 95 % je s touto formou nespokojných) a s dialogickými prednáškami (42 % študentov, z nich 99 % je spokojných). Študenti sa nestretávajú, aspoň podľa odpovedí, so seminárnym spôsobom výučby.

Očakávania a návrhy študenta Teofila sú v tejto oblasti pestré. Privítal by: seminárnu formu výučby; viac diskusií; spoločné hľadanie a riešenie tém; pozývanie odborníkov z iných škôl aj zo zahraničia; väčší dôraz na samoštúdium; prezentovanie výsledkov im zadaných prác – tiež spätná väzba od pedagóga (triedne konferencie, nielen založenie napísaných prác do šuplíka); väčšie prepojenie učiva s praxou; teologickú špecializáciu; menej povinných predmetov; možnosť vybrať si viac voliteľných predmetov – tým, že je nás málo, nedajú sa vybrať voliteľné predmety, o ktoré by sme mali záujem, a tým ne-

priamo chýba sloboda výberu; prehodnotiť učebné osnovy predmetov, na mnohých sa totiž berie to isté; možnosť zredukovať prednášky, pridať semináre; posilniť štúdium jazykov; väčší prístup k odbornej literatúre...

Teofil nemal záujem o zostavenie ultimatívneho zoznamu požiadaviek, skôr mu išlo o nápady, vďaka ktorým by získal lepší vzťah ku škole.

#### PASCA NA TEOFILA

Na druhej strane sme sa o Teofilovi dozvedeli, že rád pozerá filmy, číta dennú tlač, trávi pomerne veľa času na internete, obľubuje IKT – komunikuje cez internet so svetom, mailuje, vyhľadáva informácie na webe, rád diskutuje, hľadá odpovede, prezentuje výsledky svojich snažení, má túžbu špecializovať sa a očakáva spätnú väzbu od pedagóga i spolužiakov, väčšinou pristupuje n-systematicky ku samoštúdiu... Možno by sa to dalo nejakým spôsobom použiť „proti nemu“.

Na záver by som sa rád vrátil k momentu, keď som bol vyrušený z môjho chodenia do školy – z mojej školskej pohody. Bolo by veľmi nezodpovedné od budúcich lekárov, študentov lekárskeho fakult, keby zanedbávali svoje štúdium, vzhľadom na to, že ich zlý prístup ku štúdiu môže mať ďalekosiahlo nebezpečné dôsledky. To isté možno povedať o tých, ktorí majú opatrovať, chrániť a učiť tajomstvá viery, šľachtiť ľudskú dušu a starať sa o jej spásu. Zlá príprava v priebehu teologických štúdií môže mať tiež ďalekosiahle dôsledky. Tento príspevok by som chcel ukončiť výzvou pre nás, študentov, prehodnotiť svoj postoj ku štúdiu a k samoštúdiu aj napriek všetkým aktivitám, službám a záujmom, ktoré sú na nás kladené a ktoré si na seba kladieme sami. Na druhej strane adresujem prosbu našim pedagógom, aby nám naďalej pomáhali pri štúdiu, formou i obsahom zodpovedajúcim dobe a potrebe, v dialógu s dnešným svetom.

Mgr. IGOR KRÁL SVD  
Teologická fakulta Trnavskej univerzity  
Kostolná 1, P. O. Box 173  
814 99 Bratislava





## TEOLOGICKÝ ČASOPIS

ROČNÍK VI, 2008, ČÍSLO 1

---

### Czy jednocząca Europa staje się miejscem jednoczącego dialogu między religiami?

ZBIGNIEW KUBACKI SJ

KUBACKI, Z.: Is the Unifying Europe a Place for the Unifying Inter-Religious Dialogue? *Teologický časopis*, VI, 2008, 1, s. 41 – 47.

The Year 2008 is the European Year of Intercultural Dialogue. One of the important dimensions of this celebration is the inter-religious dialogue. The European Union is a vibrant mix of people of many faiths, cultures and traditions. However suspicion of Muslims and Islam has risen in many EU Member States in the aftermath of the September 11th 2001 attacks in USA, and the deadly bomb attacks in Spain in March 2004 and in UK in July 2005. The promotion of inter-religious dialogue in order to counter this kind of religious fundamentalism becomes all the more important issue. But it would be wrong to limit this dialogue only to the dialogue between Christians and Muslims just because they are the most important and influential religious groups in Europe as well as in the world. Rather the dialogue with Judaism should remain the paradigmatic one. It would be wrong however to limit it just to the practical level. Yes, the inter-religious dialogue can help to prevent confrontation by encouraging cooperation and contacts between people of different faiths and can contribute to peaceful cohabitation and social cohesion. Nevertheless this dialogue should also take into account the theological issue. This kind of dialogue has to be done by the specialists, the theologians. It will give a solid foundations for other kinds of inter-religious dialogue: dialogue of live, dialogue of cooperation and dialogue of spiritual exchange. The added value of the inter-religious dialogue can be our common testimony in the secularized Europe of the primacy of God in the live of every human being.

Jednocząca się Europa ma świadomość, że tworzą ją nie tylko różne języki i kultury, ale także różne religie. W procesie integracji europejskiej nie można całkowicie pominąć wymiaru religii, a więc i dialogu między nimi. Przejawem takiej świadomości jest Europejski Rok Międzykulturowego Dialogu, rok 2008, ustanowiony decyzją Parlamentu Europejskiego 18 grudnia 2006 r. W serii kilku międzynarodowych konferencji, jakie w tym roku organizowane są w Brukseli, trzecia poświęcona została dialogowi międzyreligijnemu. Jedną z przyczyn tej decyzji jest wzrost islamu w krajach Europy Zachodniej. Jest to obawa przed pojawieniem się fundamentalizmu islamskiego w Europie. Przypuszczalnie, gdyby muzułmanie stanowili nieznaczny promil ludności europejskiej, o konieczności dialogu międzyreligijnego – pomimo tego, że mieszkają w niej chrześcijanie i Żydzi oraz wyznawcy innych religii – mniej mówiłoby się zwłaszcza na poziomie instytucji europejskich. To, że Europa potrzebuje takiego dialogu jest sprawą oczywistą. Pytajmy zatem dalej: Dlaczego go potrzebuje? Po pierwsze dlatego, że – jak wspomniałem – Europa obawia się wzrostu fundamentalizmu islamskiego. W wielu krajach Europy Zachodniej np. w Anglii, Francji, Hisz-

panii czy w Niemczech wszyscy pytają, co robić, aby nie powtórzyły się ataki, jakie miały miejsce 11 września 2001 r. w Stanach Zjednoczonych, w marcu 2004 r. w Madrycie, czy w lipcu 2005 r. w Londynie.

Jeśli uświadomimy sobie, że zarówno w świecie, jak i w Europie islam jest drugą po chrześcijaństwie religią co do liczebności swoich wyznawców, to nie zdziwią nikogo słowa zapisane w Liście 138. uczonych i zwierzchników muzułmańskich do przywódców chrześcijaństwa. List ten pt. *Jednakowe słowo dla nas i dla was* zaczyna się od następującego stwierdzenia: „Muzułmanie i chrześcijanie stanowią razem znacznie ponad połowę ludności świata. Bez pokoju i sprawiedliwości między tymi dwiema społecznościami religijnymi nie może być mowy o pokoju na świecie. Przyszłość świata zależy od pokoju pomiędzy muzułmanami a chrześcijanami.”<sup>1</sup> Myślę, że wszyscy mają tego świadomość, zarówno na poziomie świata, jak i Europy. Dlatego islamem interesuje się tak wielu politologów i socjologów.

Błędem byłoby jednak zredukowanie dialogu międzyreligijnego w Europie wyłącznie do dialogu chrześcijaństwa z islamem. Błędem byłoby też zredukowanie tego dialogu do wymiaru praktycznego mającego na celu osiągnięcie pokoju społecznego, z pominięciem dialogu teologicznego.

Choć w Europie mieszkają wyznawcy wielu religii świata, myślę, że na naszym kontynencie w sposób szczególny dialog międzyreligijny powinien obejmować trzy religie monoteistyczne: judaizm, chrześcijaństwo i islam. Innymi słowy, nie powinniśmy zapominać o dialogu z judaizmem tylko dlatego, że obecnie w Europie mieszka niewielu Żydów, bowiem z tego dialogu wiele możemy się nauczyć. Po drugie dialog międzyreligijny nie powinien ograniczać się do poziomu *praxis*, ale winien sięgać na poziom teologii i tu winien być zakorzeniony w prawdzie o Bogu. Tym bowiem co nas najbardziej łączy i dzieli zarazem jest wiara w jedyne Boga, Stworzyciela nieba i ziemi, który objawił się Abrahamowi i przemawiał przez proroków. Jest to szansa i wyzwanie jednocześnie dla chrześcijańskiej teologii jako teologii religii.

Dokument Papieskiej Rady ds. Dialogu międzyreligijnego i Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów pt. *Dialog i przepowiadanie* (1991) wymienia cztery formy dialogu międzyreligijnego. Są to:

- a) *Dialog życia*, gdzie ludzie starają się żyć w duchu otwartości i dobra sąsiedztwa, dzieląc wspólne radości i zmartwienia, problemy i ludzkie przedsięwzięcia.
- b) *Dialog dzieł*, gdzie istnieje współpraca mająca na celu integralny rozwój i całkowite wyzwolenie człowieka.
- c) *Dialog i wymiany teologiczne*, gdzie specjaliści poszukują pogłębienia ich własnego dziedzictwa religijnego i docenienia duchowych wartości jednych przez drugich.
- d) *Dialog doświadczenia duchowego*, gdzie osoby zakorzenione w ich własnych tradycjach religijnych dzielą duchowe bogactwa, na przykład w odniesieniu do modlitwy i kontemplacji, wiary i dróg poszukiwania Boga lub Absolutu.” (DP 42)

<sup>1</sup> List 138. uczonych i zwierzchników muzułmańskich do przywódców chrześcijaństwa, *Jednakowe słowo dla nas i dla was*. In: *Wież*, 2008, nr 1 (591), s. 35.

Autorzy Dokumentu podkreślają, iż czymś błędnym i niebezpiecznym byłoby sprowadzenie dialogu międzyreligijnego albo do samego *praxis*, albo jedynie do wymiany teologicznej. Wszystkie cztery formy są ważne i istotne; zarówno wymiana doświadczeń duchowych oraz wymiana teologiczna, jak i wspólne zaangażowanie na rzecz humanizacji świata i kultury.

Instytucje państwowe i europejskie promują – co jest rzeczą zrozumiałą – przede wszystkim dialog międzyreligijny na płaszczyźnie praktycznego działania, czyli *praxis*, a od strony naukowej zajmują się nim głównie nauki socjologiczne i polityczne. Chodzi o to, by ludzie różnych religii mieszkający w Europie starali się żyć w duchu otwartości i pokoju, aby współdziałać w budowaniu społeczeństwa bardziej ludzkiego i sprawiedliwego, aby nie było między nimi uprzedzeń i aktów przemocy ze względu na religię. Jest sprawą oczywistą, że działania tego typu są bardzo ważne. Niemniej całkowicie podzielam zdanie sygnatariuszy Dokumentu Watykańskiego, kiedy piszą, że dialogu międzyreligijnego nie można zredukować tylko do samego wymiaru *praxis*. Potrzebny jest także dialog teologiczny prowadzony przez specjalistów, czyli teologów.

- Po pierwsze poprzez taki dialog poznajemy siebie nawzajem w wymiarze najgłębszym, bo na poziomie naszej religijnej wiary; burzymy stereotypy i przeciwstawiamy się wzrostowi fundamentalizmu wewnątrz wspólnot religijnych.

- Po drugie uznanie obecności i działania tego samego Boga w innych religiach budzi szacunek do ich wyznawców. Nikt nikogo nie traktuje jako bałwochwalcę i bezbożnika, którego siłą należy nawracać, bo jeśli się nie nawróci, to pójdzie do piekła.

- Po trzecie ponieważ uznajemy obecność i działanie tego samego Boga w religii drugiego, dlatego poznanie jego religii jest jednocześnie zgłębianiem tajemnicy Boga samego.

- Po czwarte poprzez kontakt z drugim uświadomiamy sobie, co stanowi naszą odmienność i tożsamość. Nie prowadzi to już jednak do pogardy i odrzucenia drugiego i jego religii.

- Po piąte choć jesteśmy różni w naszej wierze, niemniej, ponieważ przekonani jesteśmy, że wierzymy w tego samego Boga, zatem *razem, choć każdy na swój sposób*, możemy dawać świadectwo wobec sekularyzowanego świata o prymacie Boga w życiu człowieka.

W prowadzeniu dialogu międzyreligijnego w Europie z judaizmem i islamem, my, teolodzy katolicy, powinniśmy inspirować się nauczaniem i postawą Jana Pawła II. Zarzucano mu, że w sposób jednostronny i bez odwzajemnienia otwiera się na dialog z judaizmem i islamem. Inspirowany nauczaniem Deklaracji *Nostra aetate* Jan Paweł II uczynił niesłuchanie dużo zarówno dla dialogu z judaizmem, jak i dla dialogu z islamem. Wyzwał do dialogu życia i współdziałania dla budowania świata lepszego i bardziej sprawiedliwego. W kontekście fundamentalizmu islamskiego podkreślał, że religia nie może być usprawiedliwieniem przemocy i konfliktu wobec wyznawców innych religii, lecz winna promować ducha otwartości, szacunku i dialogu z wyznawcami tychże religii.

Przesłanie to zabrzmiało szczególnie mocno podczas jego pielgrzymki do Kazachstanu we wrześniu 2001 roku, niespełna kilkanaście dni po wydarzeniach z 11 września 2001 r. w USA. Wówczas wielu odradzało mu udawanie się

do tego kraju w większości muzułmańskiego. Ojciec Święty uznał, że to, co stało się w Nowym Jorku i Waszyngtonie jest jeszcze większym przynagleniem do wyruszenia w drogę, aby modlić się o pokój dla świata i raz jeszcze zaświadczyć o innym obliczu religii niż to, które propagują terroryści. W ostatniej chwili w rozważaniu poprzedzającym modlitwę „Anioł Pański” dodał on następujące słowa: „Zwracam się z gorącym apelem do wszystkich, zarówno chrześcijan, jak i wyznawców innych religii, żebyście wspólnie pracowali tak, by zbudować świat bez przemocy, świat, który kocha życie i który rozwija się w sprawiedliwości i solidarności. Nie możemy pozwolić na to, by to, co się stało, doprowadziło do pogłębienia podziałów. *Religia nigdy nie może służyć jako uzasadnienie konfliktów.*”

Z rozlicznych przemówień papieskich wyłania się jego bardzo klarowna koncepcja religii: religia nigdy nie może być usprawiedliwieniem przemocy i konfliktu; religia powinna prowadzić do odkrycia wspólnego wszystkim korzenia duchowego, którym jest świadomość braterstwa wszystkich ludzi; religia winna otwierać na dialog, także ten międzyreligijny.

Najgłębsze podstawy tego dialogu w odniesieniu do tzw. religii Abrahama jest przeświadczenie Papieża, że wierzymy w tego samego Boga. Przemawiając do ponad 80 tys. młodych muzułmanów zgromadzonych na stadionie Hassana II, 19 sierpnia 1985 r., w Casablance, Jan Paweł II mówił: „My, chrześcijanie i muzułmanie, mamy wiele rzeczy wspólnych jako wierzący i jako ludzie. (...) Abraham jest dla nas tym samym wzorem wiary w Boga, poddania się Jego woli i ufności w Jego dobroć. Wierzymy w tego samego Boga, Boga Jedynego, Boga Żyjącego, Boga, który stwarza wszechświat i swoje stworzenia doprowadza do doskonałości. A więc moja myśl zwraca się do Boga i ku Niemu wznosi się moje serce; i o Nim samym pragnę do was przede wszystkim mówić; o Nim, gdyż w Niego wierzymy – wy, muzułmanie, i my, katolicy (...).”<sup>2</sup>

Jak pisze ks. Grzegorz Ignatowski, stosunek chrześcijaństwa z judaizmem i narodem żydowskim Jan Paweł II najczęściej i najchętniej opisywał za pomocą terminu „więź”.<sup>3</sup> „Jest to «więź oparta na Bożym planie zbawienia», «duchowa więź pociągająca za sobą wielką odpowiedzialność», «więź sakralna», «więź rodzicielska», z której wynika obowiązek «wzajemnej miłości», «poznania», składania «wspólnego świadectwa Bogu».”<sup>4</sup> Wielokrotnie nauczał, że żydowskie przymierze nie zostało nigdy odwołane, a o Żydach mówił jako o starszych braciach w wierze. Na teologiczne racje tej szczególnej *więzi* zwrócił uwagę chociażby podczas spotkania z przedstawicielami wspólnoty żydowskiej w stolicy Brazylii, 15 października 1999 r. Papież mówił: „Oddając cześć jednemu prawdziwemu Bogu odkrywamy zarazem nasz wspólny korzeń duchowy, którym jest świadomość braterstwa wszystkich ludzi. Świadomość ta jest istotnie najbliższą więzią łączącą chrześcijan i Żydów. Nasz wspólny korzeń pozwala nam także kochać ten lud, ponieważ, jak mówi Biblia, Pan żywi miłość względem Izraela (por. 1 Krl 10,9) i zawarł z nim Przymierze, które nigdy nie zostało zer-

<sup>2</sup> *Przemówienia i homilie Ojca Świętego Jana Pawła II. Wybór tekstów i redakcja tomu Janusz Poniewierki. Kraków: Znak, 1997, s. 439–448. Cyt za: SHERWIN, B. L., KASIMOW, H. (red.): Jan Paweł II i dialog międzyreligijny, s. 71–74.*

<sup>3</sup> IGNATOWSKI, G.: Odkrywanie Izraela. In: *Wież*, 2008, nr 1, s. 29–30.

<sup>4</sup> IGNATOWSKI, G.: Odkrywanie Izraela. In: *Wież*, 2008, nr 1, s. 29.

wane. W Izraelu Bóg złożył obietnice mesjańskie przeznaczone dla całego rodzaju ludzkiego.”<sup>5</sup>

W przeświadczeniu Jana Pawła II, podobnie jak w przeświadczeniu Deklaracji *Nostra aetate*, tym, co łączy wyznawców naszych trzech religii, jest wiara w jednego i jedynego Boga, Pana i Stworzyciela nieba i ziemi; Boga, który będąc transcendentnym jest jednocześnie Bogiem miłosierdzia. To wspólne rozumienie jedyności Boga dla nas chrześcijan większe jest w odniesieniu do koncepcji żydowskiej, niemniej jest równie istotne i ważne w odniesieniu do koncepcji muzułmańskiej. I choć chrześcijańska wiara w jednego Boga zdeterminowana jest chrystologicznie i pneumatologicznie, choć chrześcijański monoteizm jest monoteizmem trynitarnym, to jednak pragniemy, by Żydzi i muzułmanie nie uważali nas za bałwochwalców, ale za wierzących, tak jak oni, w jedynego Boga. Cieszy też nas, gdy wielu z nich tak właśnie nas traktuje. Wówczas, pomimo różnic, które zawsze będą istnieć, nasz dialog ma najgłębsze podstawy, bo podstawy teologiczne, podstawy w wierze w jedynego Boga.

Myszę, że jakimś pośrednim owocem otwartości Jana Pawła II na judaizm i islam były dwa ważne oświadczenia wydane przez Żydów w 2000 r. i muzułmanów w 2007 r. Z wielkim uznaniem zostało przez chrześcijan przyjęte żydowskie oświadczenie na temat chrześcijan i chrześcijaństwa pt. *Dabru emet*, z 10 kwietnia 2000 r. Już w pierwszym jego punkcie sygnatariusze stwierdzają: „Żydzi i chrześcijanie czczą tego samego Boga. Przed powstaniem chrześcijaństwa Żydzi byli jedynymi, którzy czcili Boga Izraela. Jednak chrześcijanie również czczą Boga Abrahama, Izaaka i Jakuba, Stworzyciela nieba i ziemi. Choć chrześcijańskie praktyki religijne nie są życiodajnym religijnym wyborem dla Żydów, my, jako żydowscy teologowie, cieszymy się, że poprzez chrześcijaństwo setki milionów ludzi weszło w związki z Bogiem Izraela.” (nr 1)

Podobnie świat chrześcijański z wielkim uznaniem przyjął List 138. muzułmańskich uczonych i duchownych pt. *Jednakowe słowo dla nas i dla was* z września 2007 r., w którym podkreślają, że wspólne nam jest podwójne przykazanie: miłości Boga i miłości bliźniego. Jest to wiara podzielana także z wyznawcami judaizmu. Czytamy: „Istnieje już podstawa dla tego pokoju i zrozumienia. Jest to część najbardziej fundamentalnych zasad obu wyznań: miłość Jedynego Boga oraz miłość bliźniego. Te zasady występują w bardzo wielu miejscach świętych tekstów islamu i chrześcijaństwa. Jedyność Boga, konieczność miłowania Go i konieczność miłości bliźniego są zatem wspólną płaszczyzną islamu i chrześcijaństwa.”<sup>6</sup>

Niestety, nie wszyscy teologowie żydowscy i muzułmańscy uważają, że chrześcijanie są monoteistami i wierzą w jedynego Boga.<sup>7</sup> Nadal niektórzy z nich uważają nas za bałwochwalców. Nie wszyscy teologowie chrześcijańscy uważają

<sup>5</sup> Cyt in: SHERWIN, B. L., KASIMOW, H. (red.): *Jan Paweł II i dialog międzyreligijny*, s. 33–34.

<sup>6</sup> List 138. uczonych i zwierzchników muzułmańskich do przywódców chrześcijaństwa, *Jednakowe słowo dla nas i dla was*. In: *Wież*, 2008, nr 1, s. 35.

<sup>7</sup> Niektórzy, jak np. Jon Levenson, profesor Jewish Studies na Harvardzie, uważają, że ponieważ chrześcijanie wierzą w bóstwo Jezusa, zatem w konsekwencji nie wierzą w tego samego Boga, co Żydzi. Zob. LEVENSON, J.: *How Not to Conduct Jewish-Christian Dialogue*. In: *Commentary*, December 2001, s. 31–37; *Jewish-Christian Dialogue*: Jon D. Levenson & Critics. In: *Commentary*, April 2002, s. 8–21.

także, że Przymierze Boga z ludem Izraela jest „nieodwołalne”, i że relacja do judaizmu, jest istotna dla naszej tożsamości. Gdy po jednej i drugiej stronie mamy do czynienia z teologią pogardy, albo ignorancji co do obecności i działania Boga w innej religii, wówczas podstawy do budowania dialogu międzyreligijnego stają się kruche i chwiejne.

Dlatego właśnie my, teologowie katoliccy, powinniśmy być otwarci na dialog międzyreligijny, aby nie negując tego, co nasz różni, zgłębiać i lepiej poznawać to, co jest nam wspólne. Innymi słowy, celem tego dialogu jest nie tylko współdziałanie w budowaniu lepszego i bardziej sprawiedliwego świata. Niektórzy teologowie zarówno katoliccy, jak i innych religii, uważają, że ściśle teologiczny dialog między religiami nie jest przydatny, po to właśnie na poziomie teologii różnice między religiami są największe i nie do zniesienia, i dialog do niczego tu nie doprowadzi. Owszem, najbardziej różnimy się na poziomie teologii, czyli w kwestii prawa i wyznania, co do przekonań, które są podstawą naszej religijnej egzystencji. W kilku punktach naszej teologii, które są dla nas istotne i święte, mówimy sobie *nie*. Nie oznacza to jednak, że dialog teologiczny jest niemożliwy i nie ma sensu. Choć niektórych z tychże teologów wielce szanuję, w tym punkcie się z nimi nie zgadzam. Celem dobrze pojętego dialogu międzyreligijnego na poziomie teologii nie jest bowiem szukanie wspólnego mianownika, ani przeciąganie partnera dialogu na naszą stronę, ale poprzez wzajemne poznawanie się na poziomie naszych wierzeń, celem jest pełniejsze okrywanie i poznawanie prawdy o jedynym Bogu oraz naszej do Niego relacji wiary. Dla nas chrześcijan wynika to z przekonania, że jest On Bogiem Przymierza, oraz że wszystkie przymierza przez Niego zawarte – przymierze kosmiczne, przymierze z Noem, przymierze z Abrahamem i Mojżeszem, oraz inne – choć znajdują swoje wypełnienie w nowym przymierzu w Jezusie Chrystusie, to jednak nie zostały zniesione. One trwają i mają swoją wartość. Oczywiście, szczególną rangę znajduje tu przymierze zawarte na Synaju z ludem Izraela – Przymierze „nieodwołalne”, jak uczy św. Paweł w Rz 11,29 – dlatego nasz stosunek do judaizmu jest wyjątkowy, ale nie oznacza to, że wierzymy, iż Bóg przymierza działa tylko w judaizmie i w chrześcijaństwie. Działa On również w innych religiach i kulturach<sup>8</sup> a stosunek do judaizmu – przy zachowaniu całej jego wyjątkowości i jedyności w naszej do niego relacji – może być tu swego rodzaju paradygmatem stosunku do innych religii, gdzie kwestia zgłębiania tajemnicy Boga winna być jedną z zasadniczych w dialogu międzyreligijnym.

Rozwijając dialog międzyreligijny na poziomie teologicznym, tworzymy solidne podstawy dla innych jego wymiarów: dialogu życia, działania i doświadczenia duchowego. Dodatkowym elementem tego dialogu może być wspólne dawanie świadectwa o prymacie Boga w życiu każdego człowieka wobec zsekularyzowanej Europy, gdzie znacząca część społeczeństwa żyje tak, jakby Boga

<sup>8</sup> Por. JAN PAWEŁ II: Encyklika *Redemptoris Missio*, nr 28–39.

nie było. Jest to największe wyzwanie, jakie religiom stawia społeczeństwo starożytności.<sup>9</sup>

Dr. hab. ZBIGNIEW KUBACKI SJ  
Papieski Wydział Teologiczny  
Seksja Andrzeja Boboli – Bobolanum  
ul. Rakowiecka 61  
02-532 Warszawa

---

<sup>9</sup> Wybitny żydowski filozof i teolog XX wieku, Abraham Joshua Heschel, taką dał diagnozę: „Przedstawiciele różnych religii wciąż z rezerwą podchodzą do wielu inicjatyw ekumenicznych. Zapominają jednak o tym, że na całym świecie bezustannie trwa inny »ekumeniczny« proces, któremu na imię nihilizm. Mamy do wyboru: dialog międzyreligijny albo uzupełniające się formy nihilizmu.” (HESCHEL, A. J.: *Żadna religia nie jest samotną wyspą*. In: *Żadna religia nie jest samotną wyspą: Abraham Joshua Heschel i dialog międzyreligijny*. Pod red. H. Kasimowa i B. L. Sherwina, tłum. pl. Marta Kapera. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2005, s. 32.) Natomiast Prezydent Izraela, Szymon Peres, podczas XII Debaty Tischnerowskiej 16 kwietnia 2008 r. powiedział znamienne zdania, które warto byłoby zacytować wszystkim Europejczykom i eurodeputowanym w Brukseli: „Nowoczesna technologia i tradycja, tradycja ducha, nie przeczą sobie. Wkład żydowski w historię ludzkości to dokument zawierający 169 słów. To dziesięć przykazań. Nie chodzi o sam dokument, chodzi o wartości. Spróbujcie zabrać dziesięć przykazań, a zobaczycie, co zostanie z zachodniej cywilizacji.” Cyt. za: *Gazeta Wyborcza*, sobota-niedziela 26-27 kwietnia 2008, s. 13.





## TEOLOGICKÝ ČASOPIS

ROČNÍK VI, 2008, ČÍSLO 1

### Jednocząca się Europa wyzwaniem dla chrześcijaństwa

JÓZEF KULISZ SJ

KULISZ, J.: Unifying Europe – Challenge for Christianity. *Teologický časopis*, VI, 2008, 1, s. 49 – 56.

Contemporary Europe is a puzzle made of nations, languages and religions. Each nation has its own distinctive past and with it, separates ideas of the future. Couple of decades ago, European continent began with inner integration of markets, culture, economy and politics. It may appear that this process of integration is surpassing Christianity, which, together with Greek philosophy and Roman law was one of the milestones for Europe and its history. Also some of political decisions seem to show Christianity as a religion surpassing its intentions. A question is made: Should people who are believers see the process of unifying Europe as a sign on time?

*Keywords:* atheism, indifference, agnosticism, unification, nation, Christianity.

#### WIELOŚĆ LUDZI, RELIGII... JAKO WYZWANIE

Znakiem czasu dla teologii europejskiej, zdaniem J. Moingta SJ, jest świadomość człowieka zrodzona w Europie przez ateizm, agnostycyzm i indyferentyzm. Ale nie ateizm jako taki, nie agnostycyzm ani indyferentyzm, są znakami czasu, lecz świadomość człowieka, ukształtowana przez te treści. Teologom europejskim zabrakło w pewnym momencie odwagi, ba zuchwałości, by podjąć te tematy. Być może mają oni lęk przed światem i kulturą, które wydają się im być, nie tylko odległe od religii, ale jej wrogię.<sup>1</sup>

U początków trzeciego tysiąclecia istnienia chrześcijaństwa uświadamiamy sobie, że na Ziemi istnieje około sześciu miliardów ludzi: mężczyzn i kobiet, ludzi bogatych i ogromna liczba ludzi ubogich; ludzi o żółtym, brązowym, czarnym, bądź białym kolorze skóry; ludzi żyjących w stanie pokoju i takich, którzy prowadzą wojnę; dalej, uświadamiamy sobie, że istnieją chrześcijanie – 1,95 miliarda; muzułmanie – 1 miliarda; hinduiści – 777 milionów; buddyści – 341 milionów; członkowie nowych ruchów religijnych – 128 milionów; wyznawcy religii pierwotnych – 99 milionów; Żydzi – 14 milionów, wreszcie ludzie w ogóle niereligijni – 1, 1 miliarda.<sup>2</sup>

Jakże wspaniała mozaika istnienia narodów i religii, mozaika wyrażająca zmaganie się z tajemnicą ludzkiej egzystencji.

<sup>1</sup> MOINGT, J.: *Les Trois Visiteurs : Entretiens sur la Trinité : Propos recueillis par Marc Laboucher*. Paris. 1999, s. 60–61.

<sup>2</sup> Dane zostały umieszczone w *International Bulletin of Missionary Research*, t. 19, nr 1 (styczeń 1995 r.), s. 25. Cyt. za *Dekrety 34. Kongregacji Generalnej Towarzystwa Jezusowego, 15. od przywrócenia Towarzystwa*. Kraków; Warszawa, 1998, s. 68.

Przed dwustu laty ludzką historię, jej dramat istnienia, tak opisywał Hegel: „Jeśli rzucimy okiem na dzieje powszechnie w ogóle, zobaczymy olbrzymi obraz zmian i czynów, nieskończenie różnorodnych ukształtowanych narodów, państw i jednostek, w nieprzerwanej kolejności po sobie następujących... Wszędzie widzimy usilne dążenie ku celom... We wszystkich tych wydarzeniach i przypadkach dostrzegamy w pierwszym rzędzie ludzkie działanie i cierpienie; wszędzie widzimy naszą własną sprawę i dlatego mamy zawsze skłonność do odczuwania sympatii lub antypatii... Niekiedy widzimy, jak ogromny kompleks spraw i interesów o znaczeniu ogólnym z trudem toruje sobie drogę, aby w końcu, padając ofiarą niezliczonych drobnych spraw, rozsypać się w pył; kiedy indziej znów widzimy, jak olbrzymi nakład potężnych sił rodzi znikomy skutek, lub przeciwnie, jak pozornie błahe przyczyny pociągają za sobą olbrzymiej wagi następstwa... a skoro tylko jedna rzecz znika, druga natychmiast wchodzi na jej miejsce... wszelka zmiana przynosząca zagładę jest równocześnie początkiem nowego życia... z życia powstaje śmierć, ale ze śmierci powstaje też nowe życie.”<sup>3</sup>

Z opisu Hegla nasuwają się dwie uwagi. Pierwsza – ludzka historia jest miejscem wielkiego pluralizmu etnicznego, kulturowego, religijnego. Druga – źródłem wszelkiego historycznego dziania się i dokonywania, zdają się być ludzkie interesy, namiętności i dążenia do zaspokojenia egoistycznych, osobistych pragnień – z nich wypływają uprzedzenia kulturowe, szerzący się rasizm, fundamentalizm religijny oraz nietolerancja.<sup>4</sup>

Nie sposób nie zapytać: Jaki jest sens istnienia tak ogromnej ilości ludzi, ilości liczonej niegdyś w tysiącach, milionach, a dziś już w miliardach? Ku czemu zmierza historia, a w niej człowiek i ludzkość?

Są liczne, ale smutne prognozy. Gatunek ludzki, jak każdy inny, ma swój biologiczny czas istnienia. Wynosi on około 40 milionów lat. *Homo sapiens* istnieje zaledwie około sześćdziesięciu tysięcy lat. Przed nami miliony lat istnienia, rozwoju i dojrzewania. Gatunek, podobnie jak jednostka stanie się emerytem i w końcu wygaśnie.

Czy przygoda człowieka – ludzkości – ma sens inny, niż ten, jaki może dać jedynie rozum ludzki, pyta J. Rostand. I odpowiada, że to wiąże się z celowością ewolucji organicznej – a tu nie można dać odpowiedzi ostatecznej. Nawet gdyby wszystko zdążyło ku czemuś wyższemu to i tak wszystko jest przejściowe i zmienne. Oto pewnego dnia ziemia i wszystko, co istnieje, przestanie istnieć, ziemia stanie się nie zdolna do zamieszkania, i nic tu nie pomogą ludzkie wysiłki.<sup>5</sup> A ludzki gatunek przeminie, jak przeminęły Dinozaury. Mała gwiazda – słońce – utraci powoli moc światła i ogrzewania. Wszelkie życie na ziemi ustanie, a zagubiona ziemia krążyć będzie w przestrzeniach bez granic. Z ludzkiej cywilizacji, kultury, filozofii, ideałów, religii nic nie pozostanie. Z nas również nie pozostanie więcej, niż pozostało w muzeach po Neandertalczyku. Wszystko przemija, świat jest zamknięty, bez wyjścia. To, co człowiek może i powinien robić, to ulepszać królestwo ludzkie i panować nad naturą. To, co ceni, w co wierzy, to, na co li-

<sup>3</sup> HEGEL, G. W. F.: *Wykłady z filozofii dziejów*, t. 1. Tłum. z niem. Warszawa, 1958, s. 108–110.

<sup>4</sup> Dobre analizy dziejów i ludzkich zmaganiań w budowaniu kultury i cywilizacji zob. FUKUYAMA, F.: *Koniec historii*. Tłum. z ang. Poznań, 1996; HUNTINGTON, S. P.: *Zderzenie cywilizacji*. Tłum. z angl. Warszawa, 1998; GODIN, Ch.: *Koniec ludzkości*. Tłum. z franc. Kraków, 2004.

<sup>5</sup> ROSTAND, J.: *Ce que je crois*. Paris, 1953, s. 78–79.

czy, wszystko się z nim zaczęło i z nim skończy. Znikąd nie dojdzie do niego żadna odpowiedź na jego potrzeby duchowe. Tej naukowej prawdy, pełnej tragizmu, o kondycji człowieka, ludzkość w swej całości nie będzie zdolna udźwignąć.<sup>6</sup>

Inni socjobiologowie jeszcze bardziej konkretyzują mówiąc, że cel, ku któremu ludzkość zmierza, znajduje się w jej naturze biologicznej. Należy mieć nadzieję, że ludzkość poradzi sobie z problemami techniki, że rozwiąże z korzyścią dla siebie kryzys energetyczny i surowcowy, że zlikwiduje niebezpieczeństwo wojny nuklearnej i podda kontroli własną reprodukcję. To wszystko doprowadzi do stabilności ekosystemu zapewniając wyżywienie całej populacji. Tego wszystkiego należy się spodziewać. Czy będzie to jednak spełnienie możliwości człowieka? Ludzie wykształceni – pisze autor – są przekonani, że prawdziwe spełnienie nie ogranicza się jedynie do zaspokojenia potrzeb materialnych. Trzeba jednak pamiętać, kontynuuje autor, gatunek ludzki, jak wszystkie inne, nie posiada żadnego celu zewnętrznego i nic, poza wyposażeniem genetycznym, nie ma wpływu na rozwój i przyszłość człowieka.<sup>7</sup>

Są i tacy, którzy mówią: „Człowiek, który działa i myśli, projektuje pewien sens. Przywiązuje sens do tego, co robi. Jest to absolutnie nieuniknione, ale i żalotne zarazem. Bez wiary w sens nie można działać... A przecież nie ma żadnego sensu – życie nie ma żadnego sensu. Ale dopóki uwijamy się tu i tam, póty projektujemy jakiś sens. Nie sposób żyć, nie projektując sensów. Ludzie nie mogą sobie wyobrazić, by historia nie miała bodaj szczypty sensu. Historia ma bieg, ale nie ma sensu.”<sup>8</sup>

Oto współczesny, europejski znak czasu: Historia ma bieg, ale nie ma sensu. Takie rozumienie historii rodziło się w osiemnastym wieku, kiedy to, jak mówił w Ratyźbonie Benedykt XVI, założono matematyczną strukturę materii, a więc jej istotną racjonalność, która umożliwia jej zrozumienie i używanie w jej skuteczności operacyjnej. Istotną rzeczą jest tu funkcjonalna użyteczność natury do naszych celów, mówił Papież, gdzie dopiero możliwość sprawdzenia prawdy lub fałszu poprzez doświadczenia dostarcza ostatecznej pewności. Jedynie rodzaj pewności pochodzący z synergii matematyki i empirii pozwala mówić o naukowości. To, co pretenduje do bycia nauką, musi się zmierzyć z tym kryterium.<sup>9</sup>

Już wcześniej J. Ratzinger, w swej książce *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*<sup>10</sup> ukazywał historyczny proces ograniczania horyzontu w odkrywaniu prawdy, proces, którego wyrazem był pozytywizm – *verum quia faciendum*. Ludzki rozum ograniczył sam siebie w poszukiwaniu prawdy tylko do tego, co da się sprawdzić przez doświadczenie – *verum quia faciendum*.<sup>11</sup> „Panowanie historii zostaje wyparte przez panowanie *techne*,” pisze J. Ratzinger, tym samym powstaje określona przez nauki przyrodnicze umysłowa postawa współczesnego człowieka, która zarazem oznacza zwrot ku rzeczywistości, jako ku temu, czego można doko-

<sup>6</sup> ROSTAND, J.: *Pensées d'un biologiste*. Paris, 1939, s. 103–107.

<sup>7</sup> WILSON, E. O.: *O naturze ludzkiej*. Tłum. z ang. Warszawa, 1988, s. 28–28.

<sup>8</sup> *Rozmowy z Cioranem*. Tłum. z franc. Warszawa, 1999, s. 56.

<sup>9</sup> *Wiara, rozum i uniwersytet: Wspomnienia i refleksje*. Przemówienie Ojca Świętego wygłoszone w czasie spotkania z przedstawicielami nauki w auli uniwersytetu w Ratyźbonie 12 września 2006 r. Tekst polski: *Nasz Dziennik*, Sobota–Niedziela, 16–17 września 2006 r., s. 11.

<sup>10</sup> RATZINGER, J.: *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*. Tłum. z niem. Kraków, 1970.

<sup>11</sup> RATZINGER, J.: *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, s. 28.

nać.”<sup>12</sup> Oto współczesny – europejski – *znak czasu*: postawa człowieka, w której *ratio humana* zamknęła się na *ultima ratio*. Świadomość zamkniętą jedynie w granicach tego, co można dokonać, Paweł VI nazwał dramatem naszych czasów.<sup>13</sup> Jan Paweł II wskazując, w Posynodalnej Ahortacji Apostolskiej *Ecclesia in Europa* na szczegóły ludzkiego życia, w których jest coraz mniej chrześcijańskich treści, podkreśla jednocześnie, że to Europa jest promotorką wartości uniwersalnych, a w tym stroną czynną w promowaniu i urzeczywistnianiu globalizacji w solidarności.<sup>14</sup>

Nie sposób też nie postawić i drugiego pytania, które wynika z naszego znaku czasu: Na czym ma polegać zbawienie w tej wielkiej mozaice narodów, języków, religii, mozaice ludzkiego zmagania się. Co rozumiano i co my dzisiaj rozumiemy, wypowiadając słowo *zbawienie*. Czy Bóg zadekretował swoją wolą ile ludzi ma istnieć na ziemi? Tak myślano za czasów św. Tomasza. Bóg zadekretował, by odpowiednia ilość ludzi zaistniała i oddała mu cześć i chwałę. Gdy się to spełni, nastąpi koniec świata.<sup>15</sup> W myśleniu tamtych czasów nie pytano, co ludzie wytworzą między sobą, zmieniając ten świat. Czy zbawianie człowieka to wyjmowanie go z tej masy ludzkiej, w sposób indywidualny, pojedynczy i zabieranie go do nieba? Miałoby ono wymiar i charakter czysto indywidualny.<sup>16</sup>

Nowe spojrzenie na nasz temat – zbawienie człowieka i rozumienie zbawienia – przynosi Drugi Sobór Watykański.<sup>17</sup> Z wielości treści nauczania soborowego wybierzmy tylko niektóre, ale jakże znaczące zdania. W *Lumen gentium* czytamy: „...pодоbało się jednak Bogu uświęcać i zbawiać ludzi nie pojedynczo, z wykluczeniem wszelkiej wzajemnej między nimi więzi, lecz uczynić z nich lud, który by Go poznawał w prawdzie i zbożnie Mu służył.”(9) „Kościół jest w Chrystusie,“ czytamy dalej w tym dokumencie, „niejako sakramentem, czyli znakiem i narzędziem wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem i jedności całego rodzaju ludz-

<sup>12</sup> RATZINGER, J.: *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, s. 28–29.

<sup>13</sup> PAWEŁ VI: *Evangelii nuntiandi*, nr 20. In: JAN XXIII, PAWEŁ VI, JAN PAWEŁ II: *Encykliki*. Tekst łacińsko-polski. Warszawa, 1981, s. 373.

<sup>14</sup> Posynodalna Ahortacja Apostolska *Ecclesia in Europa* Ojca Świętego Jana Pawła II do Biskupów, do Kapłanów i Diakonów, do Zakonników i Zakonnice oraz do Wszystkich wiernych w Jezusie Chrystusie, który żyje w Kościele jako Źródło nadziei dla Europy. Watykan, 2003, nr 112. Zagadnienia kultury i wiary we współczesnej Europie opracowuje gruntownie Z. Krzyszowski.

<sup>15</sup> *De potentia*, q. 3, a. 10. ad 4.

<sup>16</sup> Warto tu wspomnieć myśl tyczącą zbawienia niechrześcijan w rozumieniu teologa kard. L. Billiot. W szeregu artykułach na łamach *Etudes*, na przestrzeni lat 1919 – 1923 rozwijał on następującą myśl. Niechrześcijanie są ludźmi niedojrzałymi. Ich umysł wiąże ich ze światem na płaszczyźnie praktyczno-faktycznej. Nie są oni w stanie myśleć w kategorii ostatecznej przyczyny. W sensie teologicznym są niedojrzali. Co z ich zbawieniem? Ma ono miejsce dopiero w niebie, tam po drugiej stronie. Przed osądającym Bogiem staną oni jako moralnie nie zdolni do odpowiedzialności. Staną podobnie jak dzieci bez chrztu. Otrzymają szczęście naturalne, a nie nadprzyrodzone. Zob. GIUDICI, A.: *Religioni e salvezza: Un confronto tra la teologia cattolica e la teologia protestante*. Roma, 1978, s. 17–18.

<sup>17</sup> Wydaje się, że wobec wielu treści nauczania soborowego teologia przeszła obok – mimo. Aż się prosi o opracowanie tematu: Rozumienie zbawienia w nauczaniu Vaticanum II. G. O’Collins uważa dokumenty Drugiego Soboru Watykańskiego „za doktrynalne arcydzieło XX wieku” – „Presi globalmente, i sedici documenti del Concilio Vaticano II costituiscono il capolavoro dottrinale del secolo ventesimo”. Zob. O’COLLINS, G. SJ: *Il ricupero della teologia fondamentale: I tre stili della teologia contemporanea*. Tłum. z ang. Città del Vaticano 1996, s. 6.

kiego. (...) Warunki naszej epoki nadają temu zdaniu Kościoła szczególne pilny charakter; chodzi o to, by wszyscy ludzie, złączeni dziś ściśle więzami społecznymi, technicznymi, kulturalnymi, osiągnęli pełną jedność również w Chrystusie.” (1)

Zatrzymajmy się na chwilę nad sformułowaniami *Lumen gentium*. Bóg chce uświęcać i zbawiać ludzi nie pojedynczo, wykluczając jakąkolwiek wzajemną więź, ale zbawiając już tu na ziemi, chce uczynić z ludzi lud. (...) Dalej, Kościół to niejako sakrament, znak zjednoczenia z Bogiem i jedność całego rodzaju ludzkiego. I wreszcie, w tę jedność, którą tworzy człowiek, a musi ją tworzyć będąc odpowiedzialny za istnienie ludzi na ziemi, Kościół ma wprowadzać – jako sakrament jednoczenia – pełną jedność w Chrystusie. Studiując dokumenty Soboru pytamy: Czy ludzkość ma dwa powołania – pierwsze to budowanie jedności na płaszczyźnie społeczno-politycznej, narzuconej czystym pragmatyzmem. A drugie powołanie – to powołanie nadprzyrodzone, w którym Bóg wzywa do budowania jedności rodzaju ludzkiego. A może to naturalne jest konieczne, wynikające z natury i powołania Bożego, ale niewystarczające, dla ostatecznego spełnienia się ludzkiego powołania, i stąd potrzeba nowej mocy dla pełni jedności w Chrystusie.

Pytamy z niepokojem: Czy budowanie jedności, wzajemnej więzi między ludźmi, jest też procesem uświęcania i zbawiania ludzkości? Jeśli więc jest tylko jeden cel ludzkości, który realizuje się w procesie budowania jedności całego rodzaju ludzkiego, jeśli ten naturalny wysiłek człowieka jest konieczny, ale nie wystarczający, skąd przyjdzie to, co najistotniejsze do uwieńczenia tego zbawczego procesu?

Pozostajmy jeszcze przez chwilę przy naturalnym powołaniu człowieka, z którego wynika konieczność budowania jedności rodzaju ludzkiego. Wraz z większą ilością ludzi pojawia się naturalna konieczność nowej organizacji życia kulturowego, społecznego i politycznego. Jest to długi proces, trwający dziesiątki tysięcy lat i przybierał różne formy w wymiarze społecznym. Człowiek żył we wspólnotach zwanych rodami, plemionami, żył w cywilizacjach ludowych, aż wreszcie narodowych. Naród zaś to terytorialne zespolenie pewnej liczby ludów, zbliżonych do siebie kulturą. Zespolenie dokonuje się powoli i zazwyczaj za pomocą państwa.<sup>18</sup> To Europa, dwa, trzy stulecia temu, wynalazła wspólnoty narodowe i narody państwa. W ciągu ostatnich pięciu wieków mentalność całego świata rozwija się w cieniu i kryteriów utożsamianych z kulturą europejską.<sup>19</sup> Ofiarowała ona lepszy model życia, więcej udogodnień, dostatku i godności. Propozowała wizję porządku prawnego, przynosiła prawdziwą wiedzę i doskonalszą moralność.<sup>20</sup> Państwa narodowe – to była Wielka Transformacja, jaka dokonała się na globie ziemskim. Dziś społeczeństwa doświadczają już, że państwa narodowe tracą stopniowo zdolność do działania, jak i scalającą je zbiorową tożsamość. Pograżają się one z powrotem w chaosie prywatnych – narodowych – dążeń, którym nie przyświecają żaden wspólny cel i sens. Posłuszni zasadom demokracji zamkniętej w granicach państw narodowych lub ich związków gromadzimy i pomnażamy nasze bogactwa kosztem zubożałej reszty świata.<sup>21</sup>

<sup>18</sup> Zob. ZNANIECKI, F.: *Ludzie teraźniejszości a cywilizacja przyszłości*. Warszawa, 1974, s. 16–22.

<sup>19</sup> BAUMAN, Z.: *Europa niedokończona przygoda*. Tłum. z ang. Kraków, 2005, s. 47.

<sup>20</sup> BAUMAN, Z.: *Europa niedokończona przygoda*, s. 26–27.

<sup>21</sup> BAUMAN, Z.: *Europa niedokończona przygoda*, s. 53, 70, 90, 111.

Żadne państwo narodowe, demokratyczne – same – nie jest dziś w stanie bronić wybranych wartości, „...jeśli odwraca się plecami do marzeń ludzi znajdujących się po drugiej stronie granicy”<sup>22</sup>.

Europę więc czeka wielkie zadanie, pisze Z. Bauman, a jest nim „...połączenie dorobku lokalnych ojczyzn i kultur w wielką abstrakcyjną całość”<sup>23</sup>. Podobna transformacja miała już miejsce kiedyś w Europie, w epoce powstawania państw narodowych, kiedy to z lokalnej i dynastycznej budziła się świadomość narodowa. Teraz, czego jesteśmy już świadkami, budzi się powoli świadomość i obywatelska lojalność obejmująca cały europejski kontynent.<sup>24</sup>

Przypomnijmy sobie raz jeszcze wielką mozaikę religii na ziemskim globie, przypomnijmy sobie ludzkość opisaną słowami Hegla – jest w niej wszystko, co jest w życiu – radość i cierpienie, miłość i nienawiść, pokój i wojna, sens i bezsens. Czy jest możliwa jedność, jeśli tak, to jak ją sobie wyobrazić? Która część ludzkości – kultury, która religia z tej wielkiej mozaiki, będą w stanie podjąć proces jednoczenia?

Nie ma wątpliwości co do kontynentu: To Europa musi dochować wierności jej przeznaczeniu – powołaniu do roli globalnego zaczynu wspólnej globalnej historii.<sup>25</sup> W swej wyjątkowej historii jest ona „bardziej od innych zbiorowości ludzkich powołana do tego, by zmierzyć się z owym wyzwaniem i przekonywać uparcie i skutecznie, że skoro przyszło nam żyć pospołu na planecie zmienionej w gęstą sieć wzajemnych zależności, nie mamy dla tej wizji żadnej realnej i wiarygodnej alternatywy, nie można już bowiem zapewnić bezpieczeństwa i dobrobytu jednej części świata nie gwarantując wprzód wszystkim – zarówno słowem, jak i czynem – prawa do bezpiecznego i godnego życia”<sup>26</sup>. To, „...co ma do zaoferowania światu Europa,” dodaje Bauman, „opiera się na europejskiej – i tylko na europejskiej tradycji”<sup>27</sup>.

Skąd ta wyjątkowość Europy i jej jedyne powołanie w tej wielkiej mozaice ludzkości? W niej bowiem, zdaniem Z. Todorova, obmyślano, wyartykułowano i dopracowano wartości, których nie da się oddzielić od biegu europejskiej historii – są to wartości *Europy sensu stricto*. A ich istotną cechą jest to, że są uniwersalne i mają zastosowanie do całej ludzkości. Są nimi *racjonalność, sprawiedliwość, demokracja i wolność*.<sup>28</sup> Stanowią one ten rodzaj wiedzy, którego reszta świata najbardziej dziś potrzebuje.

Wartości te rodziły się z jedyne go spotkania i głębokiej zgodności najlepszej części myśli greckiej z wiarą w Boga na fundamencie Biblii. Spotkanie to, jak mówi Benedykt XVI, nie było zwykłym przypadkiem. „Zbliżenie wewnętrzne, które zaistniało między wiarą biblijną i refleksją na płaszczyźnie filozoficznej

<sup>22</sup> BAUMAN, Z.: *Europa niedokończona przygoda*, s. 52–53.

<sup>23</sup> BAUMAN, Z.: *Europa niedokończona przygoda*, s. 66.

<sup>24</sup> BAUMAN, Z.: *Europa niedokończona przygoda*, s. 202.

<sup>25</sup> BAUMAN, Z.: *Europa niedokończona przygoda*, s. 39. Zob. TEILHARD DE CHARDIN, P.: *Fenomen człowieka*. Tłum. z franc. Warszawa, 1993, s. 193–258; Posynodalna Adhortacja Apostolska *Ecclesia in Europa* Ojca Świętego Jana Pawła II, nr 106–121; RATZINGER, J.: *Wiarą, prawdą, tolerancją*. Kielce, 2005; RATZINGER, J.: *Europa Benedykta w kryzysie kultur*. Częstochowa 2005, RATZINGER, J.: *Europa, jej podwaliny dzisiaj i jutro*. Kielce 2005.

<sup>26</sup> BAUMAN, Z.: *Europa niedokończona przygoda*, s. 66–67.

<sup>27</sup> BAUMAN, Z.: *Europa niedokończona przygoda*, s. 61.

<sup>28</sup> TODOROV, T.: *Le nouveau désordre mondial*. Paris, 2003, 87 i nn.

myśli greckiej, stanowi czynnik decydujący nie tylko z perspektywy historii, lecz także z perspektywy historii powszechnej – czynnik, który zobowiązuje nas także dziś (...) to spotkanie, do którego stopniowo dochodzi jeszcze dziedzictwo Rzymu, stworzyło Europę i pozostaje fundamentem tego, co – zgodnie z rozumem – można określić mianem Europy.”<sup>29</sup>

Już wcześniej Jan Paweł II przypominał, że to chrześcijaństwo nadało kształt Europie, zaszczipiając w niej podstawowe wartości, i ono dzięki jednoczącej sile zdołało zintegrować między sobą różne ludy i kultury, i jest ściśle związane z całą kulturą europejską.<sup>30</sup> „Jednak dzisiejsza Europa,” naucza Jan Paweł II, „w tym samym czasie, gdy umacnia i poszerza swą jedność gospodarczą i polityczną, przeżywa – jak się zdaje – głęboki kryzys wartości. Choć dysponuje większymi środkami, sprawia wrażenie, że brakuje jej rozmachu, by wypracować wspólny plan i przywrócić motyw nadziei swoim mieszkańcom.”<sup>31</sup>

Kryzys wartości, o którym mówił Jan Paweł II, a którego jesteśmy świadkami, ma swoje źródło w samym rozumie, który w poszukiwaniu prawdy zakreślił sobie granicę. Ograniczył się, jak mówił Benedykt XVI, tylko do tego, co da się sprawdzić poprzez doświadczenie. Potrzeba więc nowego zbliżenia między Wiarą a mądrością naszej kultury, byśmy odzyskali nadzieję zgodną ze Słowem Odwiecznym, a więc Mądrością Ojca i z naszym rozumem.

Ostatni Sobór w Konstytucji o Kościele w świecie współczesnym (GS) poucza, że „dzięki zwiększonym środkom różnorodnego kontaktu między narodami rodzina ludzka stopniowo uświadomiła sobie i stworzyła jedną na całym świecie wspólnotę” (GS 33). Kontynuując budowanie wspólnoty wielkim wysiłkiem ogarniającym już cały rodzaj ludzki, ludzie pytają: „...jaki jest sens i jaka jest wartość tych wysiłków” (GS 33). Kościół pragnie „łączyć światło Objawienia z doświadczeniem wszystkich ludzi, żeby oświetlać drogę, na jaką świeżo wkroczyła ludzkość” (GS 33). Wbrew wszelkim pesymistom Kościół przypomina, że „ogromny wysiłek, przez który ludzie starają się w ciągu wieków poprawić warunki swego bytowania, wzięty sam w sobie odpowiada zamierzeniom Bożym” (GS 34). Służąc sobie wzajemnie – społeczeństwu ludzie mogą słusznie uważać, że „swoją pracą rozwijają dzieło Stwórcy (...) i osobistym wkładem przyczyniają się do tego, by w historii spełniał się zamysł Boży” (GS 34). Dzieła stworzone przez pomysłowość i sprawność ludzką nie przeciwstawiają się potędze Bożej, przeciwnie, „zwycięstwa rodzaju ludzkiego są oznaką wielkości Boga i owocem niewypowiedzianego Jego planu” (GS 34). W ów ogromny wysiłek, ogarniający już cały rodzaj ludzki, chrześcijanie muszą wnieść światło Objawienia, dzięki któremu będzie można rozpoznać, iż „normą aktywności ludzkiej jest to, żeby zgodnie z planem Bożym i wolą Bożą odpowiadać prawdziwemu dobru rodzaju ludzkiego...” (GS 34).

Oto nasz, współczesny, europejski znak czasu. Znak, przed którym teologia i teolog nie mogą uciekać w inne tematy. Oświecając i rozszerzając mądrością Logosu naturalne granice ludzkiego rozumu, przywrócimy motyw nadziei miesz-

<sup>29</sup> *Wiarą, rozum i uniwersytet : Wspomnienie i refleksje*. Przemówienie Ojca Świętego wygłoszone w czasie spotkania z przedstawicielami nauki w auli uniwersytetu w Ratyzbonie 12 września 2006 r., s. 10–11.

<sup>30</sup> Posynodalna Adhortacja Apostolska *Ecclesia in Europa* Ojca Świętego Jana Pawła II, nr 108.

<sup>31</sup> Posynodalna Adhortacja Apostolska *Ecclesia in Europa* Ojca Świętego Jana Pawła II, nr 108.

kańcom Europy, a jednocześnie wskażemy Drogę – Chrystusa – do powszechnej jedności rodzaju ludzkiego.

#### BIBLIOGRAFIA

- BARTNIK, Cz. S.: *Fenomen Europy*. Radom, 2001.  
BAUMAN, Z.: *Europa niedokończona przygoda*. Tłum. z ang. Kraków, 2005.  
CHAŁUBIŃSKI, M.: *Fromm*. 2005.  
GODIN, Ch.: *Koniec ludzkości*. Tłum. z franc. Kraków, 2004  
MOINGT, J.: *Les Trois Visteurs : Entretiens sur la Trinité : Propos recueillis, par Marc Leboucher*. Paris, 1999.  
RATZINGER, J.: *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*. Tłum. z niem. Kraków, 1970.  
ROSTAND, J.: *Ce que je crois*. Paris, 1953.  
TODOROV, T.: *Le nouveau désordre mondial*. Paris, 2003.  
ZNANIECKI, F.: *Ludzie terażniejszości a cywilizacja przyszłości*. Warszawa, 1974.

prof. Dr. hab. JÓZEF KULISZ SJ  
Teologická fakulta Trnavskej univerzity  
Kostolná 1, P. O. Box 173  
814 99 Bratislava



## TEOLOGICKÝ ČASOPIS

ROČNÍK VI, 2008, ČÍSLO 1

### Czy Unia Europejska jest społecznością ścierających się egoizmów?

STANISŁAW RABIEJ

RABIEJ, S.: Is the European Union the Place of National Egoisms Confrontation? *Teologický časopis*, VI, 2008, 1, s. 57 –63.

The paper sought to interpret the role and position of national countries in the integration process. There is no doubt that the success of the integration process depends to a large extent on those, who place themselves at the so called background of the socio-political map of Europe. This is how the position and role of national countries is often considered. The mere recognition of these national groups does not always go hand in hand with proper understanding of their needs and expectations. The main thesis of the study was to prove that it is the individual and not a nation that is the subject of European rights, for their source is the dignity of the human being who belongs to national composer of European Unity. There is no contradiction between the individual and society. On the contrary, there is a mutual subordination, assuming that the person is always a goal, and society is a means to this goal. This is a result of recognition of person as an independent subject of social life. National countries is a secondary subject and without human person there is no real existence of societies. The reason why a community together with all institutions have been established is to serve man, and not to pursue goals in themselves. The minority group is a subject different from the sum of individuals that make it. The relations between the elements make up the whole whose conditions for existence cannot be reduced to the sum of all conditions of the existence of its elements. Thus the minority group is a moral independent subject.

Jeanowi Monnet przypisuje się zdanie, że gdyby miał rozpocząć raz jeszcze, zacząłby od kultury. Można przypuszczać, iż ten mąż stanu nie mógł jednak wygłosić tych słów, wiedział bowiem doskonale, że zaczynając od kultury, poniósłby niechybną klęskę. Inni z kolei twierdzą, że należało zacząć od polityki. Lecz również i wtedy porażka byłaby nieunikniona. Dzisiaj widzimy, że integracja europejska musiała się zacząć od gospodarki.

Również obecnie wiadomo, że jej przyszłość zależy od sukcesu działań, które podjęła Unia Europejska, by uzyskać wymiar polityczny. To właśnie teraz pojawiło się wyzwanie o charakterze kulturowym, choć wykraczające poza ramy narodowych dziedzictw i polityk kulturalnych. Chodzi raczej o odpowiedź na pytanie: Czy Europejczycy świadomi swych wspólnych korzeni kulturowych są skłonni zrezygnować ze swych narodowych egoizmów?

Myslenie o Europie w kategoriach jedności gospodarczo-politycznej każe nam podjąć kwestię fundamentalnych wartości Europy – jej pamięci, tradycji, a także tego, co legło u podstaw woli wspólnego działania jej obywateli. Wyzwania, przed którymi stoi Europa na początku XXI wieku, wymagają głębokiej zmiany myślenia o kształcie jej jedności. W przełomowym momencie, w jakim

znajduje się Unia, trzeba nie tylko zdefiniować na nowo kompetencje i formy działania instytucji wspólnotowych, lecz również doprowadzić do wykształcenia się poczucia przynależności do wspólnoty.

Prace konstytucyjne, które zostały podjęte dowodzą, że w „Europie jednoczącej się w sposób coraz pełniejszy” stopniowo narasta świadomość, iż konieczne jest wzmocnienie poczucia przynależności do wspólnoty. To właśnie rozszerzenie Unii na wschód uczyniło realną perspektywę jej jednoczenia w duchu wyzwalania się z ciasnych nacjonalizmów.

### 1. DAWNE SPOSOBY PRZEZWYCIĘŻANIA EGOIZMÓW NARODOWYCH

Debacie na temat UE towarzyszyć więc musi debata o wspólnocie. Jako głos w tej dyskusji uznać można prace nad Kartą Praw Podstawowych. Nie wydaje się jednak, by dokument ów przykuł w znaczący sposób uwagę opinii publicznej. Konwent, z urzędu uczestniczący w tej debacie, gdy przyszło mu zająć się opracowaniem *Preambuły* przyszłej konstytucji w sposób jaskrawy dostrzegł, iż dla postępu integracji europejskiej niezbędne jest przezwycięzenie narodowych egoizmów, które dają o sobie znać w grze międzyrządowej. Jedną z dróg prowadzących do tego celu jest odwołanie się do poczucia wspólnej przynależności, daleko wykraczającej poza poczucie przynależności narodowej.

Wydaje się, że formuła federacji państw narodowych dobrze charakteryzuje obecny stan Unii Europejskiej, a jednocześnie wskazuje, że różnorodność kultur narodowych stanowi o bogactwie Europy. Narodowe egoizmy natomiast, tak silnie dające o sobie znać w trakcie „targów”, do jakich dochodzi podczas unijnych szczytów i negocjacji międzyrządowych, są rzeczywistym nieszczęściem Europy. Parafrazując słynne zdanie z czasów Risorgimento – walk o wyzwolenie i zjednoczenie Italii w XIX w.: „Stworzyliśmy Włochy, teraz trzeba nam stworzyć Włochów” – dziś powiedzieć możemy, że oto mamy Europę i potrzeba nam Europejczyków. Innymi słowy – trzeba wciąż postrzegać Europę jako wspólnotę.

Duże znaczenie dla obecnej debaty mają momenty łączenia się ludzi. Można odwoływać się do średniowiecznej wspólnoty chrześcijańskiej w jej XIII-wiecznej postaci. Na jej czele stali wówczas cesarz i papież, zapewniając współdziałanie między władzą duchową i doczesną. W myśl tradycji łacińskiej, w której Kościół zachowywał suwerenność wobec państwa Wspólnota europejska jednoczyła się wokół wspólnej wiary. Jednoczącym centrum władzy był Rzym, gdzie zasiadają następcy św. Piotra. Funkcję integracyjną pełni sieć uniwersytetów należących do Kościoła i gwarantujących rozprzestrzenianie się wiedzy. Tam formowano elity kulturalne w oparciu o wspólny program nauczania i wspólny język (łacinę). Elementem jednoczącym była też sieć kościołów budowanych w tym samym stylu w całej Europie, poddanych wspólnemu kalendarzowi i wspólnej liturgii. Średniowieczna *Civitas christiana* jest europejska poprzez swoje działanie, chociaż unika przymiotnika „europejski”<sup>1</sup>. Fakt ten jednak akceptuje narodowe formy ekspresji kulturalnej w całym ich bogactwie i różnorodności.

<sup>1</sup> Termin ten zostanie użyty dopiero w XV w. przez wielkiego humanistę Enea Silvio de Piccolominię, późniejszego papieża Piusa II (1458 – 1464).

Kolejny moment wspólnotowy w historii Europy stanowi *Respublica Litteraria*<sup>2</sup>, sięgająca od czasów Erazma aż po oświecenie i rozkwit języków narodowych, z francuskim na czele. Refleksja religijna dominująca u zarania tego nurtu myślowego z wolna ustępuje miejsca racjonalnej i empirycznej obserwacji i analizie świata opartej na nieograniczonej wierze w postęp naukowy i siłę rozumu. Naturalną oprawę owej wspólnoty stanowi Europa – duch wspólnotowy wspomagany jest przez system komunikacji umożliwiający szybki obieg myśli i dzieł pomimo niedostatków technologicznych tego czasu. Związki intelektualne i kulturalne umacniają też podróże dostarczające wiedzy na temat całej Europy i pozwalające nawiązywać kontakty na całym kontynencie. Pod piórami obywateli owej *Respublica Litteraria* pojawia się w sposób jak najbardziej naturalny sformułowanie „my – Europejczycy”, a także słowa Monteskiusza, że Europa jest niczym innym jak jednym narodem złożonym z wielu. W świetle tego przekonania Europa musi być pluralistyczna, świadoma tego, co zawdzięczała w toku swego rozwoju Grekom i Rzymianom, Arabom i Żydom. Musi czerpać z tego doświadczenia siłę tolerancji, a także potępienie dla ideologii totalitarnych, które kładą się wstydlivym cieniem na historii Starego Kontynentu.

Szukanie lekarstwa na europejskie bolączki nie może koncentrować się wyłącznie na instytucjach i politykach, musi wytworzyć ruch idei. Apele nawołujące do stworzenia „silnego rdzenia” integracji europejskiej nie mają żadnego znaczenia w chwili, gdy trzeba nam raczej poszukiwać sposobów na wzmocnienie europejskiej solidarności. Nadużywanie z kolei nieprzychylnego stanowiska wobec Amerykanów po to tylko, by definiować Europę poprzez odniesienia negatywne – tak jak Ateńczycy definiowali się w opozycji do Persów albo Europejczycy w opozycji do Arabów, Tatarów lub Turków – jest strategią wyniszczającą, przekreślającą szanse zaistnienia Europy na scenie międzynarodowej w charakterze liczącego się partnera. Rola debaty intelektualnej o przyszłości Europy polega na wykroczeniu poza „ciasne ramy narodowych egoizmów”.

## 2. DOŚWIADCZENIE WSPÓŁCZESNEGO EUROPEJCZYKA

Dane historyczne pokazują jak Europa radziła sobie w przeszłości z wszelkiego typu zaciemnieniami. Obecna sytuacja może przypominać dawne problemy. Wiele z nich jednak doznaje lokalnych rozwiązań. Niektóre partykularne wysiłki wydają się być odpowiedzią na globalne wezwanie. Centrum Badania Opinii Społecznej w Warszawie przeprowadziło badania na temat funkcjonowania Unii Europejskiej. Badań zatytułowanych *Aktualne problemy i wydarzenia* (1–4 lipca 2005 roku) dokonano na reprezentatywnej próbie losowej (1021 osób dorosłych mieszkańców Polski). W ich świetle starano odpowiedzieć na pytanie, jaka jest świadomość problemów związanych z funkcjonowaniem Unii Europejskiej i jakie wyobrażenie o przyszłości Wspólnoty mają Polacy na początku tego stulecia.

W odczuciu większości Polaków (62%) państwa Unii Europejskiej dbają przede wszystkim o własne interesy. Pomimo to przeważa opinia (56%), że możliwe jest pogodzenie dbałości o interesy własnego państwa z troską o inte-

<sup>2</sup> Określenie *Respublica Litteraria* po raz pierwszy pojawia się w korespondencji wielonarodowego grona intelektualistów europejskich z XVI w., bliskich ideom Erazma z Rotterdamu.

resy całej Unii. Unia Europejska znalazła się w impasie po odrzuceniu projektu konstytucji europejskiej w referendum we Francji, Holandii oraz Irlandii. Proces ratyfikacji tego dokumentu został zahamowany i nie wiadomo, czy będzie kontynuowany, nie przyniosły jak dotychczas efektu rozmowy dotyczące unijnego budżetu na lata 2007 – 2013. Problemy z przyjęciem konstytucji i porozumieniem w sprawie budżetu wiążą się z ostatnim poszerzeniem Unii Europejskiej i wskazują, że państwom unijnym brakuje wspólnej wizji przyszłości tej organizacji, dotyczącej zarówno pogłębiania, jak i poszerzania współpracy w Europie.

W opinii największej grupy respondentów (42%), najbardziej prawdopodobnym w tej chwili wariantem rozwoju sytuacji jest powstanie Europy „dwóch prędkości”, a więc podział UE na państwa luźniej i ściślej ze sobą współpracujące. Ponad połowa badanych (57%) nie akceptuje takiego rozwoju sytuacji. Gdyby jednak ten scenariusz się sprawdził i w Unii Europejskiej ukształtowały się grupa państw współpracujących ze sobą ściślej niż pozostałe, to – zdaniem 73% badanych – Polska powinna do niej dołączyć.

Nieco więcej niż co czwarty Polak widzi obecnie zagrożenia dla funkcjonowania Unii Europejskiej. Dostrzeganie tego rodzaju niebezpieczeństw wynika z zainteresowania sprawami międzynarodowymi i generalnie zainteresowania polityką, stąd też w wyraźny sposób wiąże się z wykształceniem. Wśród osób z wykształceniem wyższym ponad połowa (54%) zauważa obecnie zagrożenia dla funkcjonowania Unii Europejskiej, podczas gdy wśród badanych z wykształceniem podstawowym jedynie co siódmy (14%).

Stosunkowo dużo osób mówiło ogólnie o braku porozumienia, kłótniach wewnątrz Unii Europejskiej, nie podając jednak źródeł tych sporów. Nieliczni zauważali, że państwa członkowskie różni wizja UE, co powoduje kłopoty z wypracowaniem wspólnej strategii na przyszłość. Co dziesiąty badany dostrzegający zagrożenia dla funkcjonowania Unii Europejskiej mówił o groźbie jej rozpadu. Wymieniano także, choć już zdecydowanie rzadziej, możliwość podziału wewnątrz Unii. Część respondentów nie podawała meritum sporów między krajami unijnymi, ale definiowała ogólne zasady podziałów przebiegających wewnątrz UE. Stosunkowo częściej wskazywano na antagonizmy i napięcia między bogatymi i biednymi krajami UE, rzadziej na antagonizmy między starymi i nowymi jej członkami. Podkreślano niekiedy także zbyt duże różnice gospodarcze i w poziomie życia między krajami członkowskimi Unii; niezgodności interesów państw unijnych i partykularyzmy w polityce poszczególnych krajów – jako czynniki zagrażające funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Postrzegane zagrożenia mają także charakter gospodarczy i wiążą się ze spowolnieniem rozwoju europejskiej gospodarki lub – na co już rzadziej zwracano uwagę – z koniecznością sprostania coraz silniejszej konkurencji ekonomicznej z krajami trzecimi, np. Chinami. W wypowiedziach badanych pojawiały się ponadto czysto polityczne źródła zagrożeń dla Unii Europejskiej: nierówne traktowanie państw członkowskich, a bardziej konkretnie – dominacja Francji i Niemiec w Unii i ich polityka wobec Rosji, nie licząca się z interesami innych krajów unijnych. Część osób tłumaczyła istniejące zagrożenia dla UE nadmiernym rozszerzeniem tej organizacji i perspektywą dalszego jej powiększania.

Trudności z uchwaleniem europejskiej konstytucji pokazują, że krajom unijnym i ich obywatelom brakuje wspólnej wizji Europy. Wobec problemów z wypracowaniem akceptowanego przez wszystkich modelu Wspólnoty pojawiają się propozycje utworzenia „twardego jądra” Europy – nawiązania ściślejszej współpracy przez kraje, które chcą integracji głębszej niż dotychczas. W opinii największej grupy respondentów najbardziej prawdopodobnym w tej chwili wariantem rozwoju sytuacji jest właśnie powstanie Europy „dwóch prędkości”, a więc podział UE na państwa luźniej i ściślej ze sobą współpracujące. Badane osoby częściej przewidują osłabianie niż pogłębianie integracji w UE. To także może być efekt narastania aktualnie egoizmów narodowych. Pomimo opinii, że egoizmy narodowe biorą w Unii Europejskiej górę nad troską o dobro wspólne, większość Polaków wierzy w możliwość pogodzenia dbałości o interesy własnego państwa z troską o interesy całej Unii.

Opinie polskiego społeczeństwa o tym, które państwa najbardziej zyskują na członkostwie w Unii Europejskiej, nie pokrywają się z odczuciami mieszkańców poszczególnych państw unijnych. Z badań Eurobarometru, przeprowadzonych na przełomie maja i czerwca 2005 roku, wynika bowiem, że korzyści z członkostwa w Unii Europejskiej zdecydowanie najczęściej odczuwają Irlandczycy (87%), a w dalszej kolejności Luksemburczycy (72%), Litwini (72%) oraz Duńczycy (70%). Zadowolenie z efektów członkostwa wyrażają w większości także mieszkańcy nowych krajów unijnych z wyjątkiem Cypru, w tym także Polacy (62%). Pozytywne oceny skutków przynależności do Unii Europejskiej przeważają także m.in. we Francji (53%), jednak już Niemcy (43%), Brytyjczycy (42%) – także zaliczani przez Polaków do największych beneficjentów członkostwa w UE – mają poczucie, że raczej na nim nie korzystają.

Problemy dotyczące funkcjonowania Unii Europejskiej pozostają niewątpliwie w świadomości Polaków na dalszym planie niż sprawy krajowe. Być może dlatego do sytuacji, w jakiej znalazła się Unia Europejska, związanej z brakiem porozumienia w sprawie unijnego budżetu oraz zahamowaniem procesu ratyfikacji europejskiej konstytucji, podchodzą z dystansem, oceniając ją jako przejściowe trudności w funkcjonowaniu tej organizacji. Stosunkowo dużo Polaków uznaje za realną możliwość podziału wewnątrz Unii Europejskiej i powstania „Europy dwóch prędkości”. Mimo iż niechętnie reagują na tego rodzaju idee, jednocześnie jednak nie chcą, aby Polska pozostawała na marginesie procesu integracji europejskiej. W opinii zdecydowanej większości z nich, gdyby doszło do wyodrębnienia się grupy państw podejmujących ściślejszą współpracę, Polska powinna do niej dołączyć.

Polacy bardzo wyraźnie dostrzegają napięcie między koniecznością troski każdego z państw o własne interesy i jednocześnie o interesy Unii Europejskiej jako całości. Ich zdaniem, obecnie brakuje równowagi między tymi dwiema potrzebami, gdyż egoizmy narodowe biorą górę nad dbałością o wspólne dobro. Być może dlatego – w opinii dużej części z nich – nie wszystkie kraje w jednakowym stopniu korzystają na przynależności do Wspólnoty, a jej beneficjentami są przede wszystkim największe i najbardziej znaczące państwa unijne – Niemcy, Francja oraz Wielka Brytania. Mimo krytycznej oceny obecnej sytuacji Polacy wierzą, że możliwe jest pogodzenie troski o interesy własnego państwa z tros-

ką o interesy całej Unii. Polacy wyobrażają sobie zjednoczoną Europę przede wszystkim jako wspólnotę gospodarczą, ale także wspólnotę polityczną i aksjologiczną. Choć nadal większość z nich opowiada się za tym, aby państwa członkowskie Unii zachowały jak największą niezależność, w ostatnim roku wzrosła liczba zwolenników modelu federacyjnego.

### 3. JAKA PRZYSZŁOŚĆ UNII EUROPEJSKIEJ?

By opanować egoizmy narodowe Europejczyków, należało znaleźć nowatorskie rozwiązanie. Zrzeczenie się kontroli nad produkcją węgla i stali przez Francję i Niemcy na rzecz nowo powołanej Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali okazało się wydarzeniem bez precedensu w historii nowożytnej Europy; z początku mało kto zdawał sobie sprawę, że decyzja ta pociąga za sobą zrzeczenie się przez kraje członkowskie EWWiS suwerenności w wybranym segmencie zarządzania państwem. Taki był początek UE. Dalsze etapy jej rozwoju wyznaczył Jednolity Akt Europejski oraz traktat w Maastricht, w których zdefiniowano obowiązujące dziś ramy funkcjonowania Unii. Te dokumenty i przyjęte w nich rozwiązania należą już do przeszłości. Wedle niektórych proces budowy zjednoczonej Europy został wstrzymany w pół drogi. Takie widzenie spraw tłumaczy wagę przypisywaną uchwaleniu konstytucji europejskiej, ono też znajduje się zapewne u podstaw dalekosiężnej propozycji, by państwa europejskie utworzyły federację z oddzielnym rządem.

Można też inaczej hierarchizować problemy współczesnej Europy. Zamiast tworzyć perfekcyjne projekty, które mają szansę wejść w życie w odległej przyszłości, lepiej obserwować kontekst, w którym funkcjonuje UE, jej konkretne problemy. Szlak „małych kroków”, to rozwiązywanie konkretnych spraw, którymi żyją ludzie na Starym kontynencie. Tak właśnie rodziła się UE; z tego wniosek, że taka droga jest skuteczna. Innymi słowy: Unia powinna stanowić odpowiedź na rzeczywiste problemy ludzi i narodów, za cel powinniśmy sobie stawiać doskonalenie już istniejących mechanizmów. Wydaje się, że w ostatnich latach do najdonioślejszych wypowiedzi europejskich mężów stanu dotyczących przyszłości kontynentu należy przemówienie wygłoszone przez Tony’ego Blaira, gdy Wielka Brytania przejmowała unijną prezydencję. Premier Blair przywołał kontekst globalnej gospodarki i konkurencji, wśród których musi odnaleźć się Europa, by nie stać się skansenem produkującym bezrobotnych, skupionym na zapewnieniu opieki coraz starszej populacji.

O bogaceniu się poszczególnych narodów w coraz większym stopniu decydują paneuropejskie czy światowe korporacje. Niezbędne jest jedynie stworzenie takich warunków, by globalny rozwój zogniskował się właśnie na naszym kontynencie. Unia Europejska oferuje unikalną historyczną szansę ścisłego i trwałego połączenia krajów naszego kontynentu na bazie wolności i demokracji. Dlatego też jest czymś więcej niż tylko projektem gospodarczym służącym stworzeniu wspólnego rynku, niezależnie od tego, jak ważny jest również ten aspekt.

Europejskie dzieło integracji nie zostało jeszcze ukończone. Krokiem przeciwstawiającym się ciasnym egoizmom narodowym jest fakt, że w 2007 roku zostały przyjęte do UE Bułgaria i Rumunia. Najnowsze sprawozdania Komisji Europejskiej z postępów czynionych przez te kraje dają powód do ostrożnego optymizmu. Negocjacje przedakcesyjne z Chorwacją rozpoczęły się 3 października

ka 2005. Ale również Albania, Bośnia i Hercegowina, Kosowo, Macedonia i Serbia biorą już udział w europejskim procesie integracji. Unia Europejska musi dążyć do osiągnięcia celu, którym jest trwała stabilizacja zachodnich Bałkanów, wsparcie ich w odbudowie, ale też w przeprowadzeniu niezbędnych reform politycznych, gospodarczych i administracyjnych.

Unia Europejska podjęła również w zeszłym roku negocjacje przedakcesyjne z Turcją. Ich wynik jest do tej pory kwestią otwartą i musi je cechować wzajemna szczerść. Niemcy są szczególnie zainteresowane pogłębieniem stosunków z Turcją i zespoleniem tego kraju z UE. Stąd ważne jest wspieranie w Turcji rozwoju demokracji, praworządności i gospodarki.

Przy tym wszystkim niezbędne jest zastanowienie się nad granicami Unii Europejskiej. Jej granice pokrywają się z granicami Europy jako obszaru geograficznego i kulturowego. Ścisłe zjednoczenie polega też w dużej mierze na wspólnocie doświadczeń. Jeżeli nie będzie odwagi, by przyjąć w tym względzie jakieś określone stanowisko, UE straci akceptację swych obywateli. Stanowiłoby to zagrożenie dla projektu europejskiego jako takiego. Wyniki referendum dotyczących konstytucji UE we Francji, Holandii, Irlandii wyraźnie zasygnalizowały istnienie takiego ryzyka. Decydujące jest, by Europę przybliżyć ludziom wolnym od ciasnych egoizmów.

prof. Dr. hab. STANISŁAW RABIEJ  
Uniwersytet Opolski  
Wydział Teologiczny  
ul. Drzymały 1  
45-342 Opole





## TEOLOGICKÝ ČASOPIS

ROČNÍK VI, 2008, ČÍSLO 1

### Czy Europie zagraża zmierzch chrześcijaństwa?

MACIEJ SARBINOWSKI SDB

SARBINOWSKI, M.: Is Europe Threatened with the Fall of Christianity? *Teologický časopis*, VI, 2008, 1, s. 65 - 72.

Christianity, as it was frequently pointed out by John Paul II has given Europe its shape, instilling in it certain values and being the main factor of human and cultural integrity, integral promotion of an individual and its rights. Does now the integrating Europe still need Christianity which is both a great gift and a challenge at the same time? Human's freedom allows one to accept the gift or reject it as something unnecessary, invaluable, deteriorated or even hazardous to our life. Does Christianity still hold its own value and power in the view of Europe? And if it does, then why is it being fought against in so many respects? On the other hand, does Christianity as such need nowadays to be an effective power to change reality and to make God credible in this world? Christianity, which is missionary in its nature, is facing not so much a crisis or a fall today but more some new challenges in different aspects of our everyday life.

Europa to teren o powierzchni 10,5 mln km<sup>2</sup> rozciągający się od Oceanu Atlantyckiego na Zachodzie do pasma gór Ural na Wschodzie oraz od basenu Morza Arktycznego na północy do Morza Śródziemnego i Morza Czarnego na południu. Europę zamieszkuje ok. 712 mln mieszkańców, w tym ok. 70 - 75 % ludności to wyznawcy chrześcijaństwa, które pomimo swych źródeł i ważnych stadiów rozwoju na Wschodzie ostatecznie decydujący historycznie charakter zdobyło w Europie.<sup>1</sup> Spotkanie wiary biblijnej z myślą grecką i rzymską organizacją stworzyło Europę i pozostaje fundamentem tego, co prawdziwie może być nazwane Europą.<sup>2</sup> Drugą pod względem liczby wyznawców religią w Europie jest islam. Szacuje się, że 52 - 55 mln ludności naszego kontynentu to muzułmanie. Około 2 mln Europejczyków to wyznawcy judaizmu. Ponadto Europę Zachodnią zamieszkują także przedstawiciele takich religii, jak: buddyzm, hinduizm, sikhizm, voodoo, religii afrykańskich i innych. Ok. 17 - 18 % Europejczyków nie przynależy do żadnego z Kościołów ani związków wyznaniowych.<sup>3</sup> Można zauważyć, że Europa to z jednej strony nie „klub chrześcijan”, lecz kontynent zamieszkiwany przez ludność różnych narodowości, kultur i religii. Z drugiej zaś strony, jak przypomniał Jan Paweł II, to „chrześcijaństwo na-

<sup>1</sup> BENEDYKT XVI: *Wiara, rozum i uniwersytet : Wspomnienia i refleksje*. Przemówienie wygłoszone 12 IX 2006 r. w czasie spotkania z przedstawicielami nauki w auli Uniwersytetu w Ratyźbonie. In: [http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt\\_xvi/przemowienia/bawaria\\_ratyzbona\\_12092006.html](http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/bawaria_ratyzbona_12092006.html), 21. 4. 2008.

<sup>2</sup> BENEDYKT XVI: *Wiara, rozum i uniwersytet : Wspomnienia i refleksje*. Przemówienie wygłoszone 12 IX 2006 r. w czasie spotkania z przedstawicielami nauki w auli Uniwersytetu w Ratyźbonie. In: [http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt\\_xvi/przemowienia/bawaria\\_ratyzbona\\_12092006.html](http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/bawaria_ratyzbona_12092006.html), 21. 4. 2008.

<sup>3</sup> In: <http://pl.wikipedia.org/wiki/Europa#Ludno.C5.9B.C4.87>, 20. 4. 2008.

dało Europie kształt, zaszczipiając w niej pewne wartości, i było głównym czynnikiem jedności ludów, kultur oraz integralnej promocji człowieka i jego praw”<sup>4</sup>.

Chrześcijaństwo dało Europie, i poprzez Europę całemu światu, pewne wartości, które stoją na straży ogólnoświatowego porządku. Nie sposób ich wszystkich w tym miejscu wymienić. Z prawd wiary: o stworzeniu człowieka na obraz i podobieństwo Boga; Wcieleniu Syna Bożego oraz zmartwychwstaniu wypływa chrześcijańska ocena wartości człowieka, zwłaszcza jego życia i ciała. Z obrazem człowieka związana jest moralność. To chrześcijaństwo ze swoją moralnością, wyrażającą się w Caritas, wskazało Europie potrzebę wspierania ludzi znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej. Inną wartością, którą chrześcijaństwo wniosło w historię Europy, jest troska o kulturę i cywilizację. Człowiek otrzymał od Boga zadanie przemieniania i kształtowania świata w sposób odpowiedzialny. Granicę jego działania wyznaczają wartości transcendentne: prawda, dobro i piękno. „Z pewnością nie można wątpić, że wiara chrześcijańska należy w sposób radykalny i decydujący do fundamentów kultury europejskiej. Chrześcijaństwo bowiem nadało kształt Europie, zaszczipiając w niej pewne podstawowe wartości”<sup>5</sup> i w swych różnych przejawach – jak przypomniał Ojciec Święty Jan Paweł II w przeddzień podpisania w Rzymie Traktu Konstytucyjnego Unii Europejskiej – „przyczyniło się do ukształtowania wspólnej świadomości ludów europejskich i wniosło znaczący wkład w tworzenie się ich cywilizacji”<sup>6</sup>. Trudno jest sobie wyobrazić, czym byłaby dziś Europa bez chrześcijaństwa.

A jaką jest i jaką będzie w przyszłości jednocząca się Europa? Czy chrześcijaństwo będzie nadal jej siłą, wewnętrznym krwiobiegiem dającym życie, czy też Europie zagraża zmierz chrześcijaństwa? Odpowiedzi ma udzielić teolog, który „[...] nie jest prorokiem. Nie jest też futurologiem, który na podstawie obliczonych danych może stworzyć rachunek dotyczący przyszłości. Jego zajęcie nie dotyczy tego co obliczalne: dlatego tylko w niewielkim stopniu może być przedmiotem futurologii, która również nie jest przepowiadaniem przyszłości, lecz konstatuje to, co obliczalne, a to, co nieobliczalne, musi pozostawić otwarte”<sup>7</sup>.

Po skrótowym ukazaniu chrześcijańskich korzeni Europy pragnę teraz uczynić przedmiotem refleksji niektóre płaszczyzny współczesności. W ten sposób chcę ochronić się przed niebezpieczeństwem prostego i łatwego prorokowania dotyczącego przyszłości chrześcijaństwa w Europie. Na tej drodze postaram się również udzielić odpowiedzi na postawione pytanie. Na wstępie zastanówmy się, w jaki sposób można rozumieć sam zmierzch.

W Kazaniu na Górze Jezus zwraca się do swoich uczniów tymi słowami: „Wy jesteście solą ziemi. Lecz jeśli sól utraci swój smak, czymże ją posolić? Na nic się już nie przyda, chyba na wyrzucenie i podeptanie przez ludzi.” (Mt 5,13) Z ust Jezusa pada ostrzeżenie aktualne dla wszystkich pokoleń, aby Jego naśladowcy nie zatracili „wyraźnego smaku”, który sprawia, że chrześcijanie – jak czytamy w Liście do Diogneta – „jednym słowem są w świecie tym, czym dusza

<sup>4</sup> JAN PAWEŁ II: *Adhortacja apostolska „Ecclesia in Europa”*. Kraków, 2003, 108.

<sup>5</sup> JAN PAWEŁ II: *Adhortacja apostolska „Ecclesia in Europa”*, 108.

<sup>6</sup> JAN PAWEŁ II: *Chrześcijaństwo i Europa*. Przemówienie do przewodniczącego Komisji Europejskiej R. Prodiego. In: [http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan\\_pawel\\_ii/przemowienia/rprodi\\_28102004.html](http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/rprodi_28102004.html), 23. 4. 2008.

<sup>7</sup> RATZINGER, J.: *Wiara i przyszłość*. Kraków, 2007, s. 64.

w ciele”. Konsekwencją zwietrzenia soli jest jej wyrzucenie. Skutkiem utraty przez chrześcijaństwo „swego smaku”, który czyni je skutecznym, a Boga wiarygodnym pośród swego ludu, byłby jego zmierzch. To pierwsza możliwość rozumienia „zmierzchu” chrześcijaństwa. Pytamy się, czy jest to możliwe? Czy E. Cioran miał rację pisząc te słowa? „Chrześcijaństwo doszczętnie zużyte przestało być źródłem zadziwienia i skandalu, straciło zdolność wywoływania kryzysów lub zapładniania inteligencji. Nie pobudza już umysłów, nie nakłania do postawienia najbłahszego pytania; niepokoję, jakie wywołuje, podobnie jak proponowane przez nie odpowiedzi i rozwiązania, są rozmyte, usypiające: nie spowoduje żadnego rozdarcia przyszłości, nie wywoła żadnego dramatu [...]. Nie myślimy wcale o tym, by je ratować, przedłużać jego karierę [...]. Spójrzcie na katedry [...]. Gdy przypadkiem wchodzimy do którejś z nich, dumamy o bezużytności wznoszonych w nich ongiś modłów, o ogromie zmarnowanych tu wzruszeń i szaleństw. Niebawem zapanuje w nich pustka [...]. Jeśli chrześcijaństwo zachowało jeszcze jakiś pozór reputacji, zawdzięcza to opóźnionym umysłowo [...]”.<sup>8</sup> Czy jest możliwy zmierzch chrześcijaństwa wywołany jego „zwietrzeniem”? Choć może się wydawać, że tak właśnie się dzieje, postaram się pokazać, iż wbrew pozorom tak nie jest.

W Ewangelii wg św. Jana czytamy: „A wielu spośród Jego uczniów, którzy to usłyszeli, mówiło: »Trudna jest ta mowa. Któż jej może słuchać?« [...] Od tego czasu wielu uczniów Jego odeszło i już więcej z Nim nie chodziło.” (J, 6,60; 66) W wyniku konfrontacji swojego życia z wymogami stawianymi przez Jezusa oraz niezrozumienia nauczania, część uczniów zdecydowała się na porzucenie życia formowanego nauczaniem Jezusa. Słowa Mistrza wydawały się nie do przyjęcia, w konsekwencji czego zostały odrzucone. Odrzucenie chrześcijaństwa, nie tyle z powodu utraty swojej wartości, lecz na skutek stawianych wymagań, to druga możliwość rozumienia jego zmierzchu. Chrześcijaństwo bowiem i wypływająca z niego wiara to nie system tajemniczej wiedzy, lecz przede wszystkim życiowa postawa nadająca określony kierunek ludzkiej egzystencji sięgającej poza granice śmierci. W takiej perspektywie chrześcijaństwo zakłada odpowiedzialność i „nadaje wagę teraźniejszości, której miarą staje się wieczność”.<sup>9</sup> „W chwili obecnej” – powtórzmy za Soborem Watykańskim II – „rodzaj ludzki znajduje się w nowej epoce swojej historii, w której cały świat ogarniają głębokie i szybkie zmiany. Rozbudzone inteligencją człowieka i jego twórczą aktywnością znajdują na powrót odbicie w samym człowieku, w jego sądach i pragnieniach indywidualnych oraz zbiorowych, w sposobie jego myślenia i działania zarówno w odniesieniu do rzeczy, jak i ludzi.”<sup>10</sup> Dzięki rozwojowi technicznemu współczesny człowiek trzyma w swoich dłoniach większe i skuteczniejsze narzędzia pozwalające na poprawę jego egzystencji. Jednakże te same narzędzia, jeśli będą wykorzystywane przy zupełnym pominięciu Boga, mogą doprowadzić do całkowitego upadku człowieka.<sup>11</sup> Im człowiek jest potężniejszy i bardziej rozwinięty intelektualnie, tym chrześcijaństwo jest bardziej wymagające, gdyż jest ono odpo-

<sup>8</sup> CIORAN, E. M.: *Pokusa istnienia*. Warszawa, 2003, s. 61.

<sup>9</sup> RATZINGER, J.: *Wiara i przyszłość*, s. 27.

<sup>10</sup> SOBÓR WATYKAŃSKI II: *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*. Poznań, 2002, 4.

<sup>11</sup> Por. RATZINGER, J., BENEDYKT XVI: *Europa Benedykta w kryzysie kultur*. Inowrocław, 2005, s. 69.

wiedzialne za człowieka i otaczający go świat. Przed chrześcijanami jest postawione zadanie, aby biblijny obraz Boga – Rozumnego Logosu – nie był oderwany od debaty nad obrazem człowieka i świata.<sup>12</sup>

Tocząca się w Polsce od kilku miesięcy dyskusja na temat zapłodnienia *in vitro* odsłania pierwszą z płaszczyzn – bioetykę<sup>13</sup>, na której obserwujemy proces porzucania chrześcijaństwa. Współcześnie człowiek, dzięki postępowi technicznemu i medycznemu, może stwarzać samego siebie, stając się produktem swojej działalności i przedmiotem techniki. Głos Kościoła<sup>14</sup>, stojącego na straży godności człowieka i podstawowych praw ludzkich, zostaje zdominowany przez mentalność roszczeniową, której przejawem jest domniemane prawo do posiadania własnego dziecka. W chrześcijańskim nauczaniu człowiek od pierwszej chwili swego istnienia staje się podmiotem niezwykłych praw, które dziś są zagrożone i łamane także przez klonowanie, eksperymenty na embrionach ludzkich, aborcję i eutanazję. „Do tego dochodzi narastający proceder wykorzystywania osób, nowe formy niewolnictwa, handel ludzkimi organami do przeszczepów. Zawsze w takich przypadkach przytacza się dobre cele, aby usprawiedliwić to, czego usprawiedliwić nie sposób.”<sup>15</sup> Granicę działania współczesnego człowieka nie wyznaczają już prawda, dobro i piękno, lecz granica jego możliwości. „To, co potrafi się zrobić, można także wykonać.”<sup>16</sup> Nie sposób również nie zauważyć toczącej się walki o model małżeństwa i rodziny. Na podłożu wiary biblijnej uformował się obraz małżeństwa monogamicznego jako relacji mężczyzny do kobiety. „Europa” – jak zauważa Papież Benedykt XVI – „nie byłaby dalej Europą, gdyby ta podstawowa komórka jej społecznej budowy zanikła lub uległa istotnym zmianom.”<sup>17</sup> Biblijny obraz małżeństwa i rodziny, na straży którego stoi chrześcijaństwo, zagrożony jest nie tylko przez podważanie jego nierozzerwalności. „W jaskrawej sprzeczności z tym wszystkim pojawia się paradoksalne żądanie homoseksualistów, aby prawo uznało ich związki poprzez zrównanie ich z małżonkami. Tendencja ta oznacza wykroczenie poza obręb dziejów ludzkiej moralności, która mimo zróżnicowania prawnych form małżeństwa zachowała świadomość, że małżeństwo jest szczególną wspólnotą mężczyzny i kobiety otwartą na dzieci, a więc i na rodzinę. Tu nie chodzi o dyskryminację, lecz o to, czym jest ludzka osoba jako mężczyzna i kobieta oraz w jaki sposób współżycie mężczyzny i kobiety może otrzymać formę prawną.”<sup>18</sup>

<sup>12</sup> Por. RATZINGER, J.: *Europa : Jej podwaliny dzisiaj i jutro*. Kielce, 2005, s. 95.

<sup>13</sup> Bioetyka – dział filozoficznej etyki szczegółowej, która ma ustalić oceny i normy (reguły) moralne ważne w dziedzinie działań (aktów) ludzkich polegających na ingerencji w granicznych sytuacjach powstawania życia, jego trwania i śmierci. ŚLIPKO, T.: *Granice życia : Dylematy współczesnej bioetyki*. Warszawa, 1988, s. 16.

<sup>14</sup> Zob. SZCZYGIEŁ, K.: *W trosce o życie : Dokumenty Kościoła*. Tarnów, 1999.

<sup>15</sup> RATZINGER, J.: *Europa : Jej podwaliny dzisiaj i jutro*, s. 29.

<sup>16</sup> RATZINGER, J., BENEDYKT XVI: *Europa Benedykta w kryzysie kultur*, s. 59–60.

<sup>17</sup> RATZINGER, J.: *Europa : Jej podwaliny dzisiaj i jutro*, s. 30.

<sup>18</sup> RATZINGER, J.: *Europa : Jej podwaliny dzisiaj i jutro*, s. 30. Zob. również: „Jeśli chodzi o Kościół katolicki, zasadniczym celem jego wystąpień na arenie publicznej jest ochrona i uświadamianie godności osoby ludzkiej, toteż świadomie zwraca on uwagę na zasady, które nie mogą być przedmiotem negocjacji. Wśród owych zasad dziś są szczególnie ważne następujące: ochrona życia we wszystkich jego fazach, od chwili poczęcia aż do naturalnej śmierci; uznanie i propagowanie naturalnego modelu rodziny, jakim jest związek mężczyzny i kobiety oparty na małżeństwie, oraz obrona tego modelu przed próbami zrównania go w prawach z radykalnie odmiennymi rodzajami związków, które w istocie rzeczy osłabiają rodzinę i przyczyniają się do

Jan Paweł II przypomniał, że Europa potrzebuje „wymiaru religijnego”.<sup>19</sup> „Trzeba, aby w Europie wzrosła znacznie świadomość jej duchowego dziedzictwa.”<sup>20</sup> Instytucje europejskie stworzonym przez siebie prawem mogą pomagać lub też utrudniać zadanie budowania wymiaru religijnego w jednoczącym się europejskim społeczeństwie. Proces formowania się w ostatnich latach Karty Praw Podstawowych UE oraz Konstytucji Europejskiej ukazał, że również płaszczyzna publiczno-prawna jest przestrzenią, z której usiłuje się usunąć chrześcijaństwo i zatuszować jakikolwiek jego wpływ na Europę. „Karta podstawowych praw opracowana przez Unię Europejską jest kolejną próbą stworzenia – na początku nowego tysiąclecia – syntezy fundamentalnych wartości, które mają kształtować współistnienie narodów europejskich. Kościół z żywym zainteresowaniem śledził przebieg prac nad tym dokumentem. „Nie mogę w związku z tym ukryć rozczarowania faktem,” mówi Jan Paweł II, „że tekst Karty nie zawiera ani jednej wzmianki o Bogu, który skądinąd jest pierwotnym źródłem godności człowieka i jego fundamentalnych praw. Nie wolno zapominać, że właśnie odrzucenie Boga i Jego przykazań doprowadziło w ubiegłym stuleciu do powstania bałwochwalczych tyranii, które krzewiły kult rasy, klasy społecznej, państwa, narodu czy partii, odrzucając kult Boga żywego i prawdziwego. Właśnie w świetle tragedii, jakie dotknęły XX stulecie, można zrozumieć, że prawa Boga i człowieka albo umacniają się nawzajem, albo razem zostają przekreślone.”<sup>21</sup> Zatwierdzenie Traktatu Konstytucyjnego dla Europy<sup>22</sup> poprzedziło ogłoszenie przez Stolicę Apostolską adhortacji *Ecclesia in Europa*, w której Jan Paweł II apelował do „twórców przyszłego traktatu konstytucyjnego Unii Europejskiej, aby znalazło się w nim odniesienie do europejskiej spuścizny religijnej, a w szczególności chrześcijańskiej”<sup>23</sup>. Mimo dość wyraźnego i mocnego głosu Papieża wyłączenie Artykuł 52<sup>24</sup> porusza sprawę Kościoła, przyznając mu w życiu Europy miejsce „tylko w ramach ugody politycznej, podczas gdy w zakresie fundamentów Europy nie daje się żadnej przestrzeni dla śladów, jakie w nich pozostawiły”<sup>25</sup>. Czy te dokumenty są tylko wyrazem tolerancji wobec ateis-

jej destabilizacji, przysyłając jej szczególny charakter i utrudniając postrzeganie jej niezastąpionej roli społecznej; ochrona prawa rodziców do wychowywania własnych dzieci.” BENEDYKT XVI: *W obronie chrześcijańskiego dziedzictwa Europy*. Przemówienie do uczestników kongresu zorganizowanego przez Europejską Partię Ludową. In: [http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt\\_xvi/przemowienia/europlud\\_30032006.html](http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/europlud_30032006.html), 24. 4. 2008.

<sup>19</sup> JAN PAWEŁ II: *Adhortacja apostolska „Ecclesia in Europa”*, 116.

<sup>20</sup> JAN PAWEŁ II: *Adhortacja apostolska „Ecclesia in Europa”*, 120.

<sup>21</sup> JAN PAWEŁ II: *Przesłanie papieskie z okazji 1200 koronacji Karola Wielkiego*. In: [http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan\\_pawel\\_ii/przemowienia/karolw\\_14122000.html](http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/karolw_14122000.html), 23. 4. 2008.

<sup>22</sup> Traktat Konstytucyjny został zatwierdzony przez Radę Europy 18 czerwca 2004 r.

<sup>23</sup> JAN PAWEŁ II: *Adhortacja apostolska „Ecclesia in Europa”*, 114. Zobacz również: JAN PAWEŁ II: Przemówienie do korpusu dyplomatycznego 13 stycznia 2003 r. In: <http://ekai.pl/europa/?MID=6577>, 24. 4. 2008.

<sup>24</sup> ARTYKUŁ I-52 Status kościołów i organizacji niewyznaniowych

1. Unia szanuje status przyznany na mocy prawa krajowego kościołom i stowarzyszeniom lub wspólnotom religijnym w Państwach Członkowskich i nie narusza tego statusu.

2. Unia szanuje na równi status organizacji światopoglądowych i niewyznaniowych przyznany im na mocy prawa krajowego.

3. Uznając tożsamość i szczególny wkład tych kościołów i organizacji, Unia utrzymuje z nimi otwarty, przejrzysty i regularny dialog.

<sup>25</sup> RATZINGER, J., BENEDYKT XVI: *Europa Benedykta w kryzysie kultur*, s. 49.

tów, agnostyków oraz wyznań nieisteistycznych? Jak spostrzega Benedykt XVI, w jednoczącej się Europie zauważalna jest pewna nienawiść do siebie samej. Chroni się wiarę Izraela i islam, karząc tych, którzy znieważają wyznawców tych religii, natomiast w relacji do chrześcijan i chrześcijaństwa „lansuje się wolność opinii jako najwyższe dobro, którego ograniczenie byłoby zagrożeniem, a nawet zburzeniem tolerancji i wolności w ogóle”<sup>26</sup>. Kiedy chrześcijanie pragną, aby w „*invocatio Dei*” było odniesienie do Boga i chrześcijaństwa, główne dokumenty Unii Europejskiej milczą na jego temat. Dlaczego? Może jednym z powodów, na który zwraca uwagę ks. prof. Tomas Halik, jest nieznanostwo Boga. Nie przez swoje oddalenie, lecz przez swoją nadmierną bliskość, stał się dla Europejczyków Bogiem nieznanym i obcym.<sup>27</sup> Zapytajmy w tym miejscu o zaangażowanie chrześcijan na rzecz przybliżania Boga i uwiarygodniania Go na różnych płaszczyznach życia.

W imię obrony tolerancji i wolności jako wartości szczególnie ważnych dla społeczności europejskiej oraz szukania pokoju między religiami i kulturami, wysuwa się postulat, by również na płaszczyźnie teologicznej zrezygnować z głoszenia prawdy m. in.: „[...]o ostatecznym i całkowitym charakterze objawienia Jezusa Chrystusa, o naturze wiary chrześcijańskiej w odniesieniu do wierzeń innych religii, o natchnionym charakterze ksiąg Pisma Świętego, o osobowym zjednoczeniu między odwiecznym Słowem a Jezusem z Nazaretu, o jedyności i zbawczej powszechności tajemnicy Jezusa [...]”<sup>28</sup>. Nie są to nowe postulaty. Człowiek z faktu stworzenia na obraz Boży – jak nauczał Pelagiusz – otrzymał od Stwórcy możliwość życia bez grzechu i osiągnięcia zbawienia dzięki dobremu życiu. Nie potrzebuje on zatem dzieła zbawienia dokonanego przez Chrystusa, który jawi się wówczas jako nauczyciel i wzór do naśladowania. W *Third Quest* podjęty jest współcześnie obraz Jezusa jako genialnego, nauczającego z mocą nauczyciela i charyzmatycznego uzdrowiciela, ale nie jako Boga i zbawcy.<sup>29</sup> John Hick, presbiteriański duchowny uważany za ojca opcji pluralistycznej w teologii religii, rzucił teologii chrześcijańskiej wyzwanie, postulując usunięcie z centrum „planetarnego układu religii” doktryny chrześcijańskiej i umieszczenie w niej Boga, któremu cześć mogłyby składać wszystkie religie. „Kopernik zrozumiał, że to Słońce, a nie Ziemia, znajduje się w centrum, i że wszystkie ciała niebieskie, również nasza Ziemia, kręcą się wokół niego. Naszym zadaniem jest zrozumienie, że wszechświat religijny skoncentrowany jest na Bogu, a nie na chrześcijaństwie czy na jakiejś religii. To On jest słońcem i źródłem, skąd pochodzą światło i życie; On, którego odzwierciedlają wszystkie religie, każda na swój sposób.”<sup>30</sup>

Innym miejscem krytyki i walki z chrześcijaństwem jest świat kultury. Niektórzy autorzy książek, wystaw, czy też reżyserzy teatralni i filmowi, w imię nieskrępowanej wolności słowa i poszukiwania prawdy ośmieszają chrześ-

<sup>26</sup> RATZINGER, J.: *Europa : Jej podwaliny dzisiaj i jutro*, s. 31.

<sup>27</sup> Por. HALIK, T.: *Wzywany czy niewzywany Bóg się tutaj zjawi*. Kraków, 2006, s. 283.

<sup>28</sup> KONGREGACJA NAUKI WIARY: *Deklaracja „Dominus Jesus” o jedyności i powszechności zbawczej Jezusa Chrystusa i Kościoła*. Watykan : Libreria Editrice Vaticana, 2000, 4.

<sup>29</sup> Zob. SKIERKOWSKI, M.: *A swoi Go nie przyjęli (J 1,11) : Teologiczno fundamentalna interpretacja Third Quest*. Warszawa, 2006.

<sup>30</sup> Cyt. za KUBACKI, Z.: *Jedynost Jezusa Chrystusa : O jedynosci i powszechnosci zbawczej Jezusa Chrystusa w kontekście chrześcijańskich teologii religii*. Warszawa 2005, s. 119.

cijaństwo i wyznawców Jezusa. W Wiedniu można zwiedzać wystawę pt. „Religia, ciało i siła”, której współautorem jest rzeźbiarz i malarz Alfred Hrdlicka, znany ze swego ateistycznego światopoglądu. Wywołuje szok u zwiedzających wystawę m. in. obrazem „Ukrzyżowanie”, ukazującym Jezusa bez przepaski na krzyżu, czy też „Ostatnią wieczerzą” z nagimi apostołami w akcie zbiorowego onanizmu.<sup>31</sup> W Edynburgu 2007 r. wystawiano sztukę „Corpus Christi”. W internetowym opisie przedstawienia czytamy: „Chrystus z hamburgerem. Syn Boży o homoseksualnych zainteresowaniach, namiętny pocałunek z Judaszem, jedzenie z McDonald’s na Ostatniej Wieczerzy. Estetyka afiszu reklamującego sztukę to jeszcze nic. Obraz ukrzyżowanego mężczyzny bez zarostu na twarzy jest jedynie wstępem do tego, co czeka widza później [...]”.<sup>32</sup> W Polsce na przełomie roku 2000/2001 w Gdańsku można było zwiedzać wystawę Pasja. Autorka znieważyla publicznie krzyż przez umieszczenie na nim w centralnym miejscu męskich genitaliów. Na rynku księgarskim w ten nurt wpisują się m. in. publikacja Dana Browna „Kod Leonarda da Vinci”, sprzedana w ponad 6 mln egzemplarzach, poprzedzona wysokobudżetową kampanią reklamową, oraz książka Richarda Dawkinsa „Bóg urojony”, której głównym celem jest uprawomocnienie i propagowanie ateizmu. Co roku na rynku filmowym pojawia się kilka produkcji atakujących bądź też ośmieszających chrześcijaństwo. Inicjatywa „Movie-guide” – serwis broniący chrześcijańskich wartości w kulturze – ogłosiła 10 najbardziej antychrześcijańskich filmów roku 2007. Pierwsze miejsce na niechlubnej liście zajął film pt. „Aż poleje się krew” za najzacieklejsze forsowanie antychrześcijańskich stereotypów.<sup>33</sup>

Czy Europie wobec tego, co do tej pory powiedzieliśmy, zagraża zmierzch chrześcijaństwa? Czy kryzys, który jest przeżywany na różnych płaszczyznach, może doprowadzić do porzucenia chrześcijaństwa i wybrania przez Europejczyków innej religii? Przypominam, że teolog nie jest prorokiem. Patrząc w historię dostrzegamy, że od samego początku chrześcijaństwo było „religią kryzysu”, którego wyrazem była m. in. wypowiedź uczniów idących do Eumasa: „A myśmy się spodziewali.” W późniejszej historii wielu innych spodziewało się, że w wyniku nowych wyzwań jakie stawały przed chrześcijaństwem, nastąpi szybki jego zmierzch i już więcej nie będzie niepokoić ludzkości swoją nauką. Przed nami, chrześcijanami XXI wieku, staje pokusa emocjonalnego reagowania na zachodzące zmiany i zbytniego koncentrowania się na różnego rodzaju kryzysach. Wydaje się jednak, że sam Zmartwychwstały wskazuje nam inne rozwiązanie. Tak jak zbliżył się do przeżywających kryzys uczniów, by poprzez „wykład” i dar Eucharystii wlać w ich serca nową nadzieję, tak i do nas, poprzez już istniejące wydziały teologiczne oraz te, które jeszcze w przyszłości powstaną, kieruje zaproszenie do zawarcia nowego przymierza wiary z rozumem. Chrześcijaństwo bowiem potrzebuje dziś ludzi, „którzy za pomocą oświeconej i przeżywanej wiary uczyniliby Boga wiarygodnym na tym świecie”<sup>34</sup>. Zatem na horyzoncie jednoczącej się Europy jawi się nie tyle zmierzch, a raczej nowe wyzwania i za-

<sup>31</sup> In: [http://www.pardon.pl/artukul/4503/skandal\\_w\\_kosciele\\_ostatnia\\_wieczerza\\_jako\\_gejowska\\_orgia/2](http://www.pardon.pl/artukul/4503/skandal_w_kosciele_ostatnia_wieczerza_jako_gejowska_orgia/2), 25. 4. 2008.

<sup>32</sup> In: <http://wiadomosci.onet.pl/1432256,2678,kioskart.html>, 25. 4. 2008.

<sup>33</sup> In: <http://www.kosciol.pl/article.php?story=20080302211948540>, 25. 4. 2008.

<sup>34</sup> RATZINGER, J., BENEDYKT XVI: *Europa Benedykta w kryzysie kultur*, s. 70–71.

dania, aby poprzez rozum i zmysły wzmocnione wiarą, czynić chrześcijaństwo równorzędnym, kompetentnym i obecnym na wszystkich płaszczyznach partnerem jednoczącej się Europy.

Mgr. MACIEJ SARBINOWSKI SDB  
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego  
Wydział Teologiczny  
ul. Dewajtis 5  
01-815 Warszawa



**JOSEPH KARDYNAŁ RATZINGER: *Czas przemian w Europie : Miejsce Kościoła i świata*. Kraków : Wydawnictwo M, 2005<sup>2</sup>. 164 s.**

*Czas przemian w Europie : Miejsce Kościoła i świata* to już drugie wydanie, opublikowanych w 2001 roku w Wydawnictwie M, referatów kard. Josepha Ratzingera dotyczących wielkich przemian dokonujących się w Europie. Na dzieło składają się dwa referaty napisane na przełomie lat 90. ubiegłego wieku oraz komentarz podsumowujący, znajdujący się na końcu książki i zatytułowany „Czas zmian dla Europy?”. Jako jedno spójne dzieło, książka została oddana do druku na Wielkanoc 1991 roku.

W swoim dziele obecny papież Benedykt XVI prezentuje własne przemyślenia, zrodzone na kanwie obalenia komunizmu w krajach Europy Wschodniej. Jak zaznacza we wstępie do swej książki, jako teolog i pasterz wspólnoty Kościoła czuł się zobowiązany do podjęcia dyskusji na temat kształtu zachodzących przemian oraz relacji jakie powinny panować między Kościołem a państwami jednoczącej się Europy.

Kardynał Ratzinger zastanawia się przede wszystkim nad kształtem przyszłej Europy, która w ciągu mijającego wieku przechodziła przez liczne zawirowania. Najpierw była to pierwsza wojna światowa, niosąca ze sobą upadek monarchii w Europie Środkowej i koniec carskiej Rosji, następnie druga wojna światowa, która zakończyła się utworzeniem dwóch przeciwstawnych bloków – kapitalistycznego oraz marksistowskiego. Końcówka stulecia natomiast – to odśrodkowy rozpad bloku marksistowsko-leninowskiego, który dokonał się właściwie w sposób bezkrwawy.

Głównym pytaniem jakie stawia kard. Ratzinger jest pytanie o istotę Europy i europejskości. Czy w końcu XX

w. Europa, to jedynie nazwa geograficzna? Czy Europa nadal ma wpływ na losy świata? Jeżeli tak, to co właściwie może Europa dać światu? Jaka jest rola Kościoła w formowaniu się przyszłego kształtu Europy i jak Kościół ma pomóc w przeobrażeniach dokonujących się w strukturach Starego Kontynentu?

Aby dać odpowiedź na wyżej postawione pytania, Kardynał najpierw poddaje analizie zjawiska będące symptomami problemów, z którymi musi się uporać jednocząca się Europa. Najważniejsze i groźne zarazem to wg Kardynała przede wszystkim nasilająca się narkomania, terroryzm, przemoc i wyzysk, sekularyzacja społeczeństw i zanik religii, a także zepchnięcie moralności do sfery odczuć osobistych. Od strony pozytywnej natomiast cieszy wzrost poszanowania wolności wszystkich uciskanych i marginalizowanych, solidarność z biednymi i pokrzywdzonymi, a także olbrzymie pragnienie pokoju i pojednania – zarówno w wymiarze terytorialnym jak i globalnym. Analiza wymienionych zjawisk społecznych umożliwia dotarcie do właściwych problemów, które należy rozwiązać. Lekceważenie ich może doprowadzić, zdaniem Kardynała, do anarchii, a nawet do zniszczenia całej ludzkości.

Pierwszym zagadnieniem, przed którym stoi jednocząca się Europa, wg kard. Ratzingera jest konieczność stworzenia dobrego prawa. Dobrze sformowane prawo jest podstawą sprawiedliwości, a co za tym idzie pokoju – zarówno w relacjach wewnątrzpaństwowych jak i w relacjach między poszczególnymi państwami. Kardynał krytykuje fałszywe próby formułowania prawa, oparte nie o to co sprawiedliwe czy niesprawiedliwe, nie o to co prawdziwe czy fałszywe – ale w oparciu o autorytet i siłę tego, kto prawo stanowi. Innym krytykowanym przez Autora sposobem formułowania pra-

wa jest oparcie się na opinii większości społeczeństwa. Jest to tzw. argument użyteczności, który głosi, że prawo jest dobre, jeżeli spełnia oczekiwania większości. Oba przedstawione sposoby tworzenia nowego prawa są niewłaściwe, ponieważ nieustannie rodzą sprzeczności jakiejś grupy społeczeństwa. Dobre prawo musi się opierać na fundamencie, którego nie można zakwestionować. Takim fundamentem wg kard. Ratzingera jest Dekalog. Jest to prawo, które nie zostało stworzone, a jedynie odczytane, a którego miara nie leży w ludzkich rękach. Aby więc prawo było sprawiedliwe, musi się odwoływać do transcendencji, która jest ostateczną instancją, będącą podstawą do której się każde prawo odwołuje.

Drugim ważnym problemem jest przywrócenie współczesnej nauce i technicyzacji życia etosu, bazującego na wierze i moralności. Kardynał jest świadom, że nauka i technika będą się dalej rozwijać, chodzi tylko o to, by służyła dobru człowieka. Chodzi o pełne i dogłębne badanie człowieka i świata, sięgające głębi bytu, a nie zadawanie się jego małym wycinkiem. Pozwoli to na wypracowanie lepszych i przede wszystkim skutecznych środków ograniczenia szkód postępu i rozwoju technicznego.

Demaskując fałszywe postawy wobec „postępu”, który to miałby w przyszłości doprowadzić od stworzenia nowego, lepszego człowieka i społeczeństwa, Joseph Ratzinger udowadnia, że odrzucenie moralności, jako istotnej cechy osoby ludzkiej prowadzi do szybko rozwijającej się „cywilizacji śmierci” (s. 116). Moralność nie jest wymierzona przeciwko wolności człowieka, lecz właśnie jest obroną człowieka przed niebezpieczeństwem jego samozniszczenia.

Bez podporządkowania technicyzacji życia etosowi, Europa będzie eksportowała swoją niewiarę, czyli prze-

konanie, że nie ma ostatecznej prawdy, prawa i dobra, wobec którego wszyscy są odpowiedzialni. Wraz z dobrami materialnymi Europa ma eksportować także etos, który nie pozwoli niszczyć tradycji moralnych i religijnych ludzkości.

Jednym ze znaków czasu, który należy podjąć i głęboko rozważyć, jest sprawa mass mediów. Kardynał dostrzega ich wielką rolę w doprowadzeniu do obalenia reżimu totalitarnego, jednak ich misja nie kończy się wraz z obaleniem starego systemu. Mają one służyć społeczeństwu, a nie prowadzić do jego destabilizacji. Mimo ich wielu zalet i ważnej misji, którą pełnią, kard. Ratzinger dostrzega wielkie zagrożenia z ich strony. Przede wszystkim jest to narastający ogólny sceptycyzm do różnych zjawisk, które relacjonują, ale także, ze względu na natłok informacji oraz coraz większą ich brutalizację, doprowadzenie do spłaszczenia uczuć i „destabilizacji samych podstaw ludzkiej duszy” (s. 85). Paradoks mass mediów polega na tym, że nie można ich ocenić ani negatywnie ani pozytywnie, przez co wymykają się jakiegokolwiek wartościowaniu.

W czasie przemian w Europie ważną rolę musi odegrać Kościół. W swej książce Autor jasno rozdziela sferę przynależną Kościołowi, oraz tę, w którą Kościołowi nie wolno się angażować. Tylko szanując tą granicę Kościół pozostanie bezpieczny i właściwie wypełni swoją misję. Według Kardynała, Kościół ma być sobą, a więc ma szerzyć poznanie Boga i głosić królestwo Boże. To jedyna droga do odbudowania świadomości duszy współczesnych ludzi, a co za tym idzie obudzenia poczucia moralności. Kościół ma ukazywać *sacrum* i płynącą z niej moralność. Musi także być gotowy na cierpienie, przygotować miejsce dla *sacrum* przez ducha, przez świadectwo, przez miłość, przez życie i cierpienie. Tylko w ten sposób

pomoże innym odnaleźć moralną tożsamość, istotę i piękno swego chrześcijańskiego powołania.

Kościół nie może być wyłącznie środkiem umoralniającym społeczeństwo i nie może angażować się jedynie w realizację projektów socjalnych. To są oczywiste dodatki do zadań Kościoła, nad którymi się nie dyskutuje, jednak błędem jest ograniczanie się wyłącznie do nich. To właśnie gotowa na męczeństwo miłość, świadectwo wiary i miłości są zaczynem nadziei, która leczy serca zagubionych.

Kościółowi nie wolno nigdy wymuszać pokoju. Nie może także podejmować żadnych działań politycznych, mających na celu uzyskiwanie jakichś społecznych wartości. Wiązałoby się to z rezygnacją ze swoich zasadniczych celów, jakim jest świadectwo wiary, posługa uświęcania przez sprawowanie sakramentów, wychowanie, posługa rady i modlitwy oraz podejmowanie służby najuboższym i potrzebującym. Rezygnacja z wymienionych wartości byłaby odcięciem się od źródeł, skąd właśnie płyną siły dla prawdziwego i trwałego pokoju i pojednania.

W swej książce kard. Ratzinger z wielką erudycją oraz w sposób interdyscyplinarny łączy zagadnienia z socjologii, biblistyki, teologii fundamen-

talnej, filozofii i prawa. Podejmuje współczesne zagadnienia najbardziej istotne dla rozwoju, a nawet przetrwania ludzkości, jak np. problemy krajów trzeciego świata, sprawę ekspansji islamu czy współczesne zagrożenia światowego pokoju. Podejmuje także niepokojące zjawiska społeczne, problemy wiary i moralności oraz ukazuje wartości, bez których spełnienie się człowieka jako takiego nie jest możliwe.

Na uwagę zasługuje fakt, że choć książka powstała prawie 20 lat temu, nie straciła niczego na wartości, a nawet wydarzenia minionych lat, zwłaszcza na Bałkanach, potwierdzają prorocze wówczas ostrzeżenia przed zagrożeniami związanymi z upadkiem reżimu totalitarnego. Upadek jednego złego systemu nie jest jednoznaczny z powstaniem doskonałego społeczeństwa i ustanowieniem sprawiedliwego państwa. Wolność wymaga dobrej woli i pełnego zaangażowania w jej aktualizację.

Mgr. MARCIN PIWNICKI SVD  
Uniwersytet Kardynała  
Stefana Wyszyńskiego  
Wydział Teologiczny  
ul. Dewajtis 5  
01-815 Warszawa

**JOSEPH RATZINGER, BENE-  
DYKT XVI: *O sensie bycia chrześ-  
cijaninem*. Kraków : Wydaw-  
nictwo Salwator, 2006. 88 s.**

W dniach 13–15 grudnia 1964 r. w katedrze w Munster zostały wygłoszone trzy ważne kazania adwentowe, do Wspólnoty Studentów Katolickich przez profesora Josepha Ratzingera, który w kwietniu 2005 r. został wybrany papieżem, obierając imię Benedykt XVI. Kazania te po ponad 40 latach nadal udzielają bogatych duchowo odpowiedzi na pytanie o sens bycia chrześcijaninem w dzisiejszym świecie.

Ratzinger rozpoczyna swe refleksje od przypomnienia, czym był Adwent przed narodzeniem Jezusa Chrystusa, w okresie, w którym nieodkupiona ludzkość żyjąca w ciemnościach oczekiwała światła nadziei, które przyszło w Jezusie Chrystusie, światłości świata. Okres przed przyjściem Chrystusa był czasem braku zbawienia spowodowanego przez grzech pierworodny, a wieki po narodzeniu Chrystusa były Anni salutis reparate – latami przywróconego zbawienia. Jednakże autor zwraca uwagę, iż nie możemy dzielić dziejów ludzkości na czasy braku zbawienia i czasy zbawienia. Wystarczy bowiem spojrzeć na zło i zniszczenia, których autorami w naszym stuleciu i w stuleciach poprzednich byli chrześcijanie, by zrozumieć, iż taki podział czarno – biały trzeba odrzucić by być uczciwymi wobec siebie i innych.

Adwent dla Josepha Ratzingera nie jest tylko pobożnym przedstawieniem po raz kolejny w liturgii przeszłości, lecz jest naszą teraźniejszością, naszą rzeczywistością, która polega na ponownym uświadomieniu sobie prawdy, iż brak zbawienia nie należy wyłącznie do przeszłości czy toteż do innych zakątków świata, a dotyczy także nas i jest obecny wewnątrz Kościoła.

Jak zauważa autor, boimy się spojrzeć prawdzie w oczy z obawy, że nasza wiara może tego nie znieść, i wtedy odgradzamy się od tego, tak aby nam nie zagrażało. Ale czym jest wtedy nasza wiara? Bo jeśli nie uznajemy jakiejś części faktów, wiara nasza staje się w rzeczywistości głęboką formą niedowiarstwa, która obawia się konfrontacji z rzeczywistością i nie uznaje jej siły, która pokonuje świat. A przecież prawdziwa wiara, jak zaznacza to Ratzinger, oznacza odważne i otwarte spojrzenie na całość rzeczywistości, nawet gdy zaprzecza obrazowi wiary, który stworzyliśmy sobie z takich czy innych powodów, jak również jest dialogiem z Bogiem szczególnie w obliczu natarcia siły ciemności. Świętowanie Adwentu jest więc również rozmową z Bogiem, otwartym spojrzeniem na całość rzeczywistości i cały ciężar naszej chrześcijańskiej egzystencji, stawiając ją przed obliczem Boga. Jest zatem naszą rzeczywistością chrześcijańską, którą możemy powierzyć Bogu wyznając, że bez Niego, bez Jego odpowiedzi trwamy w naszej ciemności.

Ważnym tematem podjętym przez autora podczas owych rozważań, budzącym dręczące pytania współczesnych ludzi, jest wizja czasów mesjańskich zawarta w Księdze Izajasza w rozdziale 11, w którym to zapowiadany jest potomek Dawida, Odkupiciel. Czas ten opisany jest jako powrót do raj, w którym pokój będzie charakteryzował odkupionego człowieka, który nie będzie postępował już w złości i podstępnie, gdyż cały kraj wypełniony będzie poznaniem Boga, tak jak woda pokrywa ziemię. Jednak, co z tej wizji urzeczywistniło się wśród nas, którzy nazywamy siebie „odkupionymi”?

Autor tłumaczy, iż wizja ta nie spełnia się, gdyż, jak to zauważamy, świat nieustannie tkwi w konflikcie, coraz częściej staje się światem, w którym panuje prawo podstęp, wrogości i egoizmu. Nie jest to świat, który wypełnia

się poznaniem Boga, lecz świat, który żyje z dala od Boga i w którym Jego poznanie zostało zaciemnione. Tracimy swoją wrażliwość na Boga, a oddalenie od Niego, ciemność i wątpliwość co do Jego istnienia są dzisiaj większe niż kiedykolwiek, co nasuwa wołanie: „Gdzie jesteś, Boże, pośród milczenia tego świata?” Ratzinger podkreśla, iż „Tym, co nas dzisiaj dręczy i co kwestionuje naszą wiarę, jest raczej fakt małej skuteczności chrześcijaństwa”, gdyż po dwóch tysiącach lat chrześcijańskich dziejów nie widzimy na świecie nowej rzeczywistości, lecz nadal te same okropności, zwątpienia i nadzieje, co zawsze. W naszym życiu wciąż przeżywamy bezsilność chrześcijańskiej rzeczywistości wobec innych mocy, które na nas wpływają i które są dla nas wyzwaniem.

W chwilach zwątpienia i rozrachunku zadajemy pytanie: Na co właściwie przydają się dogmaty, kult, Kościół, jeśli tak czy inaczej wracamy do swojej nędzy? Autor, aby udzielić odpowiedzi na to pytanie, sięga do przesłania Pana Jezusa, które w Ewangelii według św. Marka streszczone zostało w jednym zdaniu: „Czas się wypełnił i bliskie jest Królestwo Boże. Nawracajcie się i wiercie w Ewangelię!” (Mk 1,15) W słowach tych kryją się dzieje Izraela, który wiedział, że gdzie panują ludzie, sprawy mają się po ludzku tzn. mizernie i wątpliwie. W doświadczeniu dziejów pełnych rozczarowań, pełnych zniewolenia i niesprawiedliwości, w narastającym pragnieniu królestwa, słowa Pana: „Teraz nadszedł ten czas, Królestwo Boże jest pośród nas” zrodziły zrozumiałą nadzieję, jak i nasze rozczarowanie, które odczuwamy patrząc na przeszłość. Teologia chrześcijańska w polu napięcia między oczekiwaniem a spełnieniem, niestety, z biegiem czasu z Królestwa Bożego uczyniła królestwo niebieskie, które znajduje się w zaświatach i dotyczy tylko zbawienia duszy. Jak zana-

cza to Ratzinger, przesłanie Jezusa dotyczy całego człowieka wraz z jego cielesnością i jego zanurzeniem w dziejach. I właśnie to temu człowiekowi Pan obiecał zbawienie.

Autor wyraźnie podkreśla, że Bóg nie podzielił dziejów na okres ciemności i jasności, zaś ludzi na odkupionych i zapomnianych. Istnieją bowiem według Ratzingera jedne dzieje, które jako całość naznaczone są słabością i nędzą człowieka i które jako całość potrzebują miłosiernej miłości Boga. A Bóg w żadnym okresie dziejów nie jest tylko przeszłością, która znajduje się poza nami i w której wszystko się dokonało. Jest On dla nas wszystkich źródłem, z którego pochodzimy, a jednocześnie przyszłością, ku której zmierzamy. Oznacza to, iż nikt nie może znaleźć Boga inaczej, jak tylko wychodząc Mu naprzeciw jako Temu, który przychodzi i który oczekuje, a także wymaga naszego zaangażowania. Wyjście to powinno być wyjściem z komfortu naszej teraźniejszości ku nadchodzącej i jeszcze ukrytej Bożej jasności. Gdyż tak jak Mojżesz wspinał się na górę i wszedł w obłok, aby znaleźć Boga, tak i my musimy wspiąć się na górę i wejść w obłok osłaniający Boga, który jest ukryty na tym świecie. Znak ukrycia wybrany w sposób szczególny przez Boga poczynając od małego ludu Izraela, przez Dziecko z Betlejem, aż do Tego, który umarł na krzyżu ze słowami: „Boże mój, Boże mój, czemuś Mnie opuścił” (Mt 27,46), wskazuje nam, iż rzeczywistości prawdy i miłości, właściwej rzeczywistości Boga, nie można znaleźć inaczej, jak tylko w ukryciu.

Joseph Ratzinger podkreśla nam, że granica między czasem „przed Chrystusem” i czasem „po Chrystusie” nie przebiega na zewnątrz i nie można narysować jej na mapie, bowiem biegnie ona przez nasze serce. I nie chodzi o życie „przed Chrystusem” lub „po

Chrystusie”, lecz z Chrystusem, w Chrystusie: z Nim, który jest Chrystusem wczoraj, dzisiaj i na wieki”.

Nasuwa się jednak pytanie: Jaka jest chrześcijańska rzeczywistość? Jaki jest sens bycia chrześcijaninem i dlaczego Bóg powołał nas do wiary, skoro istnieje wiele innych dróg prowadzących do nieba, do zbawienia? Gdyż, jak wspomniał autor, Bóg może zbawić innych i robi to niezależnie od naszej teorii na ten temat, czy też pomysłowości.

Na pytanie o sens chrześcijańskiej egzystencji Ratzinger odpowiada, iż nie możemy być jak robotnicy pierwszej godziny, o których Pan mówił w przypowieści o winnicy (Mt 26,1-16), gdyż zakładamy wtedy, iż duchowe „bezrobocie” – życie bez wiary i modlitwy jest przyjemniejsze niż duchowy wysiłek. Patrząc na znój chrześcijańskiej codzienności zapominamy, że wiara jest nie tylko ciężarem, lecz zarazem światłem, które wskazuje nam drogę i sens. Widzimy tylko nasz własny wysiłek, zapominając, że trują się także inni ludzie. Chcemy być po prostu nagrodzeni nie tylko naszym zbawieniem, ale i brakiem zbawienia innych ludzi – tak jak robotnicy pierwszej godziny. Odkupienie dotyczy wszystkich i wszystkim pozostawia wolność odpowiedzi.

Autor zauważa, iż dzisiejszy świat jawi się nam nie jako uporządkowany dom, a raczej jako nieustanny proces stawania się, jako symfonia bytu, która stopniowo rozwija się w czasie. I jeśli tę symfonię stawania się spróbujemy pojąć w jej wznoszeniach i upadkach, w jej bogactwie i nędzy, to możemy zauważyć w niej moment, w którym po raz pierwszy w świecie przebudził się duch, świadomość, która jest zdolna do myślenia za siebie i za świat, a także do wychylania się ku Bogu. W odniesieniu do tego faktu zauważamy, iż wszystko, co było wcześniej, otrzymało nowy sens. Ratzinger wyjaś-

nił, że jeśli istniałby tylko ludzki duch, ruch kosmosu byłby ostatecznie tragicznym biegiem ku nicości, gdyż wszyscy wiemy, że sam człowiek nie może nadać wystarczającego sensu siebie, a co mówiąc dopiero świata. Jeśli jednak patrzymy na świat oczyma wiary, to wiemy, że istnieje taka chwila w świecie, w której Bóg stał się człowiekiem, chwila, w której świat utożsamiał się z Bogiem. Jak wyjaśnia autor, sens całej późniejszej historii może więc polegać na włączeniu całego świata w to zjednoczenie, by nadać mu pełnię sensu, która polega na byciu jednym z Bogiem. W utożsamieniu się świata z Bogiem cała przeszłość i cała przyszłość otrzymuje sens, który polega na włączeniu wielkiego kosmicznego ruchu w przebóstwienie, na powrocie do Tego, od którego ów ruch wyszedł. Ratzinger zaznacza, że to, co wydaje się na początku spekulacją na temat świata i rzeczy, w rzeczywistości zawiera w sobie program, który dotyczy każdego osobie. I niezwykła możliwość człowieka polega na tym, że może on włączyć się w to uczestnicząc tym samym w sensie całości, lub odrzucić, pozbawiając swe życie sensu.

W stawaniu się chrześcijaninem nie chodzi o zapewnienie sobie indywidualnej premii, nie jest to prywatna rezerwacja biletu do nieba i nie jest czymś, co otrzymujemy tylko dla siebie, ale także dla innych. Stawanie się chrześcijaninem, które obejmuje całe nasze życie od momentu chrztu, oznacza więc gotowość do służby, której Bóg oczekuje od nas, gdyż stajemy wówczas w służbie całości. Oznacza to odrzucenie egoizmu, który zna tylko siebie, i wejście w nową formę egzystencji życia we wspólnocie, przyjmując postawę bycia dla siebie nawzajem, gdyż Bóg chce przyjść do ludzi przez ludzi i nie chce oświecać światłem tylko pojedynczego człowieka. Pragnie On w naszym służeniu sobie nawzajem zbudować sens historii. Prawdę o stawaniu się chrześ-

cijaninem najgłębiej wyraził Chrystus mówiąc o ziarnie, które, aby wydać plon, musiało obumrzeć, na co wskazał Joseph Ratzinger. Wyjaśnił on, iż w swojej śmierci i zmartwychwstaniu Chrystus zrealizował to prawo ziarna i przez tajemnicę świętej Eucharystii, w której wydał stokrotny plon, którym żywimy się, aż do dzisiaj, wzywa nas, abyśmy codziennie przyjmowali to prawo, które w istocie oznacza porzucenie wąskiego spojrzenia na własne „Ja”, patrzenia poza siebie, dzięki czemu jesteśmy dla innych.

Podstawowym ruchem chrześcijaństwa jest podstawowy ruch miłości, przez który uczestniczymy w stwórczej miłości samego Boga. Zgorszenie i wielkość chrześcijańskiego przesłania polega na tym, że los całej historii, nasz los zależy od jednostki – od Jezusa Chrystusa, w którym spotykamy dwa wymiary: życia we wspólnocie oraz miłości Boga do każdego z osobna. Chrześcijaństwo można więc rozumieć według Ratzingera jako wspólnotę i osobistą, pełną miłości i poznania relację z Bogiem. Bóg kocha każdego człowieka i powinniśmy być odpowiedzialni za to, by nie stać się niegodnymi tej miłości. Bowiem ten, kto naprawdę wierzy, nie będzie wykorzystywał pewności Bożego przebaczenia do przyzwolenia na wszystko, tak jak ten, kto kocha, nie wykorzystuje niezniszczalności miłości drugiej osoby, lecz czuje się przez nią wezwany do tego, aby ze swej strony być jak najbardziej godnym tej miłości. Pragnienie, które budzi w nas wiara w miłość, opiera się na pełnej i radosnej pewności, że Bóg naprawdę jest większy niż nasze serce. I po to jesteśmy chrześcijanami, aby stać się narzędziami Bożego miłosierdzia i Bożej dobroci objawionej w Chrystusie, które jest wystarczająco bogate dla wszystkich.

Na koniec autor wyjaśnia, że istotą przesłania Chrystusa jest pierwsze, największe przykazanie „Będziesz mi-

łował Pana Boga całym swoim sercem, całą swoją duszą i całym swoim umysłem” i drugie „Będziesz miłował bliźniego jak siebie samego”, wskazując, że kto tak czyni i kto żyje miłością jest chrześcijaninem. Miłość będąca treścią chrześcijaństwa żąda od nas, abyśmy próbowali kochać tak jak Bóg, który kocha nas, dlatego, że jest dobry. Kochać po chrześcijańsku to kochać nie tylko tego, kto jest sympatyczny, kto nam się podoba, kto pasuje do nas, czy też kogoś, kto coś nam zaofiarował, lub tego, od kogo oczekujemy jakiejś korzyści. Kochać po chrześcijańsku w myśl nauczania Chrystusa oznacza być dobrym dla tego, kto potrzebuje naszej dobroci, nawet, jeśli nie budzi w nas sympatii. Polega ono również na wkroczeniu na drogę Jezusa Chrystusa, dokonując przez to swego rodzaju kopernikańskiego zwrotu we własnym życiu, jak sądzi Joseph Ratzinger, który wyjaśnia, iż każdy z nas nosi w sobie wrodzone złudzenie, na mocy którego uznaje za centrum własne „Ja”, sądząc, że świat i ludzie mają kręcić się wokół niego. I aby stać się chrześcijaninem, trzeba dokonać tego zwrotu i uznać za centrum Boga, wokół którego krążymy wspólnie z innymi stworzeniami.

Autor zauważa, iż przesłanie życia miłością w zetknięciu z rzeczywistością nie odnajduje niejednokrotnie potwierdzenia w naszym życiu, gdyż nie raz zdarzyło się nam przejść obok kogoś potrzebującego, czy też w wypełnieniu dobra szukaliśmy samozadowolenia własnego „Ja”. Ratzinger wyjaśnia, iż ten deficyt miłości dotyczy wszystkich ludzi i został on wypełniony przez zastępczą obfitość miłości Jezusa Chrystusa. A wiara oznacza w tym momencie przyznanie się do posiadania owego deficytu, wyciągnięcie ręki i otwarcie się na dar, który przewyższa samozadowolenie. Wiara pozwala miłości stać się prawdziwą miłością, będącą otwartością osoby nie-

polegającej wyłącznie na sobie, a mającej świadomość potrzeby bycia obdarowanej.

Jak wskazuje autor, dobrze rozumiana wiara jest obecna w miłości i dopiero ona ją ocala. Dopóki żyjemy na tym świecie, nasza wiara i miłość są ciągle zagrożone wygaśnięciem i tylko Boże światło nadziei na naszej drodze może wyzwolić nas od strachu, pozwalając iść dalej ku światłu wiecznej miłości. Jako znak nadziei jawi się nam Matka Boża (Niewiasta), która pod swoim sercem nosi Nadzieję świata, a w której to, co po ludzku niemożliwe, stało się możliwe dzięki zbawczemu miłosierdziu Boga.

Chrześcijanin jest człowiekiem, który popełnia błędy, wykroczenia,

człowiekiem, który grzeszy, ale który może skierować się w stronę wielko-duszności wobec Boga i ludzi, która stoi u podstaw słowa „nadmiar”, i hojności, która nie oznacza nagłego stania się bezbłędnym i doskonałym, lecz sprawia, że zaczniemy poszukiwać postawy człowieka kochającego, który nie kalkuluje, lecz po prostu kocha.

Mgr. EWELINA PROCHNIEWICZ  
Uniwersytet Kardynała  
Stefana Wyszyńskiego  
Wydział Teologiczny  
ul. Dewajtis 5  
01-815 Warszawa